UN AN ȘI OPT LUNI

SUB

BOLȘEVICI

1918 — 1920

INSEMNĂRI

DE

Dr. I. DUSCIAN

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRARIEI „STANCIULESCU"
5, BULEVARDUL ELISABETA, 5.
1920

Insemnarile pe care le public n'au intenţiunea de a fi o lucrare literara şi nici mai puţin sociologică asupra bolşevizmului, ele sunt rezumatul impresiilor culese în timpul cât am trăit sub bolşevici şi au fost scrise fara nici o pretenţie, dar cu dorinţa de-a impresiona prin realitatea celor văzute pe acei cari n'au avut nenorocirea de a trai printre bolşevici.

In altă parte, într'o altă carte, voiu expune — cum am făcut în ziarul Adevărul, *dar într'un chip prea succint pentru problema pe care o ridică bolşevismul — voiu expune toată mişcarea bolşevica; în aceste însemnări am vrut într'o forma simplă, înţeleasă tuturor, sa spun doar ceeace am vazut, ceeace am suferit, ceeace am constatat sub bolşevici.*

Se poate ca însemnarile acestea vor mişca inimile câtorva sentimentali, vor face să cugete mai adânc pe alţii, cari s'au lăsat atrâşi de curentul unor idei irealizabile — cel puţin pentru acum; pe cei mai mulţi, aş dori, ca rândurile mele să-i întarească în credinţa ca nici o schimbare nu se poate face în soarta omenirii, dacă ea nu este aşezata pe anumite legi hotărîte de mai înainte, că bolşevismul, afară de sânge, de lacrami, de durere, nu va lasa nimic şi că drumul spre o lume mai bună, mai

dreapta, mai-umana, este tot drumul muncii și răbdarii

Nimic nu se face cu sărituri, cu zguduiri, cu zdruncinari.

Dacă însemnările mele vor putea reuși să îndrumez pe cei ce le vor citi pe acest drum, nu voiu regreta că am îndrăznit să fiu autorul lor.

I

IN SPRE BOLȘEVICI

I

IN SPRE BOLŞEVICI

I. ÎNAPOI SPRE CASĂ

Un capitol care ar putea servi şi de prefaţă

Octombrie 1918.....—In toamna anului acesta, după ce mă linişţisem de toate zguduirile războiului, dar mai ales de frământările revoluţiei ruseşti şi celei bolşevice, pe care le-am îndurat la Odessa, m'am hotărât să mă înapoez la mine, acasă în oraşul Minsk, în care locui em până la evacuarea lui, in faţa năvălirii germane

Câţi oameni n'au fost în toamna aceasta în aceeaş situaţie ca şi mine. Câţi nu se îndrep tau spre «casele» lor, ca să înţelea_ă uşor ce însemna dorinţa aceasta de a-mi revedea şi eu vatra mea Rupţi dela locurile noastre ca frunzele alungate de vântul întâmplărilor căutam fiecare să revenim la acel copac din care n desprinsesem, şi nu pricepeam cât era de abundă cât era de sălbateca dorinţa noastră.

Oare mai puteam reveni aşa cum plecasem mai puteam regăsi locul părăs t aşa cum îl lă-

sasem, puteam relua viaţa întreruptă? Şi totuşi ne zbăteam cu toţii să revenim acasă.

Aşa şi eu in toamna aceea tânjeam de un singur dor: să reviu la casa mea. Suferisem atata de viaţa deşanţată a hotelurilor şi a odăilor mobilate, încât deseori mă opream în faţa unei ferestre deschise, prin care vedeam interiorul simplu al unei familii, auzeam vorbăria nevinovată a oamenilor cari nu ştiuse ce este să fii pribeag şi invidiam soarta acestor fericiţi de a fi în casa lor, de a fi «la ei» şi nu în străini.

Prietenii şi cunoscuţii mă preîntâmpinau, că este posibil să nu-mi văd nici casa, sau să fiu nevoit să trăesc zile amare şi triste în casa mea. Vremurile erau turburi, nouri negrii se ridicau din nou pe orizontul vieţii şi prevesteau iar furtuni, iar frământări, dar eu aveam o singură dorinţă, să-mi găsesc casa, să'mi găsesc lucrurile mele, ceva din viaţa mea de eri, încât nimic nu mă putea opri.

Fusesem fericit în viaţa aceea de până eri? Era ea atât de atrăgătoare ca s'o caut cu preţul a noui încercări şi suferinţe? Astăzi, când scriu aceste rânduri, pot răspunde liniştit, că: nu; atunci mi se părea că nici odată nu trăisem ca înainte de războiu mai fericit şi mai bine.

Războiul nimicise totul, zdrobise cu paşii lui brutali orice pricepere de bine şi rău şi creiase o nouă ps hologie în fiecare din noi: toţi căutam doar liniştea şi acea linişte relativă pe care o trăisem inainte de măcelul popoarelor ni se părea singura de dorit.

Iată de ce, mi se pare, căutam să revin acasă. Căci, de fapt, casa mea nu era încă casa mea si dorinţa mea nebună de a o revedea nu putea fi decat o dorinţă creiată artificial de puterea ntamplărilor şi nu de realitatea adevărată.

Eu eram străin în casa aceea pe care o doream aşa de mult.

Şi ca să nu se pară stranie recunoaşterea aceasta, voi aminti, în treacăt, ceva despre casa aceasta.

Eu locuiam în nord-vestul Rusiei, într'un oraş al Rusiei albe, Minsk. Cum ajunsesem acolo, eu, care mă născusem la T.-Severin, mi-am făcut clasele primare la Calafat, liceul la Craiova, am urmat universitatea parte la Bucureşti şi altă parte în Elveţia, este o istorie lungă, plictisitoare pentru alţii, scurtă şi plină de peripeţii însă pentru mine, încât nu face să fie povestită, şi apoi e o istorie din miile de istorii stranii, de care omenirea e plină. In val-vârtejul întâmplărilor pe care le-am trăit, istoria stranie a vieţii mele nu a fost nici prima nici ultima din câte am întâlnit. Soarta sau voinţa sunt aşa de bizare uneori, încât aruncă pe om în cele mai ridicule situaţii. Aşa m'a aruncat şi pe mine, de pe marginea Dunării, pe malul unui râuleţ murdar, cu un nume pocit Svisloci, pe care era aşezat acest oraş bielo-rusian Minskul.

In oraşul acesta, un adevărat amalgam de tot felul de naţionalităţi, am trăit şi eu, până în timpul marelui războiu, o viaţă întreagă. Şi când spui o viaţă întreagă, înţeleg viaţa tuturor, viaţa cu toate bucuriile, nevoile, fericirile şi mizeriile ei. Dar ceeace mă lega de această viaţă, mai ales după ce o pierdusem, era liniştea ei din trecut. Ea poate că n'a fost liniştită şi nu putea fi liniştită pentru un om care se născuse la două mii de kilometrii departe de ea, care n'avea nimic comun cu ea, care tânjea de dorul celeilalte vieţi, vieţii ţării lui, vieţii semenilor lui, dar ea apărea după frământările războiului liniştită. Ea era ca perina moale pe care o caută capul obosit după nopţi de nedormire, chiar dacă perina aceasta nu era curată, chiar dacă pe ea s'a odihnit cu o noapte mai înainte capul murdar al vr'unui trecător bolnav.

De aceea cu toate preîntâmpinările că aş putea să am de îndurat nevoi voiam să revin în acest Minsk, în care aveam un adăpost, un interior al meu, liniştea după care alergam.

Oraşul e a în toamna aceea ocupat de germani; dar se vorbea că în locul germanilor cari trebuiau să se retragă — ca să-şi trimită forţele lor pe frontul franco-german — va rămâne un guvern ruso-alb, alţii vorbeau că în locul germanilor vor reveni bolşevicii, cari părăsiseră oraşul în Februarie, după iscălirea păcii dela Brest-Litowsk.

Impotriva acestei ultimi eventualităţi mulţi prieteni m'au preîntâmpinat şi la Iaşi şi la Chişinău şi la Odessa, pe unde fusesem în Septembrie.

Totuşi nu mă puteam decide să rămân şi să nu mă duc acolo unde credeam că voiu revedea lucrurile mele, casa mea, şi unde voiu putea scăpa odată de viaţa pribeaga a odăilor de hotel, a restaurantelor murdare, a gălăgiei de cafenea şi a stăpânilor trebuitori şi îndărătnici

Şi iată-mă în trenul-expres dela Odessa spre Kiew.

Cine a trecut înainte de războiu în Rusia sau a călătorit cândva acolo trebue să recunoască, că nicăeri în Europa nu se călătorea mai confortabil ca în imperiul Ţarilor. Vagoane mari, toate cu paturi—chiar clasa III-a avea paturi— înalte, curate, cu coridoare lungi cu un sistem de resorturi care făcea zguduirile şi trepidaţiile mersului aproape nesimţite, făceau ca drumul să pară mai puţin obositor.

In călătoria aceasta, confortul era foarte redus. Aceleaşi vagoane, dar ce deosebire! Catifeaua de pe canapele ruptă şi înlocuită cu pânză de saci cernită, ferestre sparte şi înlocuite cu scânduri, fără nici un fel de iluminat. Toate aceste schimbări erau urmările revoluţiei şi a unei

şi a celeilalte şi a revoluţiei din Februarie şi a celei din Octombrie. Soldatul rus a înţeles prin revoluţie distrugerea a tot ce putea face omului viaţa plăcută şi comodă, tot ce'l înălţa mai presus de toate şi revenind de pe front înlăuntrul ţării, în care se decretase egalitatea de clasă, a voit s'o aplice nu numai la clasele sociale dar şi la clasele vagoanelor, şi a rupt catifeaua sau muşamaua canape'elor, a spart geamurile, a distrus în unele vagoane chiar băncile şi a redus toate aceste vagoane de comoditate şi confort la o singură clasă, la clasa vagoanelor de marfă, în care se pot instala «şease cai sau *40* de oameni».

Germanii, cari au ocupat Ucraina şi Rusia albă după pacea dela Brest Litowsk şi instalaseră pe Hatmanul Scoropadski, au voit să restabilească vechea ordine socială şi au restabilit şi clasele sociale şi clasele de vagoane. Dar le lipsise şi catifeaua şi muşamaua şi în locul lor căptuşiseră vagoanele claselor bogate cu saci ceruiţi.

Dacă reuşiseră în chipul acesta să dee un fel de aparenţă de divisiune sociala în clase ei nu reuşiseră să restabilească şi vechea ordine socială, revoluţia continua şi cu aceşti saci ceruiţi şi ea se oglindea la fiecare pas.

Hamalii în gări îşi făceau meseria cu acel spirit de libertate, pe care marea revoluţie 'l insuflase în conştiinţa poporului rus. Ei apreciau pe călător după hainele lui sau după aparenţa lui şi, convinşi că era necesară o nivelare de averi, ei luau bagajele numai acelor pasageri cari le inspirau încrederea că le vor plăti sume fabuloase pentru transportarea lor. Totuşi, ca să nu fie înşelaţi în aprecierea lor, ei făceau cunoscut călătorilor, de trăsurile cărora s'apropiau, că pentru transportarea bagajului în vagon ei pretind suma cutare sau cutare.

Dese ori se iveau conflicte la care asista im-

pasibil păzitorul ordinii publice, şi acesta îmbibat de aceleaşi idei revoluţionare de egalitate a cetăţenilor; dar în cele mai multe cazuri burghezii plăteau cât li se cerea şi mergeau voioşi în urma hamalilor, fericiţi că nu vor trebui ei singuri să-şi care bagajul.

Hamalii nu cereau pentru serviciile lor de a duce lucrurile de la trăsură la vagon de cât pe jumătate sau întreaga suma pe care statul ucrainian o lua pentru un bilet de clasa I-a de la Odessa la Kiev. Şi aveau şi dreptate: pe când acolo era utilizată forţa motrice a aburului, aci omul singur trebuia să ridice cu forţa muşchilor săi câte-va zeci de Kilograme.

Acelaşi principiu stabilit de revoluţia rusă că forţa motoare a animalelor se va plăti mai scump de cât forţa mecanică, făcea pe birjarii din Kiev să ceară pentru un transport de la gară în oraş de două ori de cât costa drumul de la Odessa la Kiev. In chipul acesta omul ar fi preferat să călătorească fără sfârşit cu trenul, doar să nu fie nevoit a descinde la vr'o staţiune sau de a se urca într'alta de oare-ce schimburile acestea costau mai mult de cât cel mai lung voiaj.

Dar preţurile acestea extraordinare nu însemnau numai dorinţa hamalilor şi a birjarilor de a câştiga, ele ascundeau germenele acela prevestitor cu care mă îngrozeau cunoscuţii mei.

— Pretenţiile birjarilor şi hamalilor prevestesc apropierea bolşevicilor; aşa vorbeau ei; ele sunt primele rândunici ale primăverii bolşevice. Când lucrătorul începe să şi manifeste apetituri burgheze e un semn rău pentru burghezi, e semn că egalitatea de classe se apropie, e semn că principiul acela de respect al proprietăţii altuia nu mai există şi că viaţa devine un risc, o vecinică ameninţare.

Noroc, că aparenţa mea nu a inspirat tovarăşilor hamali şi birjari ideia că sunt burghez,

așa că toate implorațiile mele de a fi ajutat să-mi ridic din trăsură bagajul n'au servit la nimic și chiar promisiunea că voiu plăti și eu ca și ori ce alt burghez nu a reușit și doar cu ajutorul unui soldat invalid și a unui căruțaș am putut să-mi încarc și descarc bagajul la Odessa și Kiev, iar în ultimul oraș să'l transport de la gară în port, unde trebuia să iau vagonul pe Dniepru. E drept că neputându-mă să mă țiu de căruțaș când cobora dealul spre port, l'am perdut din vedere și această perdere din vedere m'a costat un palton de iarnă, pe care tovarășul căruțaș l'a scos din *portplaid*. Noroc că celelalte lucruri au fost sub cheie, altfel ajungeam la debarcader și fără multe alte lucruri.

Am constatat totuși că sub Hatmanul Scoropadski și sub nemți mai exista încă o oare-care teamă de autoritate și răspundere, de oare-ce căruțașul s'a mulțumit numai cu paltonul și n'a luat toate lucrurile, deși drept garanție pentru lucrurile încredințate lui nu-mi lăsase de cât o *tinichea* pe care era gravat un număr și cifra anului de grație, 1918. Se vede că tinichelele aveau încă sub germani o însemnătate oare-care!

Aveți să ziceți: de ce insist atât de mult asupra unor lucruri așa de obicinuite și cari slava lui Dumnezeu nu trebuesc căutate în Rusia ele sunt și la noi, și birjarii din Capitală și hamalii noștri nu se sfiesc să ceară sume mari pentru serviciile mici pe cari le fac. — Sau, aveți să mă întrebați: oare lăcomia aceasta și setea asta după un câștig ușor și neproporțional cu munca și care se manifestă și la noi, în toate, înseamnă că și în România s'ar putea introna bolșevismul?

Eu nu răspund nimic. Ce va fi? nu știu! Pe mine m'au izbit cu sălbăticia lor aceste apucături și le-am notat, vremea va arăta ce au însemnat ele și pentru noi.

Sunt în portul Kievului! Din haosul de altă dată n'a ramas nimic. Revoluția a pus și aci laba ei d'strugătoare și cum a rupt catifeaua și băncile din vagoane, așa a murdărit gările și stațiunile de drum de fer, așa a distrus și viața acestui port înfloritor odată.

Ce era aci acum câți.va ani! Zeci de vapoare, sute de șlepuri, plute, luntri mari și mici, zeci de mii de oameni, fum, praf din vânturătoare, praf din saci cu cărbuni, piepturi și umeri goi, spete încovoiate sub greutatea baloturilor, sacilor, lăzilor, țipete și strigăte, înjurături, de care nu se despart oamenii porturilor și a vaselor de apă, figurile polțiștilor și jandarmilor strecurându se prin mulțime, popor de toate culorile, de toate îmbrăcămințile, urcându se și coborînd din vapoarele, cari aci coborau, aci se urcau in josul și susul apei. Abia te puteai strecura până la debarcaderul tău prin înghesuiala aceasta de corpuri omenești aprinse de căldura zilei și de dorința de a eși și ele din imbulzeala și vălmășagul acesta.

Da, portul Kievului avea ceva pitoresc în trecut, în zilele lui de glorie și bogăție. Căci de aci porneau vase, și soseau vase cu mărfuri și grâne cu lemne și sare, cu călători de prin toate guberniile nordului și sudului Rusiei. Căci pe lângă Dniepru, care duce apele sale până la Ecaterinoslav și udă zeci de orașe mari și mici de-a lungul său, apele lui se îmbogățesc încă cu apele Pripetului, care aduc bogății din bălțile Pinskului, de prin zeci și sute de orășele și targuleţe preserate pe marginea lui apoi in el se varsă Desna, care e navigabilă de la Cernigov și când apele sunt mari chiar de la Briansk, apoi Berezina, Berezina în care s'au înnecat oștile lui Napoleon în retragerea lor nebună și care cară de asemeni bogățiile întregei Bielorusii, apoi Sojul care aduce din me-

leagurile Gomelului lemnul și pâinea acestui ținut bogat și frumos.

Și ce tipuri și ce limbi nu vedeai și n'auzeai în acest port al Kievului! Câte costumuri diferite, câte accente și note deosebite!

Acum portul era mort. Debarcaderele pustii. Câte un vapor, două... Puteai liber să alergi dintr'o parte într'alta, nimeni nu te oprea, nimic nu te reținea. Câte un polițist nepăsător ședea pe vr'o ladă goală și câte-o cască germană trecea în fugă mânată de vr'un ordin urgent.

O jale adâncă te cuprindea nu după bogățiile care lipseau și de care nu te lega nimic, dar după viața de eri, viața aceea plină de zgomot și de bucurie și de care era legată ceva din propria ta bucurie, ceva din propria ta viață.

Cu ast-fel de jalnice și triste impresiuni m'am urcat în vaporul care trebuia să ne ducă la Rietschița un orășel în gubernia Minskului, de unde trebuia să plec cu trenul până la Minsk.

Dacă viața se schimbă sub puterea omului, dacă revoluțiile sociale și politice pot pustii ceea ce era eri viu și vesel și pot nimici tot în calea lor, așezând alte forme și lucruri, natura rămâne însă nepăsătoare în răceala ei. Așa a rămas si Dniepru și Stepa prin care se strecoară el de la Rietschitza la Kiev.

Dacă sunt câte-va dealuri cari ridică malul drept al râului până la Mizigurie, vr'o douăzeci de kilometri în sus pe Dniepru de la Kiev, apoi până la Rietschitza nu vezi de cât stepa rusească, câmpul nesfârșit al Rusiei. De aceia primăvara când apele Dnieprului se revarsă, lipsa de maluri înalte face ca râul să se întindă pe zeci de kilometri de o parte și de alta și vaporul înnoată într'o adevărată mare, aprinsă și sbuciumată.

Acum, toamna, râul a intrat în albia lui joasă,

cu malurile abia ridicate, cu tufişurile de salcie şi de o parte şi de alta, din care apar, din vreme în vreme, luntrii cu pescari. In timpuri normale la fie care kilometru vaporul stopează, ţipând îngrozitor, căci a văzut una sau două plute tăindu-i drumul; acum râul e liber, vaporul înnaintează repede şi sirena lui n'are de lucru

Tot urcuşul Dnieprului şi un mal, gubernie a Minskului şi cel'alt, guberniile Cernigorului şi Moghilevului, sunt bogate în păduri şi de cum desgheaţă râul şi până la îngheţul lui zeci de mii de plute îşi găses calea spre mare.

Revoluţia a făcut ca munca pădurilor să fie aşa de scumpă, ca plată transportului să fie aşa de mare, în cât pădurile nu se exploatează şi râul odihneşte.

Cu atât s'a schimbat priveliştea lui, în colo malurile lui sunt tot aşa de monotone ca şi înainte de revoluţie, aceleaşi sălcii verzi îşi oglindesc crengile lor subţiri în apa galbenă a fluviului, acelaşi cer albastru se oglindeşte în undele lui liniştite şi aceiaşi epopee o cântă natura întreagă în neschimbătoarea ei nepăsare!

Şi neschimbatul acesta al naturii mă face încrezător că voiu găsi şi casa mea neschimbată şi viaţa mea de eri aceiaşi şi lucrurile mele la locul lor şi că eu însu-mi voiu fi iar la locul meu, cum au rămas sălciile acestea neclintite, cum a rămas cerul acesta acelaşi, albastru şi senin şi cum curg apele acestea galbene spre mormântul lor liniştit, spre Marea Neagră.

Şi nu mă întristează că râul a văduvit de bogăţia lui, nici că el plânge de viaţa lui veselă din trecut.

Uite aşa şi cu astfel de gânduri am şi ajuns în orăşelul de unde trebuia să pornesc mai departe spre Minsk.

2. — ÎNTR'UN TÂRGUŞOR RUS

In ajunul venirii bolşevicilor

Noembrie 1918... Orăşelul în care poposesc este o capitală de judeţ cum sunt mii de astfel de capitale în Rusia. Toate seamănă între ele şi dacă aţi văzut vre-unul le-aţi văzut pe toate. In Crimeia ca şi în Moscova, la Ural ca şi în gubernia Minsk, în Basarabia ca şi în Cernigov ele au aceiaşi structură, aceiaşi formă. Toate sunt un fel de Bălţi, Orhei, Bender.

E curios cum ruşii au putut să puie pecetea acestei originalităţi în toate. Zeci de popoare, sute de naţiuni, dar de la un capăt la altul al Rusiei se auzea o singură limbă, se vedea aproape un singur port şi toate târgurile, oraşele aveau aceiaşi fisionomie specifică rusească.

Mai toate aceste capitale au în mijlocul lor câteva clădiri mari, care înnoată în noroiul sau praful — după anotimp — al pieţelor şi al stradelor. Aceleaşi trotuare de lemn, mărginind stradele pentru ca trecătorul să nu se înnece. Da, să nu se înnece! Sunt oraşe în Rusia în care există o funcţie specială, sunt oameni cari-şi câştigă pâinea din munca pe care o fac de a duce în spinare pe trecător dintr'o stradă într'alta. Aşa e şi în Bălţi!

O piaţă mare în faţa soborului (catedrala) apoi un rând două de prăvălii şi dincolo de ele târgul cu sute de case mai toate din lemn, cu

mari curţi şi grădini, iată târgul, capitala de judeţ. Vara praf, iarna, toamna, primăvara, noroiu; grădina publică nu lipseşte: în ea se îndeasă în zilele de sărbătoare şi în serile de vară o lume pestriţă şi foarte vorbitoare.

Nici un popor nu vorbeşte aşa de mult ca ruşii. Ei discută mereu şi nici odată nu sunt de aceiaşi păreie. Doroşevici, un scriitor de talent, rus, pe care bolşevicii l-au ucis în chip brutal, spunea într'o povestire a lui, că fiind în Tirol observase, că la multe case era aninată câte o tăbliţă pe care sta scris: «*De închiriat o odaie mobilată, dar în ori ce caz nu se închiriază unui rus*».

Curios să ştie de ce ruşii sunt aşa de rău văzuţi el a întrebat pe o stăpână de odăi mobilate. Şi aceasta i a răspuns:

— Prea vorbiţi mult, domnilor, şi cum casele noastre sunt de lemn şi se aude bine dintr'o odaie într'alta, nu e chip de dormit, d voastră toată noaptea discutaţi!

Dacă se vorbeşte mult în oraşe mari, în târguri şi orăşele se vorbeşte şi mai mult. Toţi sunt oratori. Revoluţia rusă s'a înnecat într'un ocean de meetinguri şi întruniri publice.

Şi cum să nu vorbească? Fie care rus care ştie scrie şi ceti este un intelectual. Ruşii spun intelectualului *inteligent*, deşi omul poate să fie mai prost de cât un dobitoc iar intelectualitatea se numeşte «Inteligheoţia».

Intr'un astfel de oraş, de noroi şi de intelectuali, de discuţiuni şi de case de lemn, trebuiam să aştept ca germanii să-mi dea *aussweisul* ca să mă duc la Minsk, căci şi R etschitza şi Minskul erau sub nemţi, aceasta o dovedeau căştile de fer şi firmele uliţelor, pe care erau înscrise diferite nume germane: *Hindenburg strasse*, *Wilhelm strasse* şi aşa mai departe.

Şederea mea în acest orăşel nu se caracteriza cu nimic deosebit: mâncam, beam, primeam

vre-o doi trei bolnavi, cari aflaseră că un doctor străin sosise și rușii sunt amatori de ori ce este străin, ei spun «de dincolo de frontieră», — «Zagranicini»; dar șederea mea aci îmi permitea să observ o nouă viață care se dezvolta și care merita să fie notată.

Viața aceasta se năștea în orașele și târgurile ruse în ajunul unei schimbări. După cum bursa reacționează cu 2—3 zile mai înainte de săvârșirea unui eveniment și simte ca un barometru presiunea faptului așa și populația orașelor și târgurilor — a satelor însă nu, a acestora rămâne totdeauna indiferentă, — începe să arate semnele unei mari schimbări și turburări.

Populația orășelului meu se plângea de nemți, deși nemții o scăpaseră de bolșevici, și deși plecarea nemților o amenința să cadă din nou sub bolșevici și nimeni nu voia de fapt aceasta. Nemții de altfel nu se purtau așa de rău, în ori ce caz mai puțin rău ca bolșevicii; ei respectau încă avutul și situația fiecărui și sub ei puteai încă dormi liniștit.

Era însă ceva în toată lumea, ceva ce o făcea de nerecunoscut, acest ceva era așteptarea acelei mari revoluții a întregii vieți sociale pe care o aduceau cu ei bolșevicii. Or, apropierea lor se simțea; ei erau aci, aproape, poate chiar în oraș.

Fiecare om facea treaba lui cu acea neîncredere care este caracteristică omului nesigur de ziua de mâine. Bogatul știa că toată munca lui e zadarnică, cel sărac că ziua de mâine îi va da atâtea bunuri încât nu mai are nevoie să lucreze astăzi. Lucrul se făcea alene, fără nici o dorință. Nu puteai nimic comanda să ți se facă, căci nimeni nu lua angajamentul să îndeplinească, nu puteai cumpăra ceva fără sa nu observi zâmbetul vânzătorului:

— La ce ți folosește ce cumperi, când mâine vei fi lipsit de lucrul cumpărat!

In restaurant te serveai mai mult singur de cât erai servit, la hotel îţi aduceai singur apa din bucătărie, în trăsură mânai singur calul, căci birjarul dormea pe capră şi chelnerul şi fata din casă şi vizitiul erau preocupaţi de ziua de mâine, în care ei vor deveni egali cu patronii lor şi nu vor mai face ceiace fac şi deci refuzau să lucreze de pe acum.

Intr'un cuvânt era acea atmosferă, pe care o răspândeşte studentul care a terminat universitatea şi care-şi dă ultimile examene, atmosferă de încredere în viitor, în noua carieră, în noua viaţă care se va deschide şi că munca de acum n'are de cât ceva trecător şi inutil: totul va fi mâine, astăzi e ultima probă a luptei de mâine. Această atmosferă, bine înţeles, era pentru acei cari aşteptau pe bolşevici ca pe salvatorii lor. Restul lumii umbla năuc, ca într'o casă în care se aşteaptă o moarte sigură sau o facere grea. Atmosfera aceasta se exala mulţumită zvonurilor că germanii au fost bătuţi pe frontul francez şi că în curând vor pleca din Rusia şi că vor lăsa pe bolşevici să revie. Germanii se ţineau, e drept, încă bine, nu intăreau dar nici nu dezaprobau aceste veşti dar se simţea că în curând ei vor părăsi oraşul.

Atmosfera aceasta se exală totdeauna în ajunul venirii bolşevicilor. Am respirat-o nu odată şi o cunosc deci bine.

Pe lângă această nepăsare a unora se observa activitatea altora. Oamenii îmbogăţiţi în timpul războiului sunt excitaţi şi aleargă pretutindeni; ei fac ultimile operaţii, închee ultimele socoteli, pun la cale ultimele afaceri. Faţa lor trădează neliniştea pentru ziua de mâine şi triumful zilei de azi. Ei sunt tragici şi comici în acelaşi timp în ţinuta lor.

Oamenii, cari vor fi mâine stăpânii situaţiei, se strecoară nevăzuţi. Ei au priviri sinistre şi în surâsul lor e ceva îngrozitor. Ceiace rar, în-

tâlneai altă dată, adică tipurile suspecte, maroderi şi oameni de sânge, se întâlneau mai des, ei te priveau lung, te apreciau cât faci şi cântăreau rezistenţa pe care ai putea-o să le-o opui la un moment hotărâtor.

Băeţii din prăvălie au atitudini de mari seniori, îţi vorbesc în glumă, îţi ironizează gustul şi dorinţele în ceiace cumperi şi, dacă devii mai insistent, devin impertinenţi sub ochii patronului, care te priveşte cu ochi imploratori şi cari spun:

— Ce vrei? aşa sunt vremurile!

Şi ştiri care de care mai curioase şi mai puţin edificatoare hrănesc legendele şi umplu văzduhul de teroare:

— «Un tren a deraiat! O grevă a izbucnit! Un vapor a exploadat! Doi oameni au fost găsiţi cu beregata tăiată! Proprietatea cutărui moşier a fost devastată! Moşierul cutare cu toţi copii şi femeia lui au fost înjunghiaţi! Spitalul din cutare târg a fost devastat de ţărani şi medicul ucis! Puşcăriaşii au evadat din închisoarea locală după ce au ucis pe păzitori şi pe directorul închisorii!

Şi umbli într'o astfel de atmosferă ca într'un vis urât! Din toate aceste ştiri se ridică ca un miazm un aer care te sufocă; respiri greu şi priveşti la fiecare trecător dacă n'are cumva beregata tăiată sau dacă n'ascunde sub mânecă cuţitul cu care te poate pe tine singur înjunghia.

Seara oraşul e pustiu, doar cinematografele trimit în colbul sau noroiul stradei o dâră de lumină şi din când în când se strecoară câteva figuri prin uşa scăldată de lumina reflectorului. Pe stradele lăturalnice e întuneric.

Dar ceeace te face să dormi cu sărituri din pat, cu transpirări fierbinţi sunt desele descărcări de armă. La fiecare câte-va minute auzi, când într'o parte, când într'alta, când detunătura unei

arme, când detunătura unei bombe de mână, când pocnetul unui revolver Norgan.

Aşa a fost şi în ajunul şi în domnia bolşevicilor în iarna 1918 la Odessa, aşa a fost mereu şi de atunci înainte, în toate oraşele în preziua venirii noui/or stăpâni. Par'că ar fi fost o repetiţie generală a dramei care se va juca.

Oamenii nu trăesc ci duc greutatea unei vieţi de neîncredere şi teamă, oamenii par umbrele altor fiinţe, care au trăit când va şi din care a rămas doar forma externă a fiinţei lor

Aşa trăesc şi eu zilele dintâi şi din urmă la Rietschitza pe când teutonii se pregătesc să părăsească oraşul şi bolşevicii se pregăteau să-l ocupe.

Fără lumină,—petrol nu exista nici pe atunci, electricitatea este doar în curs de a fi introdusă în oraş şi nu de mult au fost înfipţi doar pari, pe cari, se zicea în glumă, că vor fi spânzuraţi burghezii,—nopţile care sunt în toamnă destul de mari, par nesfârşite sub opaiţul de benzină ce arde într'o sticluţă cu fitil de vată.

Aşteptăm ceva, care după prevederile inconştiente ale oamenilor se pare că va fi îngrozitor. Iar când îngrozitorul acesta l-ai trăit cum l-am trăit eu la Odessa, în zilele bolşevice, el pare şi mai sinistru.

Oare nu e posibil să evităm bolşevismul? te întrebi şi toate lucrurile-ţi vorbesc că nu, că el este în oraş că el este la sate, că el este dincolo de frontul german, că el trăeşte aci între noi o viaţă latentă şi că, dacă nu a izbucnit, cauza este mica cască germană şi baioneta germană, ele încă apără vechia stare socială actua/ă.

Mâine o vor mai apăra-o sau nu?

Aşa ne întrebăm în fie care seară şi aşa trăim în acest oraş câte-va săptămâni.

Lucrul e hotărât, germanii au semnat armis-

tițiul și părăsesc Rusia. Două săptămâni au ascuns această veste cu o tărie demnă de admirat. Nu se vedea nimic în purtarea lor, că ei ard în sufletul lor de-o pasiune îngrozitoare, pasiunea omului învins și care nu poate să se răzbune.

Dar ei au tăcut pentru că nu știau ce atitudine trebuiau să iee! Nimic nu făceau fără consimțământul acelui centru conducător, care se zbătea la Berlin și care nu știa nici el ce trebuia să facă pentru ca Germania să iese mai puțin învinsă.

Și când acolo, la Berlin, s'a hotărît că trebue să se încerce o lovitură sub forma de bolșevism rus, să se încerce o revoltă mare, care ar putea speria prin mărimea și violența ei pe Aliați și îi va putea hotărî la concesiuni, de odată o schimbare ca sub bagheta mag ca a unui prest digititator.

Eri încă disciplina aceea greoaie, care făcea din massele acestea germane ființe fără nici o formă definită, ființe cu căști, tesace, puști și curele care se mișcau automatic fără ni i o expresiune de voință și cugetare, manechini diriguiți de un mecanism identic; astăzi, au devenit oameni cu propriul lor «eu». La fiecare cotitură de stradă grupuri de soldați cari discută, vociferează, se insultă Ofițeri trec, unii din ei au epoleți alții le au scos și pe piept au înfipt o cocardă roșie. Mai toți soldații au de asemeni cocarde roșii pe tunicile lor cenușii

— Și ei sunt bolșevici și ei sunt socialiști, spune bine-voitor lucrătorul sau negus orul mic stând în fața dughenii lui sau hoinărind pe stradă. Și la ei, ca și la ruși nu mai există g ade, nu mai există ofițeri! Ei singuri vorbesc acum, cum vor organiza sfatul (sovietul) lor de soldați

Din satele și târgurile ocupa e, de germani, se scurg prin barierele orașelor trupe, dar mai

ales convoiurile de căruţe cu tot felul de bunuri rechiziţionate. Cai frumoşi, căruţe mari, soldaţi înarmaţi până în dinţi, toţi acoperiţi de praful drumului par cenuşii şi sosiţi dintr'o altă lume îndepărtată. Ei aduc cu ei convingerea că totul s'a sfârşit, că germanii pleacă şi că oraşul trebue să se pregătească de a primi pe bolşevici.

Burghezi bogaţi se pregătesc de drum. Pe strade căruţe cu mobilă. Acei, cari sunt încredinţaţi că nu vor fi supăraţi de bolşevici cumpără pe preţuri de nimic mobila bogată, oglinzi de cristal, şlefuite, pianine şi piane enorme, cari lucesc cu luciul lor negru ca nişte gândaci enormi sub poleiul razelor de Noembrie, ultimele raze încă destul de calde.

Prăvăliile mari se deşartă de mărfuri, vitrinele goale, ca nişte orbite lipsite de ochi, privesc lugubru din zidurile caselor. E o învălmăşală febrilă în tot târgul. Gazetele se vând în câte-va minute Au apărut gazete nouă, căci cenzura germană nu mai exista.

Bolşevicii au ocupat Minskul şi înaintează spre Vilno. Bolşevicii sunt în apropiere de Gonel şi au început tratative cu sovieturile de soldaţi germani formaţi acolo. Doctorul Rakowski a sosit la Gonel pentru aceste tratative şi pentru a cumpăra armele germane.

La Kiev s'au făcut schimbări! Hatmanul Scoropadski a gonit guvernul său, care s'a manifestat ca filo-entantist şi a format un guvern germanofil. Armatele voluntarilor de pe Don se propie de Kiev şi ocupă provinciile liberate de germanii cari se retrag.

Gazetele nu cuprind nici articole, nici informaţii, ele conţin numai telegrame şi abia le pot tipări pe toate. Francezii au ocupat Bulgaria şi sunt la Dunăre. Italienii sunt la Triest. Germanii cedează pe tot frontul Polonezii şi-au organizat legiuni şi dezarmează pe germanii

cari trec pe teritoriul lor. Petliura a format un guvern la Vinitza şi merge contra Hatmanului; primul este în legătură cu germanii cari îi vând armamentul lor, ca să-l scape în chipul acesta de a nu fi rechiziţionat de polonezi. In Germania este revoluţie, Wilhelm a plecat, în Austria descompunere, Carol a fugit în Elveţia.

Şi între aceste telegrame şi ştiri, veştile locale: Cinci moşii, în noaptea aceasta, devastate de ţărani, zeci de proprietăţi pustiite şi arse de golănimea revoltată. In oraş mişună figurile zăpăcite ale proprietarilor fugiţi. In ochii lor par'că licăreşte focul pe care l-au văzut distrugându-le averile şi pe rudele lor.

Pe ziduri afişele germanilor, cari îndeamnă populaţia, ca să fie liniştită şi căreia îi făgăduesc că ei nu vor părăsi oraşul aşa de curând. In fie care dimineaţă apare de asemeni pe zidurile şi gardurile târgului şi apelul bolşevicilor, care promite toate bunurile din lume şi cheamă norodul să aştepte venirea lor, pregătindu-le drumul prin îndepărtarea acelora, cari ar putea să le fie dăunători, şi declarând în afară de lege pe toţi proprietarii şi foştii ofiţeri.

Apelul lor are efect. In fiecare zi se vorbeşte tare, acum nu se mai şopteşte:

— In cutare sat au fost ucişi proprietarii cutare sau cutare; fostul ispravnic (prefect) şi foştii pristavi (sub-prefecţi) au fost măcelăriţi în casele lor.

Iar în timpul nopţii, cu toată patrularea germană, cu tot ordinul, că se vor pedepsi cu moartea acei cari vor fi găsiţi cu arme de foc asupra lor, se aud în toate părţile târgului pocnete şi trosnituri de arme, de bombe, de revolvere.

Ca să plec la Minsk nici nu mă mai pot gândi Minskul e ocupat de câteva zile de bolşevici. Trebue să mă pregătesc de drum, căci nu voesc să rămân cu bolşevicii, trebue să plec

cu soldații germani prin Polonia și de acolo în România.

Casa, locuința mea, viața mea liniștită, tot ceeace visasem în acești trei ani de pribegie, de războiu, de bolșevism, s'au dus undeva departe. Nu mai visez la liniște, mă gândesc să pot scăpa doar cu pielea negăurită de gloanțe și să pot găsi o cale să ies din haosul acesta.

Cum?

Mă duc în scopul acesta la Comandantura germană. Comandantul îmi explică, că el are toată bunavoința, că el nu mi-ar refuza posibilitatea de a trece cu trupele lui prin Polonia, dar..., că acum el nu mai are nici o autoritate, că pe lângă diviziunea lui este un soviet de soldați și că sovietul dictează totul.

Mă duc la soviet O sală mare, o masă enormă.

Pe masă, ziare, hărți, sticle și pahare cu bere. In dosul mesei soldați cu berete. Fum, țipăte, înjurături, cocarde roșii pe piept, fețe și mai roșii, asudate cu mari vine dilatate pe la tâmple, pumni încleștați, cari cad energic pe mese și fac să sune cristalul paharelor.

Unde am văzut o astfel de sală o astfel de masă, astfel de fețe?

Și mi aduc aminte imediat.

Era la Odessa. Spitalele noastre românești se aprovizionau cu pâine dela manutanța orașului. Intr'o zi acestea încetează de a lucra și rămân 1000 de răniți români fără pâine, Toate manutanțele militare refuzau să ne dea pâine, fără un prealabil aviz al comitetului soldaților și matelotilor. Ca medic și interpret al spitalelor române mă duc la sovietul soldaților.

Palatul Vorontzov. Intr'o sală mare. Sovietul era în ședință. Soldați, mateloți, toți cu capelele și bonetele pe cap—așa se vede cere etica bolșevică. Cocarde roșii pe piept. Un tumult îngrozitor. Se discuta ceva cu aprindere,

Mă adresez unui tovarăș de lângă ușă.

— Tovarăşi, un cetăţean străin vrea să ne vorbească!

Cu greu se face linişte, dar se face. Sunt invitat să vorbesc. Expun situaţia răniţilor noştri, cari din cauza grevei manutanţei oraşului sunt lăsaţi fără pâine şi rog să fim autorizaţi să cumpărăm pâine dela brutăriile militare.

Preşedintele, după ce m'ascultă cu atenţie se ridică:

— Tovarăşi, se adresează el celorlalţi, cred că sunt în asentimentul tuturor când fac cunoscut tovarăşului medic roman, ca sovietul nostru ordonă manutanţei diviziunei X să elibereze pe bani pâinea necesară soldaţilor răniţi români.

Da, da; da, răspund, mai mult de 40 de voci.

Şi capăt documentul necesar.

Eşind din sală, port cu mine, multă vreme, un fior de groază. De ce?

Comitetul acesta de soldaţi şi mateloţi era teroarea oraşului şi mai ales mateloţii îngroziseră Odessa cu crimele lor. Se ducea pe atunci o luptă înverşunată cu ofiţerii. Erau vânaţi ca epurii, erau arestaţi în casă, pe stradă, în pivniţe. Luaţi pe sus în automobile erau duşi pe vasul de războiu «Almaz» şi acolo erau ţinuţi până ce se hotăra cu soarta lor: In general erau ucişi.

Dar uciderea se făcea cu cruzimea neexplicabilă pentru om, care nu e fiară, care nu s'a degradat până la rolul de brută.

In general executarea se făcea în chipu următor: Doi, trei soldaţi luau pe ofiţer şi l aruncau în sus, iar cinci şease soldaţi, cu baioneta la armă, aşteptau ca corpul ofiţerului să cadă în baioneta lor, care se înfigea în corpul nenorocitului. Tot în acest timp, puţin mai departe, alţi ofiţeri descărcau revolverele, în timpul când corpul ofiţerului făcea aceste mişcări în aer.

Când erau convinşi că ofiţerul a fost ucis, l'aruncau în apă.

Aşa a fost ucis prietenul şi colegul meu doctorul Socolov, pe care mulţi soldaţi români trebue să-l cunoască, cum şi mulţi medici şi doamne române. Doctorul Socolov a fost medicul spitalului român din casa Levaşev, din Odessa, din faţa Statuei Ecaterinei, şi a îngrijit de mulţi români. El a fost şi în timpul campaniei la Botoşani, ca medic şef al unui spital rus.

Asasinarea lui a fost pricinuită de faptul că a ascuns în casa lui pe un ofiţer, prieten al lui. Amândoi au fost excutaţi în chipul acesta sub ochii soţiei lui, care mi a istorisit această scenă oribilă. Iată de ce am eşit din acest soviet cu fiorul de groază sub piele. Fiecare din aceşti comitagi au ucis cel puţin un om, au aruncat ca pe o minge pe victima lor şi au primit'o în baionetă cu o sete de brută de a vedea durerea, de a vedea suferinţa.

Oh! multă vreme am purtat în mine fiorul acesta de groază, deşteptat de impresia acestei întâlniri cu o mână de oameni, setoşi de sânge, murdari de sângele omenesc.

Aceeaşi impresie o am intrând în sovietul german din Rietschiţa. Vorbesc cu greu nemţeşte dar sunt înţeles. Preşedintele îmi răspunde ca şi acolo la Odessa în numele sovietului:

— Cetăţene, luând în vedere că sunteţi medic, şi deci un amic al poporului, te putem autoriza a merge în trenul nostru militar, rudele d-tale fiind însă proprietari de pământ, nu se pot bucura de aceste avantagii.

Părăsesc sala emoţionat, căci îmi pare că văd pe mateloţii din Odessa, dar şi îndurerat că nu pot salva pe rudele mele de pericolul care ii ameninţa; bolşevicii îi vor executa, mai ales că unul din cumnaţii mei a fost şi ofiţer în armata rusă şi nu a urmat pe bolşevici, când aceştia s'au retras din aceste locuri.

Rudele mele, totuşi, prin anumiţi intermediari au reuşit să capete şi ei, din partea sovietului soldaţilor militari, autorizarea de a pleca dar autorizarea i-a costat câte-va zeci de mii de ruble.

Lucru mă bucură dar mă întristează că sovietul soldaţilor este aşa de influenţabil de zecile de mii de ruble şi că trebue să constat că comunismul german, ca şi cel rus, are păcatele burgheziei, că nimic nu poate face fără bacşiş şi că interesele proletariatului cad în faţa banului şi că uşile se deschid «burgheziei exploatatoare» de câte ori ea arată aurul ei lucitor.

Mai târziu m'am convins că, pe lângă că sunt lacome de bani, sunt şi necinstite aceste comitete de soldaţi germane şi că şi ei sunt tot aşa de setoşi de sângele altora, că tot aceeaşi brutalitate îi stăpâneşte pe toţi.

Aşa, după ce încasau zeci de mii de ruble dela proprietari şi îi lăsau să se urce în trenurile militare, în primele staţiuni, care erau ocupate de bolşevici, de oarece reuşiseră s'ajungă la o înţelegere cu germanii, ca să le lase trenurile lor intacte, se prezentau la aceşti proprietari şi le puneau acest ultimatum:

— Sau ne mai daţi atâtea şi atâtea zeci de mii de ruble, sau vă denunţăm bolşevicilor că vă ascundeţi în vagoanele noastre. Ştiţi ce vă aşteaptă în cazul acesta.

Bieţii oameni, dacă aveau cu ce plăti, plăteau, dacă nu erau daţi jos din tren, predaţi bolşevicilor, iar aceştia îi împuşcau în dosul gărilor, ca pe câini.

Veştile despre astfel de întâmplări sângeroase a şi hotărât pe rudele mele să renunţe de a călători cu soldaţii germani prin Polonia şi de a căuta o altă cale de a scăpa de groaza bolşevică.

Eu singur, gândindu-mă bine, vedeam că riscam ca la una din staţiuni să fiu deasemeni

amenințat cu predarea în mâna bolșevicilor, dacă nu voiu plăti o sumă fixată de sovietul soldaților germani. Și cum șederea mea între bolșevici, ca medic, nu prezenta nici un pericol, pe când fuga dela ei putea fi socotită de dânșii ca un gest contra revoluționar, rămânerea printre ei prezenta mai puțin pericol, decât fuga, cu germani-trădători, din țara lor.

Așa că am hotărât să rămân încă la Rietschitza așteptând mersul evenimentelor, căci o rază de speranță venea dela Sud, dela Odessa.

Hatmanul devenise Ententofil și spera că aliații îl vor salva. De unde până eri jura și fulgera contra Aliaților și vorbea că Ucraina poate exista numai sub ocrotirea teutonilor, acum vorbea că Ucraina, bazată pe tradiția trecutului ei, va fi alături de Aliați, și organizase un guvern din amici ai Ententei.

La Rietschitza se vorbea că trupe colorate au și ocupat Odessa și că sunt la câți-va kilometri depărtare de Kiev. Kievul ne apărea în visurile noastre de eliberare ca o nouă Meccă pentru musulmani.

Clopotele aurite ale bisericilor lui străluceau în noaptea care ne înconjura din ce în ce mai mult și toate privirile ne erau îndreptate spre orașul sfântului Vladimir.

---

3. IN ACELAŞ TĂRGUŞOR

Bolşevicii vin, îi aşteptăm.

Decembrie 1918. — Soldaţii germani n'au plecat încă. Cum târguşorul acesta este una din ultimele etape ale lor spre frontiera poloneză soldaţii de aci vor pleca cei din urmă. Bolşevicii sunt la 30 kilometri de noi. Zilnic vin delegaţii lor ca să trateze evacuarea nemţilor. Aceştia le vând muniţiunile şi armamentul lor şi în schimb iau ultimele bucăţi de pâine ale ţăranilor Figurile sinistre ale bolşevicilor te înspăimântă ; de ce oamenii aceştia au figuri aşa de sălbatice? nu pot pricepe. Chiar nemţii bolşevici au devenit îngrozitori.

Probabil că starea de beţie în care se găsesc continuu şi apoi prezenţa printre ei a celor mai brutale exemplare ale rasei omeneşti fac ca mai toţi să aibă o înfăţişare de monştrii. E curios că şefii bolşevismului au şi ei înfăţişări îngrozitoare. Fotografiile lui Lenin şi Trotzki, în diferite mărimi, se vând de chis în toate librăriile, deşi aci este încă un regim burghez ucrainean.

Lenin are o faţă de mongol, ochii mici şaşii, pometele obrajilor mari, eşiţi în afară, o mustaţă mică şi o barbă rară. Se zice că în fotografie e flatat, dar că de fapt e îngrozitor de urât şi respingător

Trotzki e înspăimântător, un adevărat monstru. Ochii mari bulbucați, ochi de bolnav de boala lui Basédow, sticlesc după ochelarii de miop cu sclipiri de hienă, un nas ascuțit, lung și încovoiat, îi ascunde buza de sus acoperită de o mustață rară. Poartă o barbă mică.

Ochii omului acesta trebue să aibe o înrâurire hipnotizatoare asupra masselor; aci în fotografie și totuși ei îți rețin privirile și apoi multă vreme te urmăresc.

Să fie o coincidență simplă între monstruozitatea aspectului acestor oameni și opera lor politică sau este o legătură între sufletul lor și gesturile lor? Nu știu! Zinoviev în biografia lui Lenin, îl descrie ca pe un fanatic, care ura pe burghezi cu o ură de sclav maltratat. El nu poate vorbi calm de oamenii avuți și de vrăjmașii lui politici și nu visa decât războiu civil și moartea burghezimei și nu numai o moarte politică, dar o moarte reală în convulsiile durerii și a suferinței.

Până să vedem pe acești mari generali în carne și oase, vedem pentru moment pe soldații lor. Dacă printre ei sunt și figuri frumoase, ei par'că dinadins voesc să apară fioroși. Mai toți poartă părul mare și lasă ca o șuviță largă să le atârne deasupra frunții, deasupra sprâncenei. Șuvița asta îi împiedică să vadă cu un ochi și ei des, cu mișcări brutale, o aruncă peste cap și o clipă fața se arată întreagă, fruntea se descrețește și au o înfățișare mai omenească, decât cu aceastã dâră de păr peste sprânceana încruntată.

Unul din soldații bolșevici, care însoțea o comisie maximalistă și care trebuia să discute cu primarul trecerea gospodăriei orașului în mânile bolșevicilor a vrut să-l omoare pe primar. Acesta a scăpat ca prin urechile acului și îndată a și dispărut din oraș.

Vestea a îngrozit orașul și pentru moment

germanii au oprit intrarea în oraş a bolşevicilor.

E crăciun nemţesc. Soldaţii germani şi socialişti şi bolşevici şi burghezi. căci sunt mulţi cari nu cunosc socialismul sub nici o formă, frig slănină, şi au copt *kuhenul* lor tradiţional (un fel de cozonac) şi cântă *Christos s'a născut* pe toate tonurile. Fiecare şi-a împodobit în camera lui un brad verde cu nuci aurite, bomboane şi în jurul lui beau şi cântă.

Vorbesc cu ei, căci locuesc câţiva la noi şi le expun mirarea mea pentru religiozitatea lor, care nu cadrează cu bolşevismul şi cu socializmul ateu, care neagă orice sentiment religios în om.

— Oh! asta este cu totul altceva, îmi răspund ei. Noi nu suntem aşa de bolşevici ca ruşii, Noi nu suntem barbari ca ruşii. Noi respectăm sentimentele altora şi la noi n'are să fie ceeace a fost în Rusia. Noi suntem bolşevici-nemţi.

Şi într'adevăr că bolşevismul lor nu seamănă decât exterior cu bolşevismul rus. Germanii, mi se pare, se jucau de-a bolşevismul şi executau doar un plan al patrioţilor lor. Ei făceau gălăgie, înjurau, ţipau, trăgeau cu armele în vânt ca să sperie pe burghezi, făceau chiar descinderi prin apartamentele capitaliştilor şi socializau ca şi bolşevicii ruşi bunurile acestora, dar erau corecţi, şi în hoţiile lor nu erau brutali, erau chiar cuviincioşi cu victimele lor.

— Bolşevismul german, îmi spunea un ofiţer al lor, după câteva snapsuri, este o invenţie a patrioţilor germani. Noi vrem să speriem Europa cu bolşevismul, ca Europa să înţeleagă că este mai bine să nu ne prea umilească şi să nu ne împingă la bolşevism, ci să ne lase ză ne desvoltăm din nou, căci Germania fiind un stat conservator prin excelenţă, numai el poate face faţă pericolului bolşevic din Rusia.

— Dacă Europa va înţelege aceasta, ea nu

va avea bolşevism, dacă Europa vrea ruina şi nimicirea noastră, noi vom face bolşevism cu ruşii şi noi vom face în toată Europa o astfel de stare politică şi socială din care Aliaţii nu vor câştiga nimic.

Bineînţeles, pub icate acum aceste preziceri ale neamţului, nu au însemnătatea, pe care o aveau atunci. şi bineînţeles că lipsa experienţei care a urmat după aceste preziceri şi care au adeverit spusele neamţului, mă făceau să fiu atunci neîncrezător în ele şi să le combat. Eram convins atunci că Aliaţii vor înăbuşi în faşe mişcarea bolşevică şi că vor trimite îndată trupe la Kiev şi apoi la Moscova şi că pe Germani -i va reduce la cea mai supusă ascultare.

Eram atât de convins de aceasta încât aşteptam doar să treacă şi Crăciunul nostru ortodox şi să plec cu rudele mele spre Kiev, care trebuia până atunci să fie ocupat de armatele Aliaţilor, cari, după ziarele Hatmanului, avansau cu paşi repezi spre Kiev.

In fine a trecut şi Crăciunul nostru!

Trist Crăciun, triste sărbători! Casele cumnatului sunt pustii. Tot ce a fost de valoare a fost transportat pe la cunoscuţi, ascuns, îngropat. A rămas în sala de mâncare doar masa cea mare, câteva scaune; în fostul salon, în mijlocul odăei este un enorm arbore de Crăciun, împodobit cu jucării rămase din anul trecut. E ultima bucurie ce se face copiilor, cari nu pricep nimic din cele ce se petrec sau înţeleg poate dar în conştiinţa lor de mici oameni, cuminţi şi aşezaţi, cred că e mai bine să tacă şi să nu neliniştească şi aşa destul de neliniştiţi, necăjiţii lor părinţi.

Sărbătorile au trecut în ultimele pregătiri de drum. Am hotărât să plecăm cu sania spre Kiev căci toate liniile ferate sunt ocupate de bolşevici şi numai drumul pe marginea râului

(al Dineprului) este încă liber. Se vorbeşte că bande de ţărani şi de hoţi, opre c căruţele şi săniile, pe acest drum şi zilnic ne vin veşti că familii întregi au fost ucise şi furate, dar drumul acesta e ultima scăpare şi trebue să-l alegem pentru fuga noastra.

Hatmanul a fug t din Kiev Este un guvern cu Pe liura, Vinicenko şi alţi socialişti ukrainieni în frunte. La Rietschi.za a şi venit reprezentantul noului guvern, care a ordonat conf scarea moşiilor proprietarilor şi trecerea lor în mâna comitetelor de ţărani.

Cumnaţii mei au trebuit să plece luând cu ei ceeace au putut şi lăsând tot avutul lor, cu toate lucrurile, cu toate amintirile legate de aceste lucruri, toată viaţa de trudă şi jertfe au lăsat-o în mâinile necunoscuţilor. Se poate că este o nedreptate socială ca unii să aibă prea mult şi alţii nimic, dar este o şi mai mare nedreptate de a scoate din casa sa pe om, de a nu-i lăsa nimic, de a i distruge totul şi a-l lăsa pe drumuri ca pe un câine fară stăpân.

Nu am avut nici odată instinctul proprietăţii dar m'am legat de unele lucruri, în care vedeam toată povestea vieţii mele şi mă gândesc la milioanele de oameni, cari de asemeni au avut această legătură, prin lucruri, cu trecutul lor şi au trebuit să le lase în prada altora.

Ce uşor e de spus: omul nu trebue să posede nimic, proprietatea individuală este un rău; dar câţi din oameni au tăria de a nu iubi lucrurile între care au trăit, au crescut, au iubit, au visat!

Oh! ce t istă e despărţirea aceasta!

O ultimă privire şi ieşi pe uşe a ară, Acolo a rămas tot, tot ce a fost al tău, ai rămas tu singur şi un necunoscut a i şit. El nu va mai fi ceeace a fost.

O da nu va mai fi.

Nim ni care n'a trăit astf l de m men e nu

va înțelege ce înseamnă a ieși din casa ta și a nu mai avea dreptul de a intra. Se întâmplă în viața oamenilor catastrofe: sunt arestați sau sunt bolnavi sau trebuesc să fugă de teama inamicului, cari ocupă țara lor și ei părăsesc locuința, dar în această părăsire e încă o speranță: voiu reveni.

Când ești gonit de bolșevismul, care a decretat proprietatea colectivă, care te-a deposedat de avutul tău, tu ieși din casa ta fără nici o nădejde. Ce a fost nici odată nu va mai reveni.

Ca să putem părăsi orașul ne trebue un permis dela comisia extraordinară bolșevică în rusește *Ceresviciaina Komisia* sau pe scurt «Ceka, căci în cele din urmă, de o săptămână, bolșevicii au ocupat orașul; ei dețin puterea administrativă pe când germanii dețin încă puterea militară.

Când ne gândim doar la această vizită devenim palizi, căci faima îngrozitoare a acestor comisii s'a dus în toată lumea. Organizate pentru lupta contra inamicilor revoluției, ele au puteri discreționare. Fiecare comisie are judecătorii săi de instrucție, comisari șefi, agenți șefi și un pluton sau o companie de soldați, mai totdeauna compusă din latvieni sau chinezi. Indeletnicirile acestora sunt așa de îngrozitoare în cât mulți ruși nu pot rezista, se vede au mai mult suflet în ei și refuză a servi în aceste comisii. Dacă soldații ruși nu se găsesc să execute actele de teroare se găsesc însă mulți intelectuali ruși din acea mare «inteligenție» rusească, cari nu se dau înapoi dela nici o mârșăvenie.

Comisia este numai de o săptămână și a și reușit să se recomande. A arestat aproape o sută de contra-revoluționari, deși autoritățile germane și chiar sovietul soldaților germani au-

hotărât că nici-o arestare nu va avea loc cât timp vor fi ei; dar din casele, din care au eşit germanii, au fost ridicaţi foarte mulţi burghezi.

La noi locuesc încă câţiva ofiţeri şi soldaţi şi ei ne asigură că putem rămâne liniştiţi cât timp vor fi ei şi ne promit că vor merge cu noi la comisia extraordinară ca să ni se dee bilete de drum.

Comisiile acestea funcţionează în toate oraşele şi ele au arestat mai bine de 2 milioane de oameni, în toată Rusia şi au executat mai bine de o sută de mii. Dacă socotiţi că execuţiile acestea s'au făcut în câteva luni vă puteţi închipui câte au venit de fiecare comisie. Dar ceeace face să se ridice părul pe cap nu sunt numai omorurile dar sunt torturile la care sunt supuşi oamenii. Toate mijloacele inchiziţiei şi ale evului mediu au fost reintroduse. Scoaterea unghiilor cu cleştele, tăerea pielei pe umeri în formă de galoane şi de lampasuri de-a lungul picioarelor, aceste atrocităţi se execută asupra ofiţerilor, frângerea şi zdrobirea membrelor, atârnarea corpului cu capul în jos, îngroparea de viu a omului, silirea de a alerga în pielea goală printre rândurile de soldaţi cari biciuesc cu cravaşele; scoaterea ochilor, tăerea limbei, urechilor şi a altor organe. Femeile sunt toate batjocorite de zeci de bărbaţi şi apoi ucise.

Şi toate aceste atrocităţi sunt povestite în gura mare de acei cari le execută. La cafenele, la restaurante se adună câţiva comisari şi în gura mare povestesc cum au schingiuit pe om, cum şi-au bătut joc de el şi imitează în râsul şi aprobarea tuturor gemetele de durere, strâmbăturile de suferinţă, scâncetele de desesperare. Povestiri de felul acesta le auzi şi în tren, şi pe stradă, şi în orice loc. Sunt poveştile zilei, sunt cronica vremii. Comisarii acestor comisiuni sunt arătaţi cu degetul ca celebrităţi mari, ca scriitorii sau muzicanţii de valoare. Cutare a

ucis 125. Acela a zdrobit creerii la 223. Acela a omorât 150!

Dar ce revoltă mai mult, văzând această decădere morală, această reducere a omului la brută, este constatarea că nu numai bărbatul dar și femeea, femeea înger, femeea soție, femeea fată a devenit un demon și ea. Este poate o boală speciala, o nevrosă de acelea pe care războaiele și marile revoluții le provoacă, căci nu știi ce să crezi când auzi și vezi fete tinere, fete de optsprezece ani venind singure să-și ofere serviciile lor, serviciile de a ucide, de a tortura, de a se scălda în sângele omului, de a mâzgăli degetele cu creerul fierbinte a celor omorâți.

Da, fete, domnișoare, unele chiar din societatea bună s'au înscris în aceste ceiesviciaici și s'au distins prin o cruzime care nu putea fi egalată nici cu cruzimea bărbatului.

Și în orășelul nostru a venit o fată, amanta comisarului și de ea se vorbesc de două zile grozăvii. Ea vine din orașul Moghilev unde se zice că a ucis, după ce i a schingiuit, cinci preoți și pe un rabin, după ce le a scos fiecărui din ei toate firele de barbă una câte una. Epilația asta — ea povestește îi face o deosebită plăcere.

— Să vezi, se zice, că a povestit într'o cafenea, ce mutre fac dobitocii aceștia când li tragi firul de păr, îți vine să crăpi de râs nu altceva.

Am văzut-o și eu. O fată înaltă, spătoasa, are în ea ceva bărbătesc, poartă pantaloni de piele și un spencer de asemeni de piele negră, cu cizme mari, peste genunchi. Părul nu-l are tuns, după cum de obiceei îl poartă bolșevicile, căci este și o modă bolsevică, ci îl adună sub o căciulă mare, albă, în care e înfiptă o panglică roșie.

In ochii ei verzi sunt licăriri metalice, parcă

sclipeşte lama unuì cuţit sub lumina unei lămp' aprinse, iar uneori ochii ei marı lucesc aşa de blând, aşa de dulce în cât nu-ţı vine să crezı în legendele creiate în jurul ei.

Când ne ducem însă la comisie ne co vıngem că legendele sunt adevărate, că fata a ceasta e un monstru.

In curtea casei câte-va automobile. Soldaţii descınd dın ele şi coboară pe arestaţi. Sunt duşi repede în coridorul clădırei, toţi par grăbiţi şi arestaţii şi soldaţii. Pe când aşteptăm în coridor auzim ţipete. Pe o femee se vede o bat sau o canonesc; se aud strigăte străpunzătoare, ţipăte de animal pe care îl înjunghie măcelarul, ele nu mai au nimic omenesc, sunt reflexele cărn ı, sunt răgetele vitei.

Ne privim unul pe altul şi nu ne cunoaştem aşa de transfiguraţi suntem. Durerea altora se resfrânge în inima ta că nu poţi supo ta nıcı geamătul victimei. Cum pot oamenii schingiuı pe om, cum pot răbda şı asculta plânsul victımei lor? Ce sunt aceşti călă' ? Fiare ? bestii? monştrii?

Se aud alte ţipete, se a d alte strigăte, apoi iar un plâns de femee, apoi o detunătură, două, trei .. şi apoi linişte. Se aud paşı în fundul coridorului, o uşe se deschide şi fata aceea de 18 ani, pe care eri mi au arătat-o pe uliţă intra însoţıtă de doi soldaţi. Ea îşi îndeasă părul care s'a resfirat pe ceafă, sub căciula albă şı cu gesturi lıbere cu paşi ma ı de bărbat, trece pe l'ngă noi.

La brâu revolverul.... revolverul cu care a ucis, acum e desigur încă cald.

Suntem vr'o două zeci de oameni, oameni cu nume; de fapt suntem nişte cârpe, nışt zdrenţe atârnate dealungul băncilor, c ci dacă cine-va ne-ar alunga cu o mătură dıntr'o sıngură lovitură ne ar goni. Pentru ce toţi noı aceştia am îngălben't, am murit pe jumătate şi

de ce fata asta trece așa de liniștită ca și cum s'a sculat de la un prânz frugal?

Oare nu suntem toți oameni?

Soldații germani, cari ne însoțesc, sunt revoltați și ei dar nu zic nimic, toți sunt albi ca varul.

Și ei se vede că sunt oameni.

In cele din urmă suntem introduși patru câte patru și ni se dau permisurile.

Operația aceasta se face ca în orice cancelarie. Funcționarii dela permise se vede că n'au nimic comun cu restul întreprinderii de lupte contra-revoluției.

Când eșim din ogradă, tânăra bolșevică la braț cu amantul ei, comisarul se urcă în automobil.

Au pornit după o nouă victimă.

Așa mi-am căpătat permisul.

L'am și azi și'l țin ca pe o relicvă, cum țineau bătrânii vr'o amuletă dela Sfântul Munte, căci cine știe dacă voiu mai căpăta vr'o hârtie dela Comisiile extraordinare din Rusia și cine știe dacă or mai exista astfel de comisii in lume vr'o dată. De ele se va pomeni ca și de amuletele de antichitate. Te pomenești că vor fi purtătoare de noroc. Sunt scrise cu cerneală, dar mâna care le-a iscălit a fost plină de sânge.

Cu permisul dela *Ceka* am plecat din oraș.

Era 1 Ianuarie 1919. Rău început de an. Pe drum tocmai în ziua aceasta, mi se părea că era o prezicere că anul acesta îl voi călători mereu.

Dar n'a fost să fie așa, din potrivă, am stat tot anul pe loc și era aci, aci să nu mă mai mișc de loc.

II

INTRE BOLŞEVICI

II

INTRE BOLȘEVICI

4. PE DRUMUL SPRE KIEV

Bolșevicii au sosit

Ianuarie 1919 Călătoria cu sania în Rusia este una din rarile plăceri. Daca nu e prea ger și vântul te lasă să respiri liber te poți bucura de cea mai frumoasă priveliște Totul e alb, numai pădurile de brad limitează or zontul cu verdele lor întunecat și rarele sate apar ca într'o panoramă sub a bul zăpezii și sunt așa de curate în vestmântul lor încât par că sunt din povești și nu adăpostul oamenilor vii.

De data asta nu ne prea bucurăm de plăcerea călătoriei. Trebuie să fim atenț' mereu căci suntem urmăriți de bandele roșii, de milițio eri și nu este exclusă și putința de a fi atacați de bandiți.

Cu apariția bolșevicilor într'un ținut și în primele zile apar tot felul de soldați, milițı ni, oameni înarmați, cari cutreeră satele, târgurile. Unii din ei au misiunea de a dibui unde sunt ascunși contra revoluționar'i, căci primul decret care poartă numărul 1 este decretul privitor la contra-revoluționari. Prin acest decret se face

cunoscut, că bolşevicii au ocupat o localitate, că toată lumea e supusă să îndeplinească ordinile comitetelor revoluţionare şi că toţi foşti funcţionari ai poliţiei, toţi foştii ofiţeri şi foştii proprietari de pământ sunt declaraţi în afară de lege şi pot fi executaţi de primul miliţionar sau soldat.

De teama acestui decret şi fug toţi acei cari sunt ameninţaţi cu moartea, în căutarea acestor nenorociţi se şi îndreaptă toţi aceşti miliţioneri, soldaţi, oameni înarmaţi, pe cari îi întâlneşti pe toate drumurile.

Prinderea acestor contra-revoluţionari este o afacere bună, căci pentru rescumpărare se plăteşte bine şi proprietarul sau ofiţerul prins pentru câteva zeci de mii de ruble poate să scape.

Se înţelege că pentru o astfel de vânătoare se găseau mulţi doritori.

De aceea călătoria fără o prealabilă permisiune din partea Comisiei extraordinare (Ceka) era imposibilă; cu autorizarea comisiei era posibilă dar foarte grea.

Mai întâi mai toţi aceşti oameni înarmaţi au neajunsul de-a nu şti ceti şi deci nu dau crezare hârtiei, pe care le-o arăţi, apoi mulţi cari, deşi ştiu ceti nu au încredere în autenticitatea hârtiei:

— Mare lucru o hârtie cu pecete, par'că singur nu poţi să'ţi trânteşti o pecete!

Şi într'adevăr, mai târziu am aflat că se găseau deseori asupra multor indivizi zeci de certificate, din zeci de localităţi, cu zeci de peceţi diferite şi toate erau false.

Dar cea mai bună hârtie de circulat era tot hârtia monedă şi cum în timpul acela rubla rusească mai avea o oarecare valoare, ea putea tenta uşor pe tovarăşi şi o hârtie de cincizeci sau de o sută de ruble, deşi era ţaristă, avea o mai mare înrâurire decât pecetea comunistă a comisiei extraordinare.

Drumul era greu, cum spun, și costa foarte scump.

Nu am întâlnit pe tot parcursul de 90 de kilometrii, pe cari i-am făcut în trei zile cu sania, pe un singur tovarăș, care să fi refuzat de a primi bani.

— Cum aș putea altfel să servesc pe «proletar», spun ei, cu o severitate comică indescriptibilă și împing hârtia în buzunar.

«Proletarul» ca și «țarul» sunt serviți în mod egal, acelaș *bacșiș* e necesar susțiitorilor ordinei proletare și celei burgheze.

In toate popasurile noastre, pe cari le făceam în casele învățătorilor și preoților, — se nemerise să cunoaștem vr'o câțiva pe drumul pe care'l făceam, de oarece unul din cumnații mei servise în Zemstvul și avusese școlile sub supravegherea lui, — găseam acelaș tablou.

Pe când noi eram zdrobiți de evenimentele cari se pregăteau, pe când noi așteptam toate nevoile și nenorocirile, oamenii aceștia, învățători, preoți, mica burghezie din sate, aștepta cu resemnare acest ceva nou. Ei nu aveau nici o simpatie pentru această mișcare, ei știau că ea este trecătoare, ei nu aveau nici conștiința întregei prefaceri ce trebuia să aibe loc și cu acea resemnare rusească, care te uimește prin negativismul ei, cu acel *nicevo* al lor, care înseamnă «nu face nimic, nu e nimic, fleacuri, mofturi», ei caracterizează o situație, caracterizează o întreagă epocă.

'L întrebi pe un rus: cum 'ți merge?

El îți răspunde;

— *Nicevo!* (Așa și așa).

'L întrebi pe un rus: e frumoasă logodnica d-tale, el 'ți răspunde de asemeni:

— Nicevo, (așa și așa, nici prea frumoasă, nici prea slută).

Il calci pe picior și te scuzi că l-ai călcat, el 'ți răspunde:

— Nicevo (nu face nimic).

Ii vorbeşti că bolşevicii vor distruge cultura, civilizaţia, bogăţia, toată Rusia, el suiâde şi-ţi spune de asemeni:

— Nicevo (nu te teme, n'are să fie mare lucru, toate au să se îndrepte).

In acest *nicevo* e toată mentalitatea lui, e toată filosofia lui. Numai un popor cu o astfel de mentalitate a şi putut suporta bolşevismul.

Pe când cei de la oraşe se frământau în teama zilei de mâine, satele şi târgurile ruseşti dormeau liniştite. Şi nu voi uita nici odată contrastul acesta. Ajungem noi seara la H... un sat pe marginea Dnieprului. Descindem la o învăţătoare. Din tindă auzim cântece; cântau la balalaici (un fel de mandoline) câţi-va tineri şi erau acompaniaţi de câte-va fete. Era o şezătoare a tinerilor din sat. Se cântau cântece ucrainene cu melodii dureroase, plângătoare, cântece de dragoste, cântece patriotice şi nici o notă, nici o arie, care să reflecte ceva din vremurile prin care treceam şi care băteau în uşile şi ferestrele acestei căsuţe.

Noi trecusem zeci de kilometrii, fusesem de zeci de ori opriţi de oamenii noului guvern la intrarea în acest sat chiar am fost opriţi de garda roşie şi de militari, satele ardeau prin prejur, ţăranii devastau proprietăţile, în oraşele în cari germanii plecaseră cu totul se institui eră com s'ile extraordinare bolşevice şi se ucideau zi nic mii de oameni O prefa ere colosală avea loc. De la finanţele statului şi până la biserică totul se supunea unei reforme complete. Se desfiinţa comerţul liber, se socializa toate bunurile personale, se despărţea biserica de stat, se declara lib rtatea cultului, se desfiinţau toate p velegi le şi toate drepturile de clasă, o uriaşă me amorfoză care schimba cu totul pe om şi aci în sat o şezătoare obişinuită cum văzusem şi acum zece ani în urmă, cum le-am văzut

descrise şi în romanele lui Tolstoi şi Turghenew acum 60 de ani în urmă, o şezătoare în care tineri şi fete cântau romanţe vechi, cântece patriotice şi trăiau, sub acordul acestei muzici tânguitoare jalea şi bucuria generaţiilor trecute, a copilăriei şi tinereţei lor, dar nu simţeau nimic din epopeea, care se creia în jurul lor, din această epopee bolşevică.

Starea lor sufletească mi-o s'ntetiza cuvântul lor:

— N'cevo! (nimic, totul va trece şi iar va v ni ceiace a fost).

De atunci am înţeles că într'adevăr mişcarea bolşevică n'avea nimic comun cu poporul acesta, că era o mişcare factice, inventată că ea nu va face de cât să scoată la drumul mare oameni înarmaţi, cari să fure şi să ucidă, să prade şi să se îmbogăţească, că ea nu va da naştere de cât la noui jafuri şi îmbog'ţiri frauduloase şi că va pieri apoi. Iar din toata această frământare nu va rămâne, decât ceiace a fost gata să rămâie adică acea prefacere democrată făptuită în Februarie 1917 iar votul va fi un mare *Nicevo* (nimic) rusesc.

Cu astfel de r flexiuni am ajuns la ultima staţiune în spre Kiev, unde am trebuit să rămânem. Drumul mai departe spre oraşul dorit ne e a închis. Bolşevicii se apropiau de Kiev, guv rnul Vinicenko îşi trăia ultimile zile.

Nu ne rămânea nimic de făcut de cât să poposim aci, unde găsisem o rudă veche a cumnaţilor me', a căror mamă era or'ginară de aci.

In târguleţul acesta, de care n'am ştiut nici odată în v aţa mea până atunci, a trebuit să ne oprim.

Ajunsesem seară. Era în ajunul Bobotezei. De la patru b'serici. cât avea tâ guşorul, băteau vecernia lopotele. In aer era rece şi glasul de aramă se împrăştia departe, departe. Târguşorul

e așezat pe un deal și tot timpul trebue să urci cu caii. Caii merg încet și trecătorii se opresc și vorbesc cu noi:

— Fugiți de bolșevici? ne întrebau ei.

— Nu; mergem la Kiev, răspundem noi, ca să nu le dăm de bănuit că suntem fugari.

— ?!

— Dar, bolșevicii sunt aci?

— Sunt. Dar sunt până acum numai ai noștri. Din orașul gubernatorial n'au venit încă.

— Și credeți că au să vină?

— Ce întrebare? Fără ei se poate, cine o să ne spânzure și o să ne prade?

Poposim la ruda noastră. Aflăm îndată că în localitate s'a și format comitetul revoluționar și că președintele lui este un tânăr, directorul liceului local, dar că probabil va fi înlocuit de oarece elementele bolșevice din localitate nu-l vor și-l socotesc de burghez.

Se așteaptă de la Cernigov sosirea comisiunei extraordinare care va regula și chestiunea comitetului revoluționar.

Toată lumea este sub teroarea acestei așteptări, căci viața multora și averea multora atârnă de sosirea comisiei acesteia. De fapt constituirea comitetului revoluționar nici nu s'a făcut după constituția sovietică, de oarece s'au făcut alegerile prin vot universal, toată localitatea a votat și de aceia a și fost ales directorul — un om care numai păreri bolșevice nu nutrește și care e cunoscut ca un bun și cinstit băiat, cu vederi largi democrate și un suflet curat.

După constituția bolșevică sovieturile se aleg numai din lucrători și țărani. Fiecare fabrică, uzină, fiecare întreprindere alege un delegat și 'l trimete în Soviet; țaranii de asemenea trimet din fiecare sat câte unul sau doi după mărimea satului. Sunt lipsiți de vot toți proprietarii de pământ, rentierii toți ofițerii, toți funcționarii, chiar învățătorii au fost la început

lipsiţi de dreptul de vot. Când mai târziu ţaranii chiaburi n'au voit să susţină pe bolşevici, ultimii s'au declarat contra-revoluţionari şi ţaranii bogaţi au fost de asemeni lipsiţi de vot. Ca să se lupte cu aceşti chiaburi sovieturile au decis înfiinţarea de comitete din cei mai săraci ţărani, cari s'au şi numit comitetele ţărănimei sărace.

Dreptul de vot aparţine deci numai lucrătorilor şi ţăranilor saraci, toată populaţia ceallaltă n'are dreptul de a 'şi da părerea sa. Cum lucrătorii şi ţăranii saraci formează o minoritate în Rusia, această minoritate domneşte prin dictatură.

Nu numai că în Bolşevizie, cum îi se mai zice Rusiei sovietiste, nu există dreptul de vot dar nu există nici alte drepturi, cari fac mândria statelor democrate, ca libertatea preşei, a cuvântului liber dreptul inviolabilităţii locuinţei şi persoanei. Bolşevizmul este dictatura *proletariatului şi al ţărănimei sărace* şi cum acestea formează o pătură restrânsă a populaţiei bolşevizmul este dictatura, *tirania minorităţei*.

Omul sub bolşevici este o unealtă în mâna câtor-va, este jucăria, este batjocura unei mâni de oameni. Câţi-va indivizi, cari au alergat la apelul bolşevic atraşi de farmecul libertăţii de a putea să facă ce vor, nesupăraţi, dar mai ales de a prăda şi ucide, deţin destinele restului populaţiei.

Comisia extraordinară din judeţ a sosit în fine şi în orăşelul nostru ca să încaseze contribuţia de la burghezi şi să ancheteze toate cazurile de contra-revoluţie. Lucrul acesta intră în norma lucrurilor. Aşa cum biruri nu există în împărăţia sovieturilor se pun de către statul sovietelor contribuţii pe foştii burghezi. Cu aceasta este însărcinată tot comisia extraordinară. E drept, că ea numeşte o comisie din cetăţeni locali, cari fixează ei suma pe care o

poate plăti ori-care cetăţean bogat, dar a eastă sumă e majorată de comisia extraordinară până la sume fantastice faţă cu cea fixată de comisia de cetăţeni.

Intr'o după amiază şedeam toată familia mea şi familia rudei la care descinsesem, în sala de mâncare, când ca de-o vijelie se deschiseră uşile şi vr'o două zeci de oameni năvăliră în intrare şi odaia de mâncare. Unii cu revolverele în mână, alţii cu armele întinse, unul peste altul, căci încăperile erau mici, ei înaintau spre noi cu priviri sălbatice şi ţipând aproape toţi într'o voce:

— Mânile în sus şi nu te mişca din loc!

Am ridicat cu toţi mânile în sus şi am rămas aşa în faţa nouilor intraţi ca nişte statui de piatră.

Unul din ei, care eră şeful companiei, ne-a declarat că a venit în urma unui denunţ să aresteze pe un mare proprietar, care se ascunde în această casă şi să percheziţioneze casa de oare-ce s'a denunţat că sunt ascunse arme şi materii explozibile. După ce am arătat documentele şi paşapoartele, cari ne-au fost imediat luate, cumnatul meu a fost declarat arestat, el era marele proprietar căutat.

Apoi s'a început percheziţia, după ce mai întâi ni s'a spus că *ori ce reclamaţie făcută despre dispariţia obiectelor în timpul percheziţiei se pedepseşte cu pedeapsă cu moartea* şi că trebue deci să asistăm la percheziţie, şi să constatăm dacă se va lua ceva ilegal.

Armele au fost căutate pretutindeni, chiar o cutie de chibrituri a fost deschisă ca să se constate dacă nu e ascuns vre-un revolver în ea.

In timpul percheziţiei au dispărut câte-va inele, câte-va linguriţe, o pereche de ghete, câte-va haine, şi găsindu-se că era în abundenţă zahăr, făină, pâini albe, un borcan cu dulceaţă, câte-va şunci şi bucăţi de slănină

toate aceste au fost luate de comisia extraordinară

Rigiditatea şi grozăvia a dispărut mai ales după câte-va păhărele de rachiu, găsite într'o sticlă şi percheziţia s'a terminat aşa de vesel încât membrii comisiei au plecat fără să iee cu ei pe arestat, care singur s'a prezentat apoi la *revcom*.

Când mi-aduc aminte acum de toată această scenă îmi vine să râd. Ea a fost extraordinar de ridiculă. Toate mutrele acestea de ţărani şi lucrători în haine militare şi cu cocarde roşii, toate expresiunile acelea de seriositate prefăcută cu care trebuiau speriaţi *burghezii*, toată comedia cu armele şi cu strigătul: *Sus mânile* şi situaţia ridiculă a noastră stând în odăiţa aceea mică, înconjuraţi de lumea asta înarmată, cu mânile ridicate, pe când ultimii ne scotoceau prin buzunare, îmi pare azi o farsă de prost gust. Atunci, însă am petrecut un urât sfert de oră. Dar mai ales am fost indignat când acelaşi şef al comisiunei extraordinare întinzând revolverul până la fruntea fiului stăpânei casei i-a strigat cu o voce răguşită de beţiv.

— Să dai armele ascunse, dacă nu vrei să-ţi strivesc creeri. Scena aceasta a avut ceva îngrozitor şi injositor pentru om.

O oră mai târziu, e drept acelaşi şef îşi confesa tainele sufletului său canonit de dragoste, aceluiaşi fiu al stăpânei casei, pe care voise să-l ucidă cu o oră mai înainte şi îi jura eternă prietenie, căci din vorbă în vorbă aflase, că aveau un prieten comun de pe timpul războiului.

Nu; istoria bolşevizmului va trebui scrisă şi de un umorist, ea se pretează mai mult la ridicul de cât la serios.

— Dacă am trăi în lună, îmi zicea un bătrân cuminte, am petrece privind la Rusia, trăind însă pe pământ trebue să suferim.

Când ai eşit din sfera acţiunii bolşeviste, când departe de teroarea ei îţi aduci aminte de amănuntele vieţii trăite, trebuie fără să vrei să râzi, să râzi cu lacrămi, atâta ridicol a lâta comedie a fost în toată această mişcare deşanţată.

Şi cum se poate să nu fie aşa? Majoritatea oamenilor, cari se pripăşesc pe lângă bolşevici au fost oameni fără nici un ideal, fără nici o pricepere a politicei bolşevicilor. Oamenii aceştia găsiseră momentul să se folosească şi ei s'au folosit.

Tot ce a fost mai brut, mai necioplit, tot ce a fost mai ticălos şi mai mizerabil, toată pleava şi gunoiul satelor şi oraşelor, toţi bandiţii şi puşcăriaşii toţi escrocii şi maroderii au devenit bolşevici. Şi vi'i închipuiţi pe aceştia în rolul de conducători ai poporului! Căci dacă la centru, la Moscova şi Petrograd au putut fi oameni cinstiţi şi a putut fi un control al activităţii acestor bolşevici de curând dospiţi, apoi în provincie toată această canalie a făcut tot ce-a vrut în numele socialismului internaţional şi a făcut într'o atmosferă de teroare, care se preta la ridicol foarte dese ori.

Pe cumnatul meu l'au ţinut o zi arestat, i-au luat 800 de ruble, un inel şi ceasul pe care l avea asupra lui, căci toate aceste lucruri, probabil, s'a găsit că aveau o provenienţă burgheză şi l'au amendat cu 1000 de ruble. Pentru ce? Nici nu ne am întrebat pentru că noi am crezut că amenda va fi şi mai mare şi am tăcut; puteau, dacă îi întrebam pentru ce ne au impus s'o mărească şi mai mult.

Comisia a rămas încă câteva zile în localitate, a condamnat şi executat pe loc pe un fost *uradnic* (şef de miliţioneri la ţară, un fel de sergent de jandarmi) a condamnat şi executat pe un fost pristav (sub-prefect) şi a ucis pe fiul proprietarului dintr'un sat apropiat, care

n'a reuşit să fugă şi se ascunsese în casa unui ţăran.

Aceleaşi atrocităţi şi aci ca şi în oraşe, ca şi la Moscova şi Petrograd. Se pare că există undeva o şcoală a teroarei, la care se pregătesc aceşti călăi roşii, căci pretutindeni aceleaşi metode, aceleaşi procedee.

Pe bietul uradnic l-au ciopârţit ca pe un bou; cinci oameni l-au lovit în timp de zece minute cu săbiile lor şi l-au transformat într'o massă fără formă, într'o grămadă de carne şi sânge. Am văzut cu oroare cadavrul, care a trebuit să stea trei zile în faţa casei, neridicat, sub pedeapsă de o nouă crimă, ca să servească de exemplu burgheziei.

Copii mortului se jucau la fereastră şi priveau la părintele lor intins ca o movilă în zăpada înegrită de murdărie a stradei şi de sigur îşi vor aduce aminte când-va, ca într'un vis, de acest morman de carne, care a fost odată tatăl lor. Şi vor avea dreptul copiii aceştia să iubească pe om?...

De pristav şi-au bătut joc într'un chip şi mai ticălos. Pristavul se bucura de reputaţia de Don-Juan şi el a fost supus celor mai scârboase batjocuri şi apoi a fost înfipt într'o poziţie indecentă pe poarta casei lui, unde a atârnat timp de o săptămână.

Fiul proprietarului a fost ucis pe loc, pentrucă nu s'a lăsat să fie prins, el singur a rănit grav pe doi miliţioneri. Resistenţa aceasta a lui şi faptul că s'a apărat şi a rănit pe doi soldaţi, a intărâtat şi mai mult pe soldaţii comisiei roşii, cari au bătut în seara acestei întâmplări mai bine de trei zeci de oameni.

Cumnatul meu care fusese închis în aceeaşi odaie cu toţi aceşti nenorociţi n'a putut rezista la spectacolul torturilor şi batjocurei şi a leşinat. Numai slăbiciunea aceasta l'a şi scăpat de tortură şi i-a permis să fie dus într'o altă odaie.

După e au lăsat pe arestaţi nemâncaţi, toţi oameni de mâna a doua, mici negustori funcţionari, un dascăl de strană, preşedintele cooperativei locale, după ce i-au lăsat nemâncaţi două zile îi luau apoi pe fiecare în parte într'o odaie şi îi întrebau:

— Ce vrei să mănânci?

— Ce o fi, ce s'o găsi,

— Aha, ce o fi? ce s'o găsi. Bine, Dă-i cinci zeci. Asta se găseşte la noi pentru voi spurcaţi burghezi.

Şi lanţurile cădeau pe spatele nenorocitului până ce victima cădea pe pământ. Atunci îi se striveau degetele, capul, mânile sub călcâiul cizmei călăului beat.

Toată lumea aceasta era torturată pentru că nu putea plăti contribuţia pe care o punea comisia extraordinară asupra ei. Se fixau preţuri nebune, sume, pe cari oamenii nu le-au avut în toată viaţa lor şi dacă în termen de câte-va ore nu erau aduse se proceda la tortură în faţa rudelor, ca să le poată sili, văzând suferinţele aproapelui lor, să declare că posedă banii, cari le sunt ceruţi şi că vor da aceşti bani.

Or, sărmanii oameni nu aveau parale nu puteau făgădui că vor aduce şi tortura se continua până la perderea cunoştiinţei până la moartea nenorocitului.

Ce trebuiau să îndure oamenii aceştia văzând pe părinţele, pe soţul sau pe fratele lor în ghiarele acestor fiare şi neputându-le veni în ajutor!

Şi pentru ce aceste crime?

Inţeleg dacă oamenii aceştia ar fi făcut vr'un fapt dăunător bolşevicilor, dacă ar fi fost prinşi asupra unei crime contra-revoluţionare, dacă ar fi atentat la viaţa vr'unui bolşevic, dar se torturau şi ucideau oameni, cari nu aveau alt păcat de cât că munciseră mai mult ca alţii şi aveau câte-va parale adunate sau vr'o casă mai curată şi mai mare, vr'o prăvălie mai bine întreţinută;

se ucidea—șeful de jandarmi sau subprefectul pentru că în calitatea lor de păzitori ai ordinei publice au arestat pe vr'un hoț sau tâlhar din sat, hoț sau tâlhar, cari au revenit acum, scăpați din pușcărie în calitate de comisari sau de miliționeri bolșevici și se răzbunau pe vechiul lor vrășmaș

In orășelul acesta erau vr'o patru excroci, pungași, falsificatori de monedă, cari învârteau toate afacerile și terorizau lumea. Unul din ei un oare-care Zaliski denunțase și pe cumnatul meu și după ce i-am plătit câte-va mii de ruble și-a retras denunțul și cumnatul meu a putut scăpa, după cum am spus, cu o amendă mică și fără torturi.

Și toată această murdărie se făcea în numele socialismului!

Era oare permis?

Din punctul de vedere al concepției sociale contemporane, care a recunoscut personalitatea omenească de cea mai mare valoare în univers, de cea mai absolută țintă în sine, numai libertatea personalității omenești poate fi recunoscută ca cel mai înalt ideal social. Lucrul acesta l-au descoperit nu anarhiștii — lucrul acesta a fost formulat de cel mai mare reprezentant al gândirii filosofice, de Emanuel Kant, care a declarat categoric că nu există nici un alt drept, de cât dreptul fiecărui om la libertatea și la independența lui de voința altui om. Toate celelalte drepturi ale personalității omului sunt urmările acestui drept național.

— Inchipueți, spune Ivan Caramazov lui Alioșa din *Frații Caramazov*, — că tu vei clădi palatul soartei omenești cu scopul de a face la urma urmelor pe om fericit, de a i da în fine pacea și fericirea și că pentru aceasta ar fi necesar să torturezi un copil mic, și că pe lăcrămile acestui copilaș tu vei pune bază palatului tău;

primi-vei tu să fi arhitectorul acestui palat și în astfel de condiții?

Nu răspunse Alioșa.

— Și poți tu să admiți ideia că oamenii, pentru cari tu construești palatul, vor primi fericirea lor pe sângele neîndreptățit al copilului mucenic și că primind ei s'ar socoti fericiți?

Nu!

Și nici un om nu ar fi putut răspunde altfel!

Idealul social este o astfel de stare a societății, în care nici o personalitate omenească nu poate fi adusă în jertfa interesului întregului. O societate desăvârșită este o societate de oameni liberi.

Către acest ideal tinde omenirea, iar nebunii, cari voesc să ne ducă prin sânge și lacrămi, nu merită decât dispreţul nostru.

Cu astfel de gânduri am privit la crimele bolșevicilor, cu care ei și-au deschis munca lor de reformatori și în orașe și în târguri, la țară ca și în capitale.

Am hotărât să rămânem în acest târgușor ucrainian pe marginea Dnieprului pentru că nu era cu putință să mergem mai departe. Kievul nu era încă ocupat de bolșevici, dar lupte se dădeau în apropierea lui. Veștile cele mai îngrozitoare ne veneau de acolo. Oameni cu stare fugeau cu ultimele trenuri și plăteau cu zeci de mii de ruble posibilitatea de a se urca doar în vagon. Hoții și măceluri în fiecare zi pe stradele orașului, viața în nesiguranță. Guvernul lui Petliura părăsise Kievul și se mutase la Biserica albă; orașul era lăsat pe seama bandelor înarmate.

Unde era posibil să te îndrepți în această gheenă?

Trăisem venirea, șederea și plecarea bolșevicilor la Odessa, pentru ca să nu mai caut să retrăesc astfel de timpuri. Ele sunt bune de

trăit odată. Ele lasă urme atât de adânci în sufletul omului în cât uite şi azi îmi pare ca eri, în ajun, le-am trăit. Ele au frumuseţea lor tragică şi sângeroasă, dar ele apasă pe suflet ca plumbul topit, cu greutatea şi ferbinţeala lui şi multă vreme mintea e grea şi capul arde sub amintirea lor.

Mai întâi de toate nesiguranţa vieţii. Nu şti ce va fi peste o oră, peste o minută. Trăeşti o clipă şi eşti mulţumit că ai trăit'o. Nimic nu te interesează, nimic nu speri, la nimic nu cugeţi, toată mintea, toată voinţa ţi-e concentrată la un singur lucru: să scapi, să trăeşti. Atunci numai pricepi valoarea vieţii din trecut şi atunci doar pricepi mecanismul întregei vieţi sociale pe care l-ai trăit.

In vremurile bolşevice nu există nimic, nu există poliţie, deşi se vorbeşte de o miliţie oare-care, nu există judecată, deşi este undeva un tribunal revoluţionar, nu există administraţie comunală deşi este într'o clădire un soviet al oraşului. Lipsa de oameni de idei face ca în toate aceste instituţii să se sălăşluiască tot ce este mai ticălos şi mai mizerabil. Oamenii de treabă, oamenii, cari au avut o situaţie oare-care se tem să se apropie de puterea aceasta, căci ei văd în ea numai germenii distrugerii şi se tem să-şi unească puterile lor de teama că mâine, astăzi chiar va veni o putere adevărată care îi va lua de gulerul hainei şi îi va da pe uşe afară.

Aşa 'mi explic eu *sabotajul* burgheziei. (Aşa numesc bolşevicii refuzul funcţionărimei de a lucra în instituţiile bolşevice). Sabotajul acesta nu este izvorît din vr'o ură politică dar omului cinstit îi e teamă să se apropie şi să lucreze cu acei din fruntea instituţiilor bolşevice, cum îi e frică omului cinstit de a lua parte la un furt, la o crimă. Bine înţeles, că oamenii necinstiţi, hoţii, pungaşii, toată lepădătura societăţii

aleargă în ajutorul acelora, cari şi au pus în minte să distrugă totul, de oare ce eĭ pricep bine, că nici odată astfel de vremuri nu se vor maı repeta şi ei se grăbesc să se folosească de ele. De unde până eri era o forță proprietatea şi averea omului, de unde până eri era păzită averea cetățeanului şi pentru fie care atentat contra ei se găseau pedepse anumite, astăzi statul însăşi declară: Luați, furați, totul e al vostru!

Cum poate mintea slabă a omuluĭ de rând să priceapă aceasta, cum poate creerul cetățeanului cinstit crescut în frica legilor, în teama răspunderii timp de zeci de ani să nu refuze să iee parte la o astfel de operă de distrugere şi cum poate el om aşezat şi cu judecată privi la toată frământarea aceasta de cât ca la o frământare vremelnică, criminală care nu va rămâne nepedepsită de oameni şi de Dumnezeu.

Dar mai ales în Rusia! Rusia religioasă şi pravoslavnică. Ați văzut vr'o dată o procesiune religioasă rusească? Mi-a duc aminte de una. Sosısem la Petrograd în ajunul sfântului Alexandru, 30 August. Eram într'un hotel pe Perspectiva Nevski. In dimineața sfântului Alexandru sunt deşteptat de zgomotul mulțimei, de cântecele religioase a mii de voci, de clopotele bisericilor, de vuetul acela care însoțeşte mersul a zeci de mii de paşi.

Ridic perdelele şi privesc. Era un spectacol ne mai văzut, O mare de capete goale şi de pălării de femei, de broboade şi de batiste în culori se mişca între flamurile, crucile şi icoanele tuturor bisericilor din Petrograd. In fruntea procesiei sute de preoți, în urma lor mii de copiii, cari țineau isonul şi formau corul şi apoi lume, lume, de toată culoarea, de toată îmbrăcămintea, de toata vârsta. Şi bogați şi numeroşi funcționari în tot felul de uniform , şi militari şi studenți şi liceni. Femei în rochii

și mantile bogate, femei lucrătoare în rochii simple, domnișoare elegante și fete de stradă. Și marea aceasta de capete se mișca ușor și legănat sub privir le mele ca lanurile de grâu sub bătaia vântului. Era așa de deasă mulțimea și așa de nesfârșit cortegiul în cat mi se părea că nu se va mai termina nici odată.

Procesia avea loc în cinstea sfântului Alexandru Newski, moaștele căruia se găseau într'o biserică de pe Perspectiva Newski și într'acolo se și îndrepta această sută de mii și mai bine de oameni.

Trebuie văzută expresia feței fiecărui din acești manifestanți, trebue văzut bigotismul și religiositatea tuturor acestor procesioniști, trebuia să asiști la rugăciunea lor, la mătăniile pe care le băteau din vreme în vreme în praful și murdăria stradei pentru ca să pricepi adâncul religiosității și mai ales a misticismului acestui norod.

Dar ce sunt aceste procesiuni religioase pe lângă zilnicile dovezi de cuvioșenie, pe cari le întâlnești la fiecare răspântie de stradă și de drum în Rusia. Trebuesc văzute pelerinagiile lor pe la mănăstiri, trebuesc văzute aceste mănăstiri însă-și cu zeci de moaște sfinte, trebuie să scobori odată în pivnițile lavrei Pecersk din Kiev, să vezi toate acele rămășițe de corpuri de sfinți și să vezi tot bigotismul acelora, cari cred în puterea acestor sfinți uscați și carbonizați.

Dacă ai fi cunoscut bigotismul acestui popor atunci ți-ai fi spus;

— Doamne! câtă vreme va trebui până ce Rusia va eși din această toropeală sufletească și se va adăpa la adevăratele izvoare ale Rațiunei pure și ale Adevărului imaculat!

Și n'a trecut decât vr'o zece ani de atunci și Rusia, a devenit ateistă, socialistă, anarhistă, a devenit țara sovieturilor, cari au decretat despărțirea bisericei de stat, au hotă-

rît să râdă de popi, să desființeze moaștele sfinte și să alunge cu ciomagul pe călugări din schituri și mânăstiri.

Și dacă nu pot crede eu că lucrul acesta s'a petrecut într'adevăr, eu care nu sunt nici rus nici religios cum va crede acela, care mai eri își bătea fruntea de caldarâmul murdar al Perspectivei Newski?

Bine înțeles că el nu crede, bine înțeles că el vede că toată această *bolșevizie* este o pedeapsă a lui Dumnezeu, bine înțeles că el nu poate merge alături de acei cari s'au pus în fruntea statului bolșevic. Iată de ce și funcționarul și țăranul și ofițerul și târgovețul și bancherul și ușierul au refuzat să lucreze cu bolșevicii, au «sabotat pe bolșevici!

Nu putea poporul acesta crescut în teama judecății din urmă, în teama dreptății cerești, în teama sfintei, și nestrămutatei proprietăți a omului să se facă copărtașul acelora, cari nu cred în nimic și cari au rupt cu totul.

Așa se poate înțelege *sabotajul* și refuzul a mulți ruși de a lucra cu bolșevicii.

Bolșevicii au fost o mână de oameni, crescuți într'o altă lume cu totul opusă lor, dar au fost sclavi unuia și aceluiaș sentiment de sclavie. Dar pe când robia creștinilor era robia religioasă, a celor din urmă era robia revoluționară. Dar tot robia unei idei religioase. Și rusul care bate mătanii și rusul care ucide în numele ideei de dreptate și egalitate și unul și altul nu sunt liberi. Și pe unul și pe cellalt îl frământă același germen de sclavie, de supușenie, ei nu sunt liberi. Pe unul l-a prins în mrejele lui credința, credința în Dumnezeu, credința în Mântuitor și el așteaptă Impărăția de bine și Dreptate de acolo, de la Biserică, de la Moaștele sfinte, de la procesiunile și pelerinagile religioase; pe cellalt l-au prins frigurile revoluției. El nu cugetă cu capul său, el cugetă

cu mintea altora, a predecesorilor ei, cari deasemeni au fost robi ideii, fanatici credinței. Bolșevicul sincer este tot atât de religios ca și rusul pravoslavnic, căci numai religiozitatea lui, fanatismul lui de ascet și sectar poate explica faptele și gesturile lui.

Căci te întrebi ! putea oare un socialist educat la școala științifică a socialismului, care învață că toate prefacerile sociale trebuesc să aibă un substrat economic, că toate schimbările cari se fac în societate din inițiativa oamenilor nu pot deveni realitate de cât atunci când le corespunde o pricină economică, puteau zic eu, ca astfel de oameni să vie în Rusia și să voiască transformarea ei, știind că ea nu este pregătită economicește și cultural ca să fie socialistă?

Comunismul este o stare socială, care poate exista numai atunci când producția va fi foarte mare. Comunismul a existat atunci când într'adevăr a fost o bogăție enormă, el a existat în primele timpuri ale vieții omului. Și de ce n'ar fi existat?

Oameni erau puțini, câmpuri și păduri au fost destule. Nimeni nu oprea pe om de a lua ce i plăce și de a face ce vroia. Vroia să lucreze cinci hectare de pământ, lucra, vroia să taie zece arbori din pădure, tăia. Comunismul a dispărut când oamenii s'au înmulțit și când nu mai era permis omului să lucreze atât pământ cât vrea și să taie atâtea lemne cât vrea, căci un alt om se opunea la aceasta. Atunci a început ceiace a dăinuit veacuri: ideia de proprietate individuală, ideia de ce este al meu și ce este al altuia

Neputând fiecare lua cât vrea, oamenii au luat ce au putut și au zis: asta este al meu!

Se poate că va veni o vreme când din nou va fi o așa de mare abondență în cât fie care va putea lua ce va vroi și cât va vroi, fără să supere prin aceasta pe altul și atunci va fi din

nou comunism. Lucrul acesta e posibil, deși până acum nu s'a văzut ca omenirea să revie la o formă socială pe care a trăit-o vr'o dată— dar lucrul a zicem nu e imposibil, de oare ce cu invențiile, care au loc în fie care zi în industrie nu este exclusă posibilitatea că într'o zi producția obiectelor de întrebuințare va fi așa de mare și așa de ușor de realizat, și cu o așa de mică cheltuială de energie, în cât va fi un noian de lucruri, un noian de produse, o mare de bogății. Atunci omul va fi în stare să-și satisfacă toate dorințele sale fără să fie oprit de altul și atunci va fi din nou împărăția senină a comunismului.

Se prezintă oare Rusia în astfel de condiții de producție? Este oare atâta producție în această țară? Rusia, dimpotrivă, n'are nici un fel de industrie, ea cumpără dela ac și ață și până la cele mai complicate mașini totul din străinătate. Este oare atâta pâine în Rusia în cât fie care să poată lua cât are nevoie și fără să fie oprit de altul? Nu, Rusia n'are pâine suficientă pentru ea și atunci când vindea în străinătate pâine, vindea din neajunsul țăranului, țăranul rus umbla flămând și bucata aceea de pâine, care l-ar fi săturat el o vindea. Iată de unde venea bogăția Rusiei, din îmbucătura săracului.

Ei bine, se putea introduce comunismul într'o astfel de țară? Bine înțeles că nu Științificește lucru era imposibil. Și dacă bolșevicii au vrut cu ori ce chip să-l introducă, cauza este același fanatism, religios, care este în massele poporului, aceiași robie față de ideia conducătoare, aceiași supunere credinței care ordonă să nu judeci dar să te supui.

De aceea când vedeam hordele de bandiți bolșevici devastând magazinele, casele particulare, omorând oameni nevinovați, violând femei nenorocite, împușcând copiii pe stradă din do-

rința de a încerca un revolver de curând furat, spintecând trecători eșiți în stradă ca să găsească o bucată de pâine, nimicind tot ceeace civilizația și cultura au creiat în cursul de veacuri ceeace cele mai sănătoase minți au creiat în timp de ani de zile cu străduință și răbdare, îmi ziceam:

Aceasta este revolta robilor.

Iar când eșeam dela întrunirile publice bolșevice, în care se spunea de conștienții și inconștienții lor conducători:

— Distrugeți tot, nimiciți tot căci pe ruinele distrugerilor vom construi o nouă societate, îmi ziceam:

— Vorbesc robii, vorbesc sclavii. Omul liber a fost înăbușit de ei!

Și plecam amărât de cele ce vedeam și auziam dar totuș nu perdeam credința în ziua de mâine.

Nu perdeam credința pentru că oameni liberi există și tot lor le va fi dat să aducă pacea și fericirea omenirii Omul liber a rămas in colțul lui retras și lucrează. In odăița lui el creiază pentru ziua de mâine, si opera lui va fi nepieritoare.

Omul acesta liber este omul de știință, profesorul, artistul, literatul, intelectualul.

Cu nădejdea în omul acesta liber am trăit tot timpul cât am putut printre sclavii revoltați și nădejdea aceasta a fost consolatoare și întăritoare.

5. ASPECTE DIN VIAŢA SUB BOLŞEVICI

Percheziţiile şi urmăririle

Februarie 1919. Kievul a fost ocupat de bolşevici. Imi închipui ce a fost acolo în primele zile când au pătruns bandele roşii, căci am trăit la Odessa tot farmecul ocupărei de către bolşevici a oraşului şi sunt mulţumit că am rămas aci.

Or cum, la ţară, în târguleţul acesta e mai multă linişte. Ce-i drept nu trece săptămâna ca să nu fim percheziţionaţi. Locuim în casa unui ţăran bogat (ruşii îi numesc pe ţărani *Culaci*, dela cuvântul *culac=pumn*, şi în franţuzeşte există acest cuvânt în forma lui figurativă: *la poigne* adică omul de energie). Ţăranii aceştia bogaţi sunt supuşi aceloraşi percheziţii şi urmăriri ca şi burghezii, căci şi în contra lor se duce o luptă de exterminare tot aşa de mare.

Bolşevicii la luarea puterei în mânile lor au decretat socializarea numai a averilor mari, şi a proprietăţilor mari, crezând că de partea lor va trece toată burghezimea mijlocie a pământului şi a oraşelor, *culacii* aceştia. Dar s'au înşelat; cea mai conservatoare şi mai îndărătnică s'a arătat să fie tocmai această burghezime mijlocie şi atunci bolşevicii au hotărât să lupte şi cu ea. De unde la început republica sovietărilor se numea *republica lucrătorilor şi a ţăra-*

nilor în urmă ea s'a intitulat *republica lucrătorilor și a celor mai săraci țărani.*

Ultimii au obținut dreptul să se organizeze în comitete deosebite și se numeau comitetele sărăcimei *(comiteti biednoti* sau pe scurt în limbagiul nou, bolșevic, *combed).*

Aceste *combeduri* se găseau în opoziție cu comitetele executive (ispolcom) și cu comitetele revoluționare (revcom) și se putea întâmpla să fi bine cu unele și să stai prost cu altele și de aci perchizițiuni, urmăriri ordonate când de unele când de altele.

Proprietarul la care locuiam noi era *Ku'ac* și deci în opoziție cu *combedul* (comitetul sărăcimei) și ultimul trimitea în fiecare săptămână câțiva miliționeri să perchiziționeze dacă nu sunt ascunse alimente, arme, etc.

Odată cu stabilirea ordinei bolșevice, toată populația e nevoită să facă declarație în scris de ceeace posedă și în urmă o comisie a alimentărei fixează fiecărui cât are drept să rețe și cât se confiscă în folosul celor săraci.

Bine înțeles că toți declară că posedă atât cât au drept să posede iar restul ascund.

In contra acestor ascunderi de produse alimentare și de mărfuri se și întreprind perchizițiile.

De asemeni odată cu întronarea bolșevismului se confiscă toate mărfurile din prăvălii și sunt adunate în magazinele statului. Până și farmaciile sunt socializate și farmaciștii rămân doar ca funcționari ai Statului în farmaciile lor sau sunt trimiși în alte farmacii.

Bine înțeles că toate sau aproape toate mărfurile ca și toate medicamentele dispar până la sosirea comisiei de rechiziționare și această comisie nu poate decât să constate că nu mai există nimic.

Cum de fapt se găsește de toate dar în subsoluri, în coșurile sobelor, în pământ, în graj-

duri, în fân, sub podele şi în astfel de locuri, pe care numai teama de a nu fi deposedat de ultima avere, a putut să le inventeze, se înţelege că sovietur ile trebuesc să perchiziţioneze mereu doar, doar vor găsi ceva.

Şi sunt perchiziţionaţi mai ales oamenii cu stare, căci ei au posedat ceva înainte de revoluţia bolşevică, dar sunt perchiziţionaţi şi cei săraci deoarece la ei se ascund lucrurile celor bogaţi, de aceea de dimineaţă şi până seara târziu, dar mai ales noaptea, nu vezi decât patrule de indivizi înarmaţi, care se strecoară dintr'o casă într'alta ca să surprindă pe oameni nepregătiţi, să-i poată prinde asupra faptului, asupra posesiunii lucrurilor interzise de sovieturi.

De aceea eşti într'o continuă aşteptare şi enervare. Mereu te uiţi pe fereastră dacă vin sau nu, Mănânci în grabă, căci te pot surprinde mâncând pâine albă — pâinea albă e prohibită — şi-ţi pot lua, mănânci uitându-te pe fereastră şi înghiţi fiecare bucată cu nodori seci de teamă să nu fii întrerupt. Nopţile le dormi într'o continuă aşteptare. Fiecare zgomot, fiecare lovitură te deşteaptă:

O fi venit? Iară perchiziţie?

Dar pe lângă aceste perchiziţii legale sunt încă perchiziţiile «falsilor revizori». Doi trei-patru-cinci huligani îşi anină pe piept câte o cocardă roşie, iau o armă şi un revolver şi pornesc din casă în casă.

E drept că există o dispoziţie, care spune că nu sunt permise nici un fel de rechiziţiuni fără mandate speciale dela sovieturi, mandate nominale.

Dar perchiziţiile au loc în chipul următor. Mi-aduc aminte de una din ele.

Era noapte. Iarnă. Ningea. Viscolea să nu laşi un câine afară. Bătăi puternice în uşa de la intrare. Tăcem. Bătăi şi mai puternice. Nu

e nimic de făcut, pot sparge uşa, trebuie să vorbim, să parlamentăm cu ei.

— Cine este? întrebăm din dosul uşei.

— Miliţia.

— Ce voiţi?

— Avem mandat să facem perchiziţie.

— Unde e mandatul? Şi pe numele cui?

— Pe numele d-voastră. Deschideţi şi vă dăm mandatul.

— Daţi-l pe fereastră...

— Deschideţi, că spargem uşile. Blestemaţi burghezi, credeţi că vom glumi cu voi. Deschideţi îndată.

Parlamentăm între noi. Ce este de făcut? Deschidem? Persistăm?

Din nou bubuituri în uşă, cu patul puştei, njurături.

Incercăm încă odată să protestăm, că nu avem nimic, că nu se poate să fié o perchiziţie la noi, că în timpul zilei a mai fost una şi că după Constituţia sovietelor nu se pot face perchiziţii fără mandat.

— Mandat avem, spun ei.

— Daţi mandatul prin fereastră.

— Dacă voi afurisiţi burghezi n'aveţi încredere în noi, putem avea noi în voi? Vă putem noi da o hârtie a sovieturilor, pentru ca ru pând'o să spuneţi apoi că nu ne lăsaţi şi să ne forţaţi să venim cu o altă hârtie, iar voi în timpul acesta să ascundeţi tot? Nu, nu vă arătăm nici un mandat. Deschideţi, or spargem uşa Ivan (sau) Vasil rupe uşa.

Se aud lovituri puternice, uşa se clatină.

Trebuie să deschidem.

Uşa e deschisă şi odată cu aerul rece si fulgi de zăpadă, năvălesc cinci şease oameni înarmaţi.

Se repetă aceaşi scenă ridiculă:

— Mânele în sus şi nu mişcaţi.

Se începe perchiziţia corporală, apoi a lu-

crurilor, se ia tot ce cade sub mână, inelele din mâni, ceasornice, paltoane, rufărie, linguriţe, pahare, o bucată de friptură, un ou, un ceainic, o tigaie, samovarul, ghetele de sub pat, cizmele din picioare, păpuşa unei fetiţe, tot, tot.

Indrăsneşti să spui:

— Mandat, nu e permis...

Simţi îndată pe frunte sau sub nări contactul ferului rece, e revolverul întins, cu cocoşul ridicat:

— Uite mandat, mai spune ceva!

A doua zi te duci la *ispolcom* sau la *Combed* şi afli că nu s'a ordonat nici o perchiziţie şi că revizia a fost făcută de bandiţi. De multe ori bandiţii sunt însă şi miliţioneri, de multe ori pe ei înşăşi îi şi întâlneşti în *ispolcomuri* sau *combeduri* şi atunci nici nu-i mai reclami, te mulţumeşti să-i întrebi: cât e ceasul după vremea sovietistă?

Căci şi vremea nu este ca în toată lumea, în Rusia bolşevică.

Sovieturile fiind expresiunea progresului şi timpul la ei progresează; aşa pe când la noi şi în toată Europa este ceasul 1 ziua la ei este 4, pe când noi ne sculăm la şase sau cinci, ei se scoală la 1 sau 2 noaptea.

Aşa că deseori eşti nedumerit asupra timpului şi te mulţumeşti să întrebi;

— Cu cât a înaintat ora din nou?

In chipul acesta scapi de a simţi din nou recele fierului revolverului sub nas şi eşti fixat şi asupra timpului, dacă cumva întrebarea nu le pare jignitoa[illegible]. Aşa la Odessa pe un biet negustor, care a îndrăsnit să'şi exprime mirarea pentru această schimbare deasă de orar l'au arestat ca contra-revoluţionar şi l-au împuşcat.

Trăim sub teroarea acestor perchiziţii şi privim mereu dacă nu apar soldaţi sau miliţioneri.

Mi-aduc aminte de un bolnav pe care l am văzut într'un spital: suferea de o boală care se numeşte hemianopsie, adică bolnavul vedea numai cu jumătatea ochilor şi din cauza aceasta ţinea mereu privirea într'o parte, în spre partea în care vedea.

De boala aceasta par'că suferau toţi în casa în care şedeam, toţi priviau mereu într'o parte, spre uşa de intrare, mereu aşteptând dacă nu se va deschide cum-va şi nu vor apare iarăşi aceiaşi oameni şi cu acelaşi strigăt care şi acum îmi sună în urechi:

— Mânile în sus şi nu vă mişcaţi!

Ce plăcută şi liniştită existenţă! Ce raiu!

Nu este aşa?

Şi cu toate acestea eram mai mulţumit aşa, şi mă feriteam că nu sunt la Kiev, că nu trebuie să trăiesc zilele trăite la Odessa.

Ah! acolo a fost mai groaznic, sub bolşevici!

Pe lângă perchiziţiile, care se făceau de representanţii comitetului soldaţilor şi lucrătorilor, acolo mai era şi comitetul mateloţilor şi al tribunalului revoluţionar şi al miliţiei şi al siguranţei ordinei bolşevice şi al clubului anarhist şi al gărzii roşii. Acolo, nu era o clipă de linişte; unii intrau, alţii ieşau. In orăşelul în care acum locuiam cei cinci, zece hoţi, asasini, falsificatori de monede, erau cunoscuţi de toată lumea şi după o vizită a lor s'a isprăvit cu ei; ei aveau se vede atâta conştiinţă ca să nu revie prea des; dar la Odessa erau înregistraţi cinci-zeci de mii de criminali. Toată armata aceasta era sub bolşevici înarmată, cu cocarde roşii, şi cu mandate de rechiziţii în buzunare

O zilele şi nopţile dela Odessa!

Aci în orăşelul nostru era cel puţin linişte. Rare ori se auzea câte o detunătură de armă în timpul zilei sau nopţei, la Odessa toată ziua şi toată noaptea nu se auzea decât pocniturile armelor, mitrailerelor, zgomotul exploziei de

bombe de mână, tunetul tunurilor dela vasele de războiu. Trăiai ca într'un oraş asediat, ca într'o fortăreaţă atacată de inamic.

Când au ocupat germanii Odessa şi în prima noapte a fost linişte mulţi n'au putut dormi atât erau de obicinuiţi să doarmă sub zgomotul armelor; se obicinuiseră ca ceasornicarul în prăvălia lui, în care bat sute de ceasuri şi nu puteau să creada că mai poate fi linişte, că mai poate exita viaţa fără pocnete, explozii, tunete şi bubuituri de armă.

Aşa se obicinueşte omul cu toate! Aşa mă obicinuisem şi eu cu liniştea relativă şi deşi ca un bolnav stam mereu privind la uşa de intrare doar-doar nu va intra vr'un soldat sau miliţioner, vr'un hoţ sau reprezentant al sovieturilor să facă perchiziţie totuşi credeam că se poate trăi, şi că era linişte şi pace.

Căutam să-mi micşorez ziua lucrând cât mai mult, nu refuzam pe nici un bolnav, din potrivă şi pe acela care venea îl reţineam mai mult, vorbeam cu el de toate, căci vorba lor mă îndeparta dela nevoile mele, mă ducea într'altă lume — poate şi aceea nu atât de frumoasă, dar în orice caz străină mie.

Bolşevicii aveau un singur cult: medicina şi un singur respect, pentru medici. Această atitudine nu-i împedica să-mi dee din vreme în vreme să miros ţeava revolverului, dar bolnavi ei singuri, scuturaţi de frigurile tuturor boalelor infecţioase, bolnavi mai ales de urmările lăcomiei şi băuturei ei aveau nevoie de medici şi de aceea îi ţineau într'o atmosferă de o oarecare linişte.

Şi apoi ca medic pătrund în toate ungherele, văd viaţa sub toate formele, dar o văd mai ales în realitatea ei, fără nici o mască.

Bolşevicul Zaleski, care l'a denunţat pe cumnatul meu, care a denunţat de asemeni pe pris-

tavul şi pe uradnicul din orăşel şi mulţumită căruia aceştia au fost ucişi, s'a îmbolnăvit de tifos exantematic. A venit după mine femeea lui, o nenorocită de muere îmbătrânită înainte de vreme, cu urme de frumuseţe în trăsăturile feţei ei oacheşe şi în ochii ei mari şi negri.

Il găsesc pe comunist într'o odaie al cărei ungher e tot tapisat cu icoane. Sunt tot felul de sfinţi şi de sfinte. Mântuitorul într'o ramă de aur, Sfânta Marie într'o ramă de argint Două candele ard în dreptul acestui altar de imagini sfinte.

Bolnavul este în delir şi nu mă recunoaşte. E un tip antipatic, un cap din acelea pe cari le întâlneşti în albumul de criminali al lui Lombroso. Deşi mi-e scârbă să m'ating de omul acesta, pe conştiinţa căruia stă viaţa a doi oameni de curând ucişi şi pe conştiinţa căruia stau zeci de crime, hoţii, furturi, căci el este un vechi client al puşcăriilor şi nu de mult a revenit din Siberia, deşi mi-e scârbă să-l ating îl examinez totuşi şi es din odaia lui, când la întrare dau de preotul de la una din cele patru biserici ale târgului.

Preotul în patrafir e însoţit de un băeţaş cu sfintele daruri. Ne salutăm şi el mă roagă să-l aştept ca să mergem amândoi împreună.

Il aştept.

Când ne urcăm amândoi în sanie, el îmi spune:

— Nu şti ce mulţumire simt că am trebuit să împărtăşesc pe omul acesta. D-ta poate nu şti — continua preotul, — că omul acesta acum o lună când au venit bolşevici aci, a adus comisia extraordinară la mine, care m'a perchiziţionat şi apoi ş'a bătut joc de mine. Băuţi până la inconştienţă m'au silit să mă rog pentru Lenin şi Trotzki, să-i pomenesc în rugăciunile mele cum pomeneam mai înainte pe Impărat şi pe Impărăteasa. apoi m'au silit să le joc sub

acompaniamentul Gramofonului şi la urmă m'au luat cu ei şi m'au ţinut în închisoare cinci zile până ce preoteasa a putut găsi 10.000 de ruble să le plătească contribuţia, pe care au pus'o asupra mea ca reprezentantul oligarhiei burgheze.

Am suferit în tihnă cu resemnarea creştinească şi mi am zis: Dumnezeule iartă-i, căci nu ştiu ce fac!

Ei bine, astăzi am avut o satisfacţie mare când am văzut pe femeea lui venind să mă roage ca să-l împărtăşesc. O întreb e poate numai dorinţa ta? el, nu o fi vrând să primească sfintele Taine? Nu, nu părinte, el singur şi-a venit în fire o clipă şi mi a zis: du-te după părintele Nicolaie Eu care ştiam cum şi-a bătut joc de d-ta. zic, poate chemăm pe părintele Ioan de la biserica Preobrajensk, dar el spune;

— Nu, să-l chemi pe părintele Nicolaie, căci el nu numai că va trebui să mă împărtăşească, el trebuie să mă şi ierte, că tare, tare sunt vinovat în faţa lui. De aceia sunt mulţumit, că mi-a fost dat să împărtăşesc pe un om, care m'a umilit.

Intr'adevăr, se va zice, cum se poate ca un comunist să se împărtăşească? E posibil că boala l-a silit la aceasta, i a slăbit judecata şi l-a impins la actul acesta contrar vederilor sale?

Mai întâi Zaleski, bolnavul meu, nu e comunist. El poate spune ca eroul acela al lui Dostoevski din *Posedaţii*:

— Eu nu sunt socialist, eu sunt o canalie!

Dar toţi ţăranii din târguleţul în care am trăit şi cari au fost înscrişi ca bolşevici în partidul comunist erau religioşi practicanţi. Toate Duminicile, toate sărbătorile le respectau, posteau cu smirenie şi în casele lor, în fie care odaie atârnau zeci de icoane şi ardeau două trei candele zi şi noapte cu toată scumpetea untdelemnului.

Bolşevizmul nu-i împedeca să fie religioşi, religia nu-i împedeca să fie comunişti. Oare nu se povesteşte că sunt tâlhari, cari au omorât oameni într'o Vineri însă n'au mâncat carne în aceiaşi zi pentru că era zi de post? Acelaşi lucru şi cu ţăranul şi cu lucrătorul rus, el a devenit bolşevic dar n'a încetat să fie cea ce secole l-au făcut, o fiinţă religioasă.

Aşa se explică cum în statul sovietelor, stat ateu care a declarat din prima zi despărţirea bisericei de stat popii trăesc azi mai bine de cât sub Ţarul pravoslavnic.

Popii sunt mai întăi de toate liberi de ori-ce control. Sub vechiul regim ei mai aveau pe capul lor pe protopop, episcop, pe mitropolit, Sinodul. Acum ei erau totul în eparhia lor. Sub vechiul regim preoţii ţineau registrele stărei civile, sub bolşevici s'au înfiinţat pe lângă ispolcomuri birouri de stare civilă, aşa că popii nici sarcina aceasta n'o mai purtau. In timpurile ţarismului preoţii erau obligaţi pentru leafa lor şi pentru venitul pământului bisericesc să boteze, să cunune, să înmormânteze uneori şi degeaba, fără să fie plătiţi; acum când nu au nici o leafă şi nu au pământ, ei primesc în natură sau în bani ori cât cer de la ţărani, altfel nu-şi îndeplinesc trebile religioase:

— Eu trăesc, declară ei ţăranilor, din cea ce voi îmi daţi.

Şi ţăranii trebuesc să dea bine şi mult.

Toate mizeriile, boalele, foametea, toate nevoile legate de ori-ce război şi de orice revoluţie, mintea ţăranilor, bigotă şi religioasă le explică, ca pe o pedeapsă a lui Dumnezeu şi ţăranii au devenit de o religiozitate şi mai mare. Bisericile sunt pline de credincioşi şi nu numai de femei dar mai ales de bărbaţi.

Un alt preot cu care mă împrietenisem mai pe urmă, părintele Vasile 'mi vorbea dese ori:

— Unde era atâta lume la biserică în alte

vremuri? Afară de mueri şi de copiii, bisericile erau pustii. Acum, toţi bărbaţii vin regulat în fiecare Duminecă şi nu lasă un post să nu se grijească şi să nu se spovedească.

Şi cum toate trebile bisericeşti se plătesc în natură, preoţii au de toate. Pe când mulţi suferă de foame, preoţii îşi îngraşe porcii cu pâinea cu care sunt plătiţi pentru trebile lor.

In statutul socialist şi ateu al lui Trotzki preoţii trăesc mai bine de cât comisarii comunişti!

Ce ironie!

Sovieturile au priceput că ori-ce luptă cu spiritul religios este inutil şi periculos şi comisarii dacă au îndrăznit să se opuie mişcărei religioase în unele oraşe n'au îndrăznit să se atingă de Biserici în oraşele şi satele din Rusia

Aşa se povesteşte ca autentică această istorie:

Ocupându-se Kievul de către bolşevici, comisarul Raffes, evrèu de origină, a propus la o şedinţă a *Ispolcomului*, ca biserica sfântului Vladimir, una din cele mai frumoase biserici ale Kievului, să fie transformată într'o sală de conferinţe în vederea lipsei de mari încăperi, în care s'ar putea face educaţia revoluţionară a masselor.

La această propunere s'a sculat un alt comisar Bubnov, care era creştin şi a propus, luând în vedere că este lipsă de băi în Kiev, să se decidă ca sinagoga construită de milionarul Brodski la Kiev să fie transformată într'o baie pentru comunişti:

— Cum un locaş sfânt o baie? întrebă Raffes

— Dar cum un locaş creştin o sală de întrunire publică? se miră Bubnov.

Şi afacerea s'a oprit aci, nici sinagoga nici biserica sf. Vladimir n'au fost transformate în localuri publice. S'a deşteptat în ambii comisari sentimentul religios. Se putea alt-fel? Şi

dacă aceşti comisari, cari sunt oameni cu educaţie politică oare-care făcută, sunt aşa zis, din puţinii comunişti conştiincioşi şi totuşi n'au putut rezista ca să nu protesteze contra profanărei bisericilor lor dar ce putem vorbi de massele inculte, ce putem spune de acei comisari cari nu ştiu să se iscălească, ce să vorbim de întreaga această Rusie, care nu trăeşte de cât din nădejdea în puterea Divină?

Or, comunismul nu poate tolera religia. Religia este după comunişti o prejudecată socială şi religia este o armă a exploatatorilor, religia este însăşi o asupritoare a claselor sărace. Religia trebuie distrusă ca şi însăşi burghezimea, ea este reprezentanta unei clase contrare clasei lucrătoare.

Aşa vorbeşte comunismul! Şi cu toate baionetele gardei roşii, cu toate bombele de mână şi mitrailerele, bolşevicii nu au putut să silească pe preoţi de a închide bisericile şi pe credincioşi de-a se ruga.

Dar ce este şi mai comic, — nu spuneam eu că istoria bolşevismului trebuie s'o scrie un humorist, — este faptul educaţiei religioase din şcolile bolşevice.

Până la regimul bolşevic în Rusia cu predarea religiei erau însărcinaţi preoţii, ei învăţau pe copiii în şcoalele primare rugăciunile şi ei predau în gimnazii şi licee religia şi morala creştină. Bolşevicii au interzis aceasta şi au crezut că nefiind popi în şcoale ţăranii vor uita de rugăciuni.

S'a întâmplat contrariul; ţăranii au cerut învăţătorilor ca să înveţe ei pe copii ca să se roage. Sovieturile au interzis şi au declarat, că fiecare învăţător care se va ocupa cu obiectul acesta va fi dat în judecată drept contra revoluţionar. Părinţii au hotărît şi ei la rândul lor că nu vor întreţine acele şcoli în care nu se va preda catehismul şi rugăciunile.

Căci să vedeți un lucru. Sovieturile au deschis școli, foarte multe școli, n'a rămas sat sau cătun chiar în care să nu fie școală. Clădiri nu sunt, dar s'au rechiziționat odăi în casele țăranilor chiaburi și în aceste odăi s'au deschis clase, fără bănci, cu simple scaune pentru copii și cu o masă de brad pentru învățător. Dar sovieturile plătesc 2000 de ruble pe lună adică 10 funduri de pâine (sau în kilograme, 4 kilograme de pâine, căci 1 fund de pâine costă 200 de ruble). Cu o astfel de leafă nu s'ar fi găsit nici un învățător să meargă la țară! Cum țăranii doresc ca copiii lor să învețe carte, ei au hotărît să întreție pe învățători dându-le hrana zilnică. Dar întreținerea au condiționat'o cu faptul, că învățătorii să învețe pe copiii să se roage.

— Invățați pe copiii rugăciuni și vă dăm pâine, nu îi învățați trăiți cu banii sovieturilor! așa au vorbit țăranii.

Și sovieturile au trebuit să închidă ochii și iată cum în Rusia sovietistă și ateistă se învață rugăciunile și catehismul ca sub țarul pravoslavnic și în școli în care este obligatorie educația laică se predă religia

Bine înțeles, când citești numai decretul sovieturilor că biserica s'a despărțit de stat, că în școli nu se predă religia, că statul a luat forma ateistă, crezi că într'adevăr Rusia a bătut recordul civilizației și culturei, că bigotismul a lăsat loc liberei gândiri și că materialismul filosofic, cultul Rațiunei, a înlocuit Biserica pravoslavnică. Când însă intri în satul și orașul rusesc te asurzește băngănitul clopotelor, iar când intri în școala rusească auzi același *Tatăl nostru*, același Crez într'un Dumnezeu și vezi același semn al sfintei cruci făcut de milioanele de copiii țărănești.

Și împotriva acestei voințe a țăranilor n'a putut face nimic nici pușca, nici mitraliera, nici tunul.

Intr'o după amiazi de primăvară, şedeam la soare când auzim bătând clopetele de la biserici. Nu băteau nici pentru slujba bisericească, nu băteau nici de înmormântare, băteau alarma, ca pentru foc, aşa se bate în sate şi în târguri când e foc.

Ne uităm de unde va apare fumul, dar fum nu se vede şi cloootele băteau alarma.

După vr'o oră aflăm de ce bătuseră clopotele

Invăţătoarea de la şcoala muncii No. 1 a fost arestată de *ispolcom* pentru că contrar legilor sovietiste în vigoare învăţa pe copii din clasa ei să se roage şi denunţată în capitala judeţului s'a primit ordin de la ispolcomul acela ca să fie arestată.

Cum s'a aflat de arestarea ei, toţi părinţii au dat năvală la ispolcom şi au cerut să fie eliberată. Ispolcomul a refuzat şi cum învăţătoarea urma să fie trimisă în capitala judeţului, părinţii copiilor s'au repezit la clopotele bisericilor, au dat alarma, au adunat tot târgul şi într'o oră toate femeile şi bărbaţii din târg au fost la ispolcom, care în faţa acestei solidarităţi obşteşti a trebuit să cedeze şi învăţătoarea a fost eliberată.

Ea a continuat să înveţe pe copiii rugăciunile şi probabil, că şi astăzi îi învaţă nesupărată de nimeni.

6. — CUM AM DEVENIT AGRICULTOR

In ţara sovietelor au pâine numai acei cari o lucrează.

Martie 1919. — Grâul pe care-l adusesem cu noi ne-a fost lăsat căci el putea să ne ajungă până la noua recoltă socotind câte 400 grame pe zi de om; din celelalte proviziuni nu ne mai rămânea nimic. De cumpărat era greu căci ţăranii vindeau rar. Pieţele erau închise şi vânzarea se făcea în mod clandestin.

Şi aci trebuiesc să notez acel anacronism revoluţionar rezultat al aplicărei unei sisteme politice unei ţări cu alte moravuri,

Sovieturile au decretat conform principiilor comuniste abolirea comerţului, comerţul liber era interzis. După logica comunistă ar fi trebuit ca toată producţia să fie în mânile statului, tot ce omul produce trebuia să fie adus în depozitele statului şi grâul şi lâna şi ghetele şi carnea şi brânza şi hainele şi statul în magazinele lui ar fi trebuit sà împartă fiecărui după nevoile lui.

O astfel de prefacere însă ar fi produs o revoluţie aşa de aprigă contra sovieturilor, căci nici ţăranul, nici micul negustor, nici micul proprietar, nici micul meseriaş n'ar fi adus produsele muncii lor în depozitele statului iar pe de altă parte în magazinele acestea ale naţiu-

nii ar fi fost o harababura aşa de mare încât nimeni n'ar fi căpătat nici un codru de pâine.

Sovieturile pricepând aceasta deşi au decretat că producţia devine naţională şi că comerţul se desfiinţează au socializat numai marea proprietate şi magazinele mari din oraşe. La târguri lucrurile au rămas ca şi mai înainte. S'a confiscat din magazine unele lucruri mai ales dela negustorii aceia, cari n'au putut să le ascundă la timp sau le au ascuns rău. Comerţul era liber dar s'au fixat preţuri maximale; cum ele însă nu corespundeau realităţii negustorii nu voiau să vândă sau vindeau pe ascuns.

Aşa carnea era taxată cu 30 de ruble 400 de grame şi se vindea cu 150 de ruble. Măcelarii făceau cunoscut pe ascuns că vor tăia în cutare zi şi lumea venea pe furiş să cumpere. Mai târziu pătrunzând în sovieturi oameni din localitate, cari respectau hotărîrile mulţimei şi nu opreau comerţul să se facă după împrejurări şi nu după taxele fixate, comerţul se făcea aproape liber.

Din când în când, e drept, apărea din capitala judeţului vr'un comisar şi acesta confisca carnea, mărfurile sau pâinea din vânzare şi pentru câtva timp comerţul iar dispărea şi oamenii sufereau de foame. Trebuia să ne gândim ce vom mânca când rezerva de grâu se va sfârşi. E drept, că ţăranii îmi plăteau vizitele mele medicale în natură, în făină, ouă, brânză, crupe, păsări, dar noi eram prea mulţi, în casă ca să ne bizuim numai pe cea ce eu câştigam. Locuitorii târgului şi ţăranii nădăjduiau în viitoarea recoltă, noi ne având pământ n'aveam în ce spera. Ca şi noi mai erau locuitori lipsiţi de pământ, lucrători, învăţători, profesori a două gimnazii, felcerul şi moaşa şi mulţi ţărani, cari aveau puţin pământ.

Proprietatea moşierului fusese luată de către

soviet și se organizase pe ea așa numita moșie a sovietului dar sovietul gospodăriei populare (soviet narodnago hoznistva sau pe scurt *sovnarhoz*) hotărîse să dea pământ tuturor acelora, cari vor voi singuri să lucreze. Era socotită ca speculă și pedepsită aspru trecerea pământului căpătat altei persoane ca să-l lucreze. Puteai fi medic, profesor sau inginer, puteai căpăta pământ, dar n'aveai dreptul să-l dai altuia să l lucreze și trebuiai singur să-l lucrezi, în alt chip erai lipsit de pământ, ba și arestat.

Așteptam totuși primăvara cu nerăbdare ca să căpătăm pământul făgăduit. In Februarie și Martie sovnarhozul era ocupat cu distribuirea lui. Mă duceam deseori să aflu în ce loc ni se va da și cât ni se va da.

Sovnarhozul ca și toate sovieturile era instalat în palatul fostului proprietar, casa căruia fusese naționalizată și transformată în instituție publică. Mai bine de treizeci de camere, boerii ruși trăind la țară, nu se lipseau de nimic, săli de concerte, budoare, salonașe în toate culorile, săli de mâncare mari și mici, erau acum ocupate de sovieturi. Căci, de unde sub regimul țarului o comună rurală se administra de primar, doi consilieri și de un notar ajutat de vr'o doi conțopiști, sub republica sovieturilor această comună avea următoarele comisariate: *comisariatul gospodăriei populare* (sovnarhoz) un fel de minister al domeniilor, *comisariatul militar* (voenicomisariat sau pe scurt voenkom) *comisariatul poliției* un fel de minister de interne, comisariatul justiției și *comisariatul instrucției publice*. Pe lângă aceste comisariate, țărănimea săracă avea încă comitetul sărăcimei (combedul) care era și el instalat în câteva camere. Pe lângă fiecare comisariat era câte un secretar, căci deseori comisarii nu știau să scrie și apoi era și mult de scris, câte o dom-

nişoară care scria la maşină plus un secretar general, care înlocuia pe vechiul notar. Dela intrare auziai ciocănitul maşinelor de scris, o febrilă activitate birocratică acoperită de zgomotul înjurăturilor, strigătelor, ţipetelor mulţimei. Nu se poate spune că ordinea domneşte în aceste instituţii sau că autorităţile inspiră respectul ce li se cuvine, cum nu se poate spune ca birocratismul a dispărut!

Comisarii erau tot oameni suspecţi Şi iată dece: Pe lângă teama că toată această politică sovietistă poate să fie vremelnică şi oamenii se vor compromite, pe de altă parte faptul, că germanii în Ucraina, Kolciac în Siberia şi Denikin în Sudul Rusiei urmăreau pe comisarii sovieturilor iar pe mulţi chiar îi spânzurau, făcea ca oamenii liniştiţi şi temători de ziua de mâine să refuze a'şi pune candidatură.

Candidau deci oameni cărora puţin le păsa de urmările politicei lor. Vorba aceea românească «ce-am avut şi ce-am perdut, azi aci, mâine în Focşani!» Aşa, în fruntea *sovnarhazului* nostru ere un falsificator de monede care fusese în Siberia 18 ani, pentru această îndeletnicire; el era comunist. Preşedintele combedului era tovarăşul Zaleski de care am amintit şi el tot comunist. La comisariatul militar şi preşedinte al ispolcomului (comitetului executiv) era profesorul de muzică, un tânăr din acei cari vreau să se plaseze sub toate regimurile. Şi aşa mai departe.

Se înţelege, că cu astfel de oameni, populaţia nu se prea jenează. Şi iată că dese ori în vizitele mele la palatul sovietelor trebuia să fiu martor la astfel de scene:

Intram tiptil în salonul comisariatului şi stăm în dosul mulţimei, care a înconjurat masa comisarului, care trântit într'un fotoliu *Voltaire* cu cascheta pe cap şi luleaua în dinţi ascultă şi ripostează mulţimei:

— De ce ai dat lui Fedorcenko două desetine (aproape 2 hectare) când şti că el şi aşa are pământ, întreabă mulţimea.

— Aşa vreau, răspunde printre dinţi comisarul.

— Aşa vrei? Nu vrei aşa, dar i-ai dat, că ţi-a plătit cinci mii de ruble.

— Fă dovadă.

— Ce dovadă! Nu ştiu toţi? Fedorcenko singur a spus!

— Minţi!

— Nu mint. Şi nu o să-mi spui tu că mint, puşcăriaşule.

— Te dau afară!

— Te dăm noi afară, suflet de criminal, banditule!

Tovarăşul preşedinte al sovnarhozului sare cu revolverul în mână şi ţipă:

— Vă împuşc ca pe nişte potârnichi! Canaliilor!

Dar ameninţarea n'are efect şi toată furtuna se termină cu bine şi dintr'o dată. Unul din mulţime intervine:

— Tovaroşi, s'o lăsăm baltă, altfel nu facem nimic! Noi am venit aci după pământ, nu să ne batem! Dăcă a dat lui Fedorcenko, pe bani asta e treaba lui, acuma e vorba să ne dee şi nouă fără bani.

— Aşa este, aşa este, strigă mulţimea liniştită.

— Aşa este, spune şi comisarul şi se aşează din nou în fotoliul său, ca şi cum nimic nu s'a întâmplat. Scena se mai repetă încă de vr'o patru cinci ori, din nou se aude: «puşcăriaşule, canalie, vă impuşc» şi apoi se liniştesc lucrurile şi fiecare ese cu o hârtioară pe care este însemnată porţiunea de pământ care i-a fost hotărîtă.

Aşa ies şi eu, bine înţeles fără să mă cert cu tovaroşul comisar, pe care căutându-l, nu de mult de o indigestie după o beţie straşnică, are o deosebită consideraţie pentru mine:

— Tovaroşe doctore. 'mi spune bătându-mă familiar pe spate, pentru tine. am o desetină foarte aproape de sat. Ai să fi mulţumit.

In aşteptarea timpului s'o semăn această desetină, cu cartofi, îmi văd de meşteşugul meu şi mă gândesc cum am s'o samăn eu singur, când eu nu ştiu a lucra pământul, nici n'am arat, nici n'am sămănat vr'o dată în viaţa mea.

— Nu te desespera, mă consolează feldşerul, ai să o dai cuiva s'o lucreze pe din două cu d-ta şi are să fie bine. Nu te lua după vorbele lor. Ei una vorbesc şi alta fac.

Şi într'adevăr că aşa a şi fost, am dat pământul unui ţăran şi el l'a lucrat.

Dar uneori când sovietul vrea să se «lege» de om apoi e o curată pacoste.

Aşa colegul meu din R... un chirurg admirabil dar care nemerise să fie rău cu comisarul gospodăriei populare a trebuit singur să-şi lucreze pământul.

— «Mi-au pus un miliţian să mă urmărească, mi-a istorisit el şi a trebuit singur să ar şi să samăn cartofi. Bine, că au dat voie nevestei şi copiilor să mă ajute altfel rămăneam cu pământul nelucrat. Căci de dat altuia să-l lucreze nu te lăsau dar şi de la meseria ta să lipseşti nu-ţi permiteau.

Eram în toiul lucrului, veneau de la spital:

— Domnule doctor, au adus pe unul înjunghiat, trebuie operat.

— Du-te şi spune că eu seamăn cartofi şi n'am vreme acum.

— Dar moare dom'le doctor!

— Lasă-l să moară. dacă doctorii trebuie să semene cartofi se vede că e alt cine-va, care trebuie să facă operaţii.

— Dar dom'le doctor ce te prosteşti, nu glumi, omul moare...

— Eu nu mă prostesc şi nu glumesc, du-te la Soviet şi spune că moare un om pentru că

n'are cine să-l opereze, doctorul după dispoziţia sovieturilor trebue singur să'şi semene cartofi.

— Bine înţeles, încheia el istorisirea lui, că nu împingeam încăpăţânarea mea mai departe şi mă duceam să operez, dar îţi dau un exemplu de înţelepciunea hotărîrilor bolşevice: Pământul va fi dat numai aceluia care îl va lucra, va mânca pâine numai acela care lucrează.

Inţeleaptă măsură, înţeleaptă guvernare!

Astăzi fiecare economist ştie că nu ne putem conduce numai de ideia de echitate şi dreptate în relaţiile de producere şi schimb şi că trebue să privim şi condiţiile însăşi ale producţiei.

Ideia dreptului fiecărui cetăţean la pământ ideia aşa de trâmbiţată de bolşevici nu reprezintă o ideie socială superioară. Ideei dreptului fiecărui la pământ trebue să i se opuie ideia dreptului la pământ a tuturor în întregul lor. Asupra pământului au drept nu numai ţăranii, dar şi inginerii şi doctorii, toţi membrii folositori societăţii.

Dar asta nu înseamnă că inginerul trebue să lapede meseria lui, medicul bolnavii săi şi să pornească cu toţi ca să lucreze pământul.

O astfel de hotărîre numai bolşevicii în miopia şi nepriceperea lor au putut-o lua. Ca să lucrezi pământul ai nevoie de plug, or plugul se fabrică în fabrici şi dacă toţi lucrătorii din fabrici vor trebui şi ei să lucreze pământul, atunci nu-vom mai avea pluguri.

Dar bolşevicii în goana lor de a schimba ceva, de a da un alt aspect formei de stat au dus orice idee chiar cuminte până la absurd.

Aşa în târguleţul acesta au hotărât să organizeze grădini de copii, grădini Froebeliene, pentru ca copii mici să fie sub controlul unui educator bolşevic care le va insufla încă de la vârsta de 3 ani ideile revoluţionare şi va produce cetăţeni cu desăvârşire noui.

Bine înţeles că nimeni nu şi-a dat copii în aceste şcoli. Aceste grădini de copii au răsărit în ţările Apusului, unde atât mama cât şi tatăl sunt toată ziua în ateliere şi unde copiii rămân fără nici o protecţiune acasă. Acolo pentru a pune la adăpost pe copiii în lipsa părinţilor s'au instituit creşe, grădini de copii şi alte institute de educaţie a copilăriei. Aci, unde părinţii sunt toată ziua acasă, căci ei se ocupă cu gospodăria rurală, sunt mai toţi ţărani, dar unde în ori şi ce caz femeia nu părăseşte casa ca să lucreze în afară, copilul este supraveghiat de părinţii lui.

Totuşi s'au organizat grădini de copiii Războiul a creiat o mulţime de orfani şi de copiii pierduţi. Părinţii în fuga lor au perdut copiii lor şi în fiecare târguşor erau pripăşiţi nenorociţii aceştia fără mamă, fără tată. Cu noi chiar trăia o fată de 15 ani, pe care cumnata mea a găsit-o în timpul războiului, fetiţa avea atunci doar 12 ani — într'o gară, şezând pe un cufăraş şi plângând. Au lăsat-o intenţionat părinţii? deşi ea spune că au iubit-o şi au îngrijit-o cu multă duioşie, s'a întâmplat ceva cu ei îngrozitor? ea nu ştie. Şi-aduce aminte, că într'o staţiune părinţii s'au dat jos şi nu s'au mai urcat şi că pe ea au coborât-o conductorii trenului la staţiunea, unde o găsise cumnata mea, şi că era în ajun de a cerşi să mănânce.

Bine înţeles că noi n'am dat-o în grădina de copiii a sovieturilor, care primeau şi fetiţe destul de mari. In curând au fost în acest institut de educaţie civică a copiilor vr'o două duzini de copiii.

La început s'a găsit o domnişoară care a îngrijit de copiii aceştia, s'au găsit mijloace de întreţinere chiar, dar după două luni copiii au început să fugă neavând ce mânca, bolnavi de râie, murdari şi cu o educaţie de adevăraţi asasini.

In această școală veneau domnii comisari să petreacă cu domnișoare și se dedau la cele mai nerușinate orgii la care asistau și luau parte și aceste mici ființe nevinovate.

Și iată cum în ori ce operă, chiar cea mai frumoasă, dacă mâna omului nu este obicinuită, este brutală și grea, strică totul.

Așa și cu pământul, așa și cu educația civică și politică a copiilor.

In loc de oameni cu sentimente alese. în loc de a creia cetățeni cu un suflet nou, au îmbolnăvit de boli murdare corpul copiilor și au intinat sufletul curat al acestor nenorocite lepădături ale societății.

7. PAŞTELE SUB BOLŞEVICI

Cum se petrece această sărbătoare sub regimul egalităţii şi dreptăţii omeneşti.

Aprilie 1919. A venit şi primăvara. Iarna a fost ca nici odată lungă şi friguroasă. Pe la sfârşitul lui Martie a nins ca în Decembrie. Dnieprul abia în ultimele zile ale lui Martie s'a deschis de ghiaţă şi primul vapor a venit.

Cu venirea primăverii. am reînviat. Am scăpat de aerul îmbâcsit al odăiei, de fereastra prin care priveam mereu de n'or veni să ne perchiziţioneze, am scăpat de patul în care stam lungit ceasuri întregi gândind cum voiu scăpa din pacostea aceasta de ţară.

Paşaportul mi l-au luat şi în schimb mi-au dat un bilet scris cu maşina pe jumătatea unui sfert de coală şi în care se spune că sunt locuitorul oraşului cutare din gubernia cutare.

La toate protestările că eu nu pot fi locuitorul şi cetăţeanul ţării sovietiste odată ce eu sunt supus altei ţări ei îmi răspundeau:

— Noi nici nu te socotim supusul nostru, dar toţi au la noi aceleaşi documente, paşaportul vă va fi înapoiat când ne veţi face cunoscut că plecaţi.

Ca să pot pleca trebuia să fac cunoscut aceasta comisarului poliţiei, care trebuia la rândul lui să facă cunoscut comisarului poliţiei judeţului, acesta, celui din gubernie, cel din gubernie

celui din Moscova, cel din Moscova comisarului de externe, tovarăşului Cicerin şi acesta trebuia să hotărască dacă pot pleca sau dacă trebuesc să fiu reţinut şi schimbat cu vr'un bolşevic rus rătăcit prin România.

Dacă căpătam autorizarea dela Moscova, atunci mi se da drumul, după ce *comisia extraordinară* aviza că pot pleca, căci ea putea şti dacă am fost un element loaial cu sovieturile sau nu. Inainte de a pleca mi se făcea o perchiziţie amănunţită, mi se lăsau două schimburi de albituri, un costum, un palton, o pălărie, o pereche de ghete vechi şi 3000 de ruble, tot ce trecea peste această sumă, mi-era confiscat. Mi se indica drumul pe care trebuia să-l urmez până la front, căci pe timpul acela Rusia sovietistă n'avea frontieră, dar numai fronturi, căci era în luptă cu toată lumea, şi mi se garanta chiar persoana până la acest front, de acolo mergeam pe riscul şi pericolul meu propriu.

In astfel de condiţii era imposibil de călătorit, căci cele 3000 de ruble îmi ajungeau să trăesc 4 zile, iar trecerea prin frontieră egală cu moartea.

Toată nădejdea de a pleca din Rusia bolşevică o puneam în vre-o schimbare politică. Kolceac avansase din Siberia şi era aproape de Volga, Denikin începuse ofensiva lui şi înainta cu succes. In orele libere urmăream pe hartă mersul armatelor albe şi retragerea celor roşii şi însemnam cu creionul fiecare localitate ocupată sau cedată.

Deşi pe hartă era încă un spaţiu enorm de străpuns armatelor albe ca să ajungă până la noi, totuşi mă consolam că schimbarea va avea loc în curând.

Apoi, primăvara, cerul albastru, Dnieprul revărsat pe mari întinderi, părea un lac enorm, o mare în miniatură, arborii în floare, fluturii şi albinele în grădină, hainele uşoare şi aerul,

aerul curat de Aprilie îmi dau iluzia libertății, deși eram într'o adevărată închisoare sau lagăr de concentrare.

Nici o veste de nicăeri. Nici poștă, nici telegraf, doar câteva gazete bolșevice pe săptămână, care consacrau câteva rânduri evenimentelor din streinătate, nu știam ce este în țară, ce schimbări aveau loc, nu știam sub ce formă se făcuse Unirea tuturor românilor și bănuiam doar că ea se făcuse, nu știam granițele țării mele, nu știam nimic despre ai mei. Și cu cât suferisem mai mult de aceste lipsuri iarna, cu atât mă simțeam ușor acum, că pot în tihna acestei reînoiri ale naturii să cuget liber la țara mea, la oamenii lăsați acolo, la ai mei, la toată acea lume dragă și atât de departe.

Au trecut sărbătorile de Paști și ele mai vesel de cum credeam. deși veselia aceasta avea ceva macabru în ea.

Cu câteva zile înainte de Paști, am scos din ascunzătorile noastre câteva kilograme de făină albă, niște unt topit. câteva zeci de ouă, ascunse de asemeni de ochii perchiziționiștilor, o șuncă, niște carne afumată, ne-am scos și unele haine de vară cu care credeam să ne înoim de Paști.

Cu mari precauțiuni, copiii erau obligați să stea în stradă și să dea semnale când vr'un militar sau soldat roșu se arăta. femeile au copt câțiva cozonaci, au vopsit câteva zeci de ouă, au fiert șunca, au pregătit chiar prăjituri.

In Rusia fără toate acestea nu se poate imagina Paștele. Toate aceste bunuri, în timpuri normale sunt întinse pe o masă, «masa pascală» și în Sâmbăta Paștelui e chemat preotul ca să le sfințească, sau unele din aceste alimente sunt duse la biserică de către cei săraci și cari nu-și pot plăti luxul de a-l aduce pe popă acasă ca să fie sfințite. In dimineața celei dintâi zile a Paștelui, în Duminica mare. după bise-

rică, se adună toţi în jurul mesei şi după felicitările şi îmbrăţişările reciproce se începe mâncarea tuturor acestor bunuri.

In timpurile vechi mesele acestea, în Rusia, sunt încărcate cu mâncări luculice, tot ce imaginaţia gastronomică poate inventa în ceeace priveşte tet felul de zakuşti, fripturi, vânat, prăjituri, torturi, este întins pe aceste mese împodobite cu verdeaţă, cu flori. Bineînţeles vinurile, lichieururile, vodka, zubrovka, sunt şi ele de faţă în tot felul de sticle şi cu tot felul de etichete alături de o tavă pe care se răsfaţă tot felul de pahare, păhărele, cupe şi bocale.

Trebuia şi în aceste zile de bejanie şi restrişte, când toate alimentele erau raţionate, când pâinea albă era interzisă. când nu era permis să mănânci mai mult de 400 grame de pâine neagră pe zi, când era socotit de lux şi pedepsit orice mâncare preparată cu zahăr, când rachiurile spirtoase erau strict oprite, trebuia şi în aceste zile să sărbătorim Paştele într'un chip oarecare. Şi trebue să'l sărbătorim în aşa fel încât neîndepărtându-ne dela tradiţiile stabilite să nu ne expunem şi la represaliile autorităţilor.

De aceea toate lucrurile pregătite şi cozonacii şi ouăle şi şunca şi prăjiturile le-am pus nu pe masă ca în timpurile bune, dar într'un coş mare pe care îl aduceam în timpul când voiam să mâncăm în casă şi-l scoteam apoi când terminam mâncarea în grădină şi-l ascundeam într'o groapă săpată înadins şi pe care o acopeream apoi cu o targă de lemn, pe care erau puse frunze uscate adunate din grădină şi care mascau perfect groapa aceasta.

In timpul mâncărei cineva din noi era de strajă iar din copiii unul sta în stradă şi observa orice mişcare şi da de veste când apărea cineva suspect.

Bine înţeles tot jocul acesta avea partea lui comică şi cum omul ia întotdeauna partea bună a lucrurilor şi se bucură de reuşita lor, noi nu vedeam ce dureros era jocul acesta de-a baba oarbă, ce umilitor era pentru omul liber, pentru omul care visase să ajungă într'o zi să trăiască neatârnat, şi care trebuia să ascundă până şi pâinea pe care o mânca pentru ca altul să nu i-o fure, să nu i-o rechiziţioneze.

Aşa am sărbătorit Paştele în acest an al domniei sovieturilor în Rusia.

Mulţi le au sărbătorit şi mai trist, mai ales acei cari au locuit prin oraşe.

Indată după Paşti au venit la noi un cumnat al meu care se refugiase la Cernigov oraş gubernatorial de vr'o 80.000 locuitori şi un prieten al lui care venea din Kiev, unde fusese deasemeni refugiat. Amândoi ne-au povestit cum au petrecut ei şi cunoscuţii lor Paştele în aceste oraşe. Povestirile lor merită să fie rezise.

— Voi aţi avut de toate, îmi spunea cumnatul meu din Cernigov, noi n'am avut decât o bucată de pâine albă pe care cu greu a copt'o gazda la care trăiam. Cu o săptămână înainte s'a dat ordin de către sovietul oraşului, că în vederea apropirei Paştelui şi necesităţei ca fiecare cetăţean să aibe o pâine albă în acea zi, toată făina albă se declară proprietate a comunei şi oricine posedă făina albă trebuie s'o aducă la primăria oraşului.

Bine înţeles că nimeni n'a dus, de oarece cu două luni mai înainte fusese publicat un alt ordin, că toată făina albă trebuie să fie depusă, de oarece din ea se va pregăti pâine pentru bolnavi. Cum nici atunci nimeni nu prezentase făina albă şi preferase s'o ascundă, se înţelege că nimeni nu putea să o prezinte şi acum înaintea Paştelui de oarece ar fi fost condamnat, că a avut făină şi n'a prezentat-o la prima cerere.

Ordinul acesta de a se aduna făina albă n avea atât în vedere de a se pregăti cozonaci pentru populaţia săracă, căci făina s'ar fi găsit dacă s'ar fi dorit să se facă ceva pentru săraci, cât permitea în zilele de Paşti ca miliţia să poată controla prin casele care aveau sau nu cozonaci.

Şi într'adevăr în zilele de Pasti a fost o bachanalie de perchiziţiuni. Soldaţi beţi, miliţioneri netreziţi, comisari supăraţi au alergat din casă în casă, au rupt din mânile copiilor bucata de pâine albă, au bătut pe părinţi, au pălmuit pe femei şi au luat pe lângă cozonacii ascunşi şi bucăţile de pâine albă tot ce au mai găsit că putea să le servească la ceva.

Am petrecut Paştele, vorbea cumnatul meu, în aşteptarea acestor perchiziţii şi am înghiţit pe furiş pâinea aceasta albă care ne amintea şi nouă zilele de sărbători. Nu; voi aţi petrecut frumos Paştele, voi aţi avut sensaţia că e sărbătoare!

Iar cunoscutul nostru din Kiev ne-a descris şi mai trist cum a petrecut sărbătoarea:

— In zilele de mari sărbători comisariatele, deşi nu recunosc sărbătorile creştine, sunt totuşi închise. iau vacanţă. Comisarii sunt liberi şi organizează meetinguri. Meetingurile au scopul de a paraliza influenţa bisericei şi pe când la biserici se oficiau rugăciunile de Paşti, la cluburile comuniste se hulea biserica şi se ironiza credinţa masselor care se adunaseră să se roage. Sălile pe jumătate goale, căci majoritatea lucrătorilor nu putea să se lipsească de bucuria, legată de atâtia ani de credinţă şi cuviosie, de a nu merge în această zi la biserică, erau populate numai de aceea pleavă a societăţei pentru care nu e nimic sfânt şi pe care nu-i leagă nimic de trecut. Desrădăcinaţii aceştia de solul ţării lor, rupţi din arborele tradiţiilor şi obiceiurilor, firi pervertite, ei aplau-

dau cu frenezie atentatele acestea la adresa credinței acestui popor de bigoți și mistici și așteptau ceva mai mult decât aceste fraze.

Și într'adevăr după meetinguri, li s'a dat voie să se convingă cum petrec burghezii Paștele și toata aceasta huliganime s'a revărsat în oraș. Toate casele au fost scotocite, furturi sub forma de perchiziții, bătăi sub forma de revoltă a masselor flămânde contra lăcomiei burghezilor, cari se infruptau din tot felul de bunuri în această zi, arestări în massă, convoiuri de oameni duși pe la Comisiile extraordinare (Ceka) unde îi aștepta schingiuirile și deseori moartea.

Iată tabloul serbărei Paștelui în orașele mari din Rusia.

Și pe când clopotele bat, cultul religios e liber în Rusia sovietistă, pe când preoții în odăjdii oficiază rugăciunile întru învierea Mântuitorului, în casele oamenilor bande neînfranate, sălbatici, abrutizați de băutură și sânge fură, devastează, bat și schingiuesc oamenii.

Și aceasta se făcea pentru binele și fericirea celor mulți, aceasta se făcea în numele dreptății sociale, egalității sociale!

Da, noi am petrecut bine Paștele față de cum l-au petrecut alții și după poveștile cunoscuților noștri ne fericeam că ne-am oprit în acest târgușor în care n'a pătruns încă așa de adânc ordinea sovieturilor și în care huliganimea nu e așa de mare și că micii noștri satrapi ne au lăsat să încheem încă o sărbătoare, sub teama represiunilor, dar în liniștea relativă a vieții de țară.

8. — STRĂINII SUB BOLŞEVICI

Supuşii străini sunt mobilizabili la bolşevici ca şi ruşii.

Maiu şi Iunie 1919. — Era aceasta în primele zile ale lui Maiu. Abia serbasem Paştele când într'o seară vine miliţionerul dela comisariatul militar şi-mi spune să trec a doua zi pe la comisariat.

Pe comisar îl cunoşteam, era profesorul de muzică, un tânăr care vrea să fie bine cu toate guvernele şi cu toată lumea şi care era bine şi cu mine. De ce mă chema el printr'un miliţioner, când putea singur veni? Ce putea să fie chemarea aceasta?

Toată noaptea n'am dormit'o. Deşi toţi cunoscuţii mă linişteau, că nu e nimic, că primejdia nu poate veni în Rusia sovietistă dela comisariatul militar, că în aceste comisariate servesc mai totdeauna foştii ofiţeri şi instructori cu cari poţi să te înţelegi, totuşi m'am sculat cu noaptea în cap şi m'am dus la comisariat.

Comisarul şi instructorul, un fost ofiţer de intendenţă, om de treabă, liniştit şi cu judecată au venit în urma mea şi mi-au explicat de ce m'au chemat.

— Uite am primit eri următoarea telegramă: «Trimiteţi imediat pe medicul, familia nu o

ştim, care se ascunde în casa din faţa spitalului pentru serviciul militar».

Instructorul surâdea pe când eu citeam.

— Nu te mira, mi-a spus el, că «ai noştri» nu sunt bine informaţi şi nici nu ştiu măcar cum chiamă pe cei pe cari voesc să-i mobilizeze. Se petrec lucruri şi mai caraghioase.

— Ce am de făcut, întreb eu emoţionat, căci dintr'o dată am văzut în faţa mea armata bolşevică, un spital bolşevic, pe tovarăşii sănătoşi şi bolnavi şi toată mascarada asta de armată.

— Nu te nelinişti. Fă-mi o declaraţie în scris, că eşti supus străin şi atâta, şi du te liniştit acasă. Restul mă priveşte.

Am făcut declaraţia dar liniştit nu am putut fi. Ştiam din ziarele bolşevice că supuşii străini nu sunt mobilizabili dar cine poate garanta legile bolşevice. Astăzi e una, mâine e alta! Când s'a scris în ziare a fost una, astăzi te pomeneşti o fi vr'o altă măsură şi străinii sunt mobilizabili. Nu trecea zi ca să nu trec pe la comisariatul militar să întreb de rezultat.

— Nu te nelinişti îmi răspundea instructorul surâzând, în timpul ţarismului o hârtie făcea o lună, acum sub bolşevici face patru luni.

Dar din contactul des cu instructorul m'am întovărăşit cu el şi bietul tânăr îmi povestea epopeea vieţii lui:

— Absolvent al şcoalei comerciale, contabil al unei bănci mari din Kiev, fiu de fabricant de zahăr din Podolia, a făcut războiul ca ofiţer de intendenţă. Părinţii au fost arestaţi, tatăl ucis în timpul primei invazii a bolşevicilor în Podolia, mama a înebunit şi e şi acum nebună într'un orăşel, la Vinitza, o soră a fugit cu un ofiţer de a lui Petliura şi cine ştie unde este, un frate este în armata lui Denikin, iar alt frate ofiţer la bolşevici».

Aşa fel de povestiri sunt fapte comune, astfel de diversităţi a soartei unei familii este un

lucru obicinuit acolo în Rusia şi nu mai uimeşte pe nimeni acum, atunci eu îl ascultam cu uimire, căci era una din primele poveşti stranii pe care le auzeam.

Am trebuit să intru şi eu la ei, la bolşevici deşi nu-i sufăr, deşi văd în fie-care din ei pe asasinii tatălui meu. Dar ce pot face? Am fost nevoit să lucrez cu ei!

Dela tânărul acesta am aflat puţin câte puţin cum era organizată armata bolşevică.

Pe lângă fiecare comitet executiv, (*ispolcom*) de comună rurală sau urbană este un comisariat militar, care are un instructor şi pe comisarul, ultimul este sau ales sau trimis de la centru. Comisariatele îndeplinesc rolul birourilor de recrutare, ele înregistrează pe toţi oamenii de vârstă a face armata, ele publică chemările de mobilizare, la ele se prezintă oamenii mobilizabili şi aceste comisariate îi trimit apoi la comisariatul din judeţ unde se găseşte de asemeni un birou de recrutare care şi execută mobilizarea, dispensele, amânările, etc. având medici şi o comisie specială pentru această operaţie. Cazurile cari cer o deosebită deslegare se trimit la comisariatul militar gubernatorial care are şi el comisia lui.

— In mai toate aceste comisariate sunt ofiţeri de ai armatei vechi dar ei nu pot face nimic liber, căci sunt puse sub controlul comisarului care este şi preşedintele ispolcomului sau este numit dela centru şi sunt întotdeauna partizani, comunişti înverşunaţi.

Bolşevicii se servesc de noi ca de un element technic, dar ne ţin la distanţă, ne suspectează. Şi cât trebue să fim atenţi şi câte greutăţi avem.

— Toată populaţia după cum vezi e contra bolşevicilor. Toate mobilizările cari se fac nu au nici o influenţă asupra masselor. Din 1000 de mobilizabili 100 se prezint, restul nici nu vrea să audă.

— Atunci de unde au atâţia soldaţi? îl întreb eu.

— Mai întâi de toate bolşevicii n'au aşa de mulţi soldaţi după cum se spune iar cea ce formează armata lor sunt voluntarii. Ca voluntari intră cu plăcere în armată lucrători din oraşe cari nu au ce mânca, ţarani din sate cari n'au pământ saų nu le place să lucreze pământul, lucrători neclasaţi din oraşe, hamali de prin gări şi porturi, lucrători de pe plute, corăbii, bărci şi barcase, cari acum stau prin porturi fără lucru, şi apoi toată golănimea din oraşele mari şi mici, cari găsesc în armată posibilitatea de a mânca şi de a prăda. Apoi sunt mulţi voluntari din prizonierii de război, austriaci, unguri, români, germani. Sunt angajaţi zeci de mii de chinezi, de asemeni sarţii din Turkestan. Aceştia fac grosul şi apoi sunt nevoiţi să intre în armată copiii de ţărani bogaţi. Aceştia ca să scape de ruină familia lor se duc în armată când sunt mobilizaţi. Cu ei sovieturile nu glumesc. Dacă fiul unui ţăran bogat nu se prezintă sau dezertează de pe front, au ordin să trimită miliţia să-i confişte tot avutul şi în caz extrem să-i dea şi foc averii.

— Incolo, nimeni nu vrea să servească. Uite mi-arăta el dosarele. S'a făcut mobilizarea până la 28 de ani, de la 18 până la 28. In volostea (comuna) noastră sunt aproape 2800 de oameni capabili de a merge şi s'au prezentat 44. Din ei mai toţi sunt fii de culaci (ţărani bogaţi) cari se duc ca să nu fie părinţii lor prădaţi, iar restul nici nu vrea să audă de mobilizare.

Şi după o pauză surâzând mă întreabă:

— Şi nu e curios, ca fii aceştia de bogătaşi să apere guvernul sovietelor? pe când cei săraci al căror este guvernul acesta să stee în dos?

— Aşa este şi pe front. In primele rânduri merg foştii ofiţeri, soldaţi din părinţi bogaţi, copiii burghezimei din oraşe, apoi vin maroderii

şi pungaşii oraşelor, iar comuniştii sunt cei din urmă. Ei se conservă.

— Uite aci târguşorul acesta. Tòţi comuniştii s'au casat pe la instituţiile care dispensează de serviciul militar iar copiii culacilor şi a negustorilor i-au trimis pe front.

— Armata bolşevică nu prezintă nici o putere. In faţa unui inamic serios ea se şterge de o dată, dar n'avem inamici serioşi. Şi apoi bolşevicii au de partea lor superioritatea de a putea vorbi adevărul şi de a vorbi pe faţă. Ei scriu în manifestele lor pe cari le împart armatelor vrăşmaşe «că bolşevizmul luptă pentru libertatea poporului, pentru ţărănimea săracă, că în armata lui nu există nici ofiţeri, nici galoane, că egalitatea cea mai mare domină, pe când armatele burgheze luptă pentru fabricanţi şi proprietarii de pământ cari împing în foc pe proletari iar aceşti fabricanţi şi proprietari se dosesc şi trăesc liniştit. Soldatul proletar din armata burgheză aruncând doar o ochire în jurul său trebuie să constate că într'adevăr de multe ori aşa este, că într'adevăr el este carnea de tun de care se lovesc toate încercările, pe când tiranul burghez, bine înţolit, bine hrănit stă în umbră.

— Aşa îmi explic, îmi spunea tânărul meu prieten, de ce francezii au refuzat să lupte contra bolşevicilor la Odessa, de ce englezii nu fac nimic la Murman şi dece nu va face nici o armată nimic contra armatelor bolşevice. Armatele bolşevice sunt armatele nu ale Rusiei, ci ale unei clase din Rusia, a clasei proletare; pentru a le învinge e nevoie de armata altei clase, a clasei burgheze. Când se va forma o astfel de armată, asupra căreia nu va avea înfluenţă propaganda bolşevică, se poate că bolşevicii vor fi bătuţi şi vor fi bătuţi cu forţe nenumeroase.

— In armata bolşevică va urma îndată des-

compunerea, cum ea va simți că dincolo este o altă armată de classă, toți ofițerii, toți copiii de culaci vor trece de partea inamicului, iar hordele de bandiți, cari acum terorizează pe cei dintâi și comuniștii, cari împing pe toți cu baioneta și cu mitrailera de la spate și cari țin disciplina cu execuțiile în massă, comuniștii vor fugi și ei când vor simți că în armata inamică nu sunt soldați cari șovăesc, comuniștii cu astfel de soldați nu pot lupta.

— Dar ce veți face cu mine, întreb eu.

— Pe d-ta de data asta cred că te vor elibera, de oare-ce nu există ordine ca să mobilizăm pe străini; se vede însă că nu s'a știut la centru că ești supus străin și probabil a fost un denunț a vr'unui prieten. Poate feldșerul căruia îi faci concurență a vrut să scape de d ta și a făcut cunoscut că un medic se ascunde la noi în comună. Când se va clarifica chestiunea vei fi încunoștiințat. Dar ai răbdare, la noi se fac lucrurile încet. Crezi, că dacă s'a decretat bolșevismul, în birouri s'au schimbat oamenii? Aceiași funcționari, cari au fost sub țarism lucrează și acum, dar atunci lucrau 4 ore pe zi acum lucrează o oră.

Și într'adevăr după vr'o trei luni am fost avizat că luându-se în vedere că supușii străini nu sunt supuși mobilizării, și eu sunt liber de serviciul militar.

Dar această libertate n'a durat de cât vr'o lună.

Intr'o zi primesc din nou un avis de data asta sub o altă formă.

Pe un petec de hârtie era scris: «Vă înaintăm copia telegramei primită din orașul județan, și vă rugăm să vă prezentați imediat acolo; pentru transport vă punem la dispoziție caii sovietului. Telegrama suna: Medicul cutare se va prezenta de urgență pentru mobilizare».

Ce se întâmplase?

Denikin înaintase foarte repede, ocupase Poliava, Harkovul și se găsea la porțile Kievului; bolșevicii era desesperați. Ucraina bogată în pâine, Donul bogat în cărbune, Odessa bogată în sare, le scăpau din mâni. Apeluri la luptă pe viață și pe moarte cu hidra contra-revoluționară umpleau trei sferturi din ziare, gardurile și zidurile orașelor și satelor erau acoperi e de afișe mari: «Proletari și țărani luați arma și să distrugem canalia burgheză!»

Vapoare speciale și trenuri speciale erau organizate pentru propaganda războiului. Pe aceste vapoare și trenuri erau organizate cinematografe, și erau artiști cari dădeau reprezentații între două trei discursuri ale oratorilor speciali mobilizați.

Guvernul bolșevic din Kiev hotărîse să lupte cu toate mijloacele contra imperialiștilor, cari ajutau pe Denikin și deciseră că toți supușii străini afară de chinezi și persieni (n'am înțeles de ce ei nu trebuiau să fie mobilizați; poate pentru că ei și fără să fie chemați se înscriau în armata roșie?) se decretau mobilizabili.

Decretul acesta semnat de tovarășul Rakowski îl citisem în ziare, el îmi prezicea nenorocirea dar crezusem că poate n'are să ajungă până la noi vestea asta și ea se va mărgini numai la orașul Kiev, când am primit avisul comisariatului local.

De data aceasta era imposibilă ori-ce scăpare și instructorul de aceea nici nu au căutat să mă cheme la comisariat și s'a mulțumit să mă încunoștiințeze numai în chip oficial.

Ce era de făcut? Să fug? era imposibil! Să mă las să fiu mobilizat? și aceasta era imposibil. Mai întâiu aveam eu dreptul să intru într'o armată străină eu care eram supusul altei țări și oare nu m'aș fi expus să fiu pentru aceasta urmărit în patria mea? Și apoi ce vor face ai mei fără mine? Eu eram singurul lor

ajutor. Ca medic mă bucuram de o oare-care siguranţă şi la mine locuiau în mod clandestin doi cumnaţi ai mei. Unde se duc ei dacă eu voi fi mobilizat? Pe toţi mobilizaţii îi trimeteau din Ucraina în provinciile centrale ruse. Cum voiu puteă eu trăi acolo şi ai mei aci?

Nu încăpea o altă cale de ales de cât aceea de a mă declara bolnav şi de a cere să fiu supus unei comisii medicale care va hotărî.

Şi iată-mă sănătos culcat în pat, cu o pungă de ghiaţă pe cap, aşteptând comisia compusă dintr'o doctoriţă, medicul spitalului local, dintr'un medic de regiment, şi din comisarul militar şi un tovarăş comunist, reprezentantul clubului comunist, care ia parte în toate comisiile ca un supra-arbitru.

Sunt examinat după toate regulele. Joc'o comedie ridiculă, inventez mişcări şi gesturi de om bolnav, vorbesc cu greutate, răsuflu cu inspiraţii adânci, într'un cuvânt caut să arăt dacă nu medicilor, cel puţin asistenţilor lor că sunt bolnav.

Şi comedia a reuşit.

Se dresează un proces-verbal, pe care-l păstrez şi-l voiu păstra ca un certificat al talentului meu de actor şi simulant jucat în aşa de triste momente, din care reese că sunt grav bolnav de o afecţiune nervoasă şi că nu sunt bun de serviciul militar.

Tovarăşul comunist opinează însă că e posibil ca să mă îndrept după câte-va luni şi cere să nu fiu scutit ci numai amânat pe 6 luni. Medicii şi comisarul se supun şi mi se dă un concediu de 6 luni, când voiu trebui să mă prezint unei noui comisiuni.

Ce bucurie, ce veselie în casă!

Am scăpat, am scăpat de armata roşie, am scăpat pe ai mei de foamea care îi amenința, am scăpat pe cumnaţii mei de mizeria de a alerga din nou pentru a găsi un adăpost, am

scăpat de nevoia drumurilor, de nesiguranța vieții între soldații roșii, am scăpat de bolile, de molimile, cari se țin de armatele acestea dezorganizate, flămânde, rupte, zdrențuroase, alungate, dintr'un colț într'altul al nesfârșitei Rusii de contra-revoluția lui Denikin.

Și apoi în șease luni, câte schimbări, câte lucruri nouă! Denikin e la porțile Kievului. De la Kiev până la noi 170 de kilometri. Incă o sforțare și vom fi liberi.

Din nou vom putea trăi fără teama zilei de mâine, din nou vom putea respira liber. Și apoi gândul la țară, gândul că mă voi putea înapoia în țara, care acum, când imposibilitatea de a o putea revedea mi-o făceau și mai dragă și mai dulce, care îmi apărea și mai îndepărtată și mai dorită și mai necesară vieții mele amărâte și triste.

Eliberarea aceasta de armata bolșevică a fost o zi senină în viața mea, ea mi-a apărut de multe ori apoi înaintea mea, de câte ori vedeam hordele de soldați roșii, vedeam mizeria și barbaria lor, vedeam fețele lor supte de foame și vițiu și mă gândeam că am putut scăpa așa de ușor de contactul cu ei, de viața pe care ar fi trebuit'o s'o trăesc cu ei.

9. — ZILE DE SUFERINŢĂ

Ceva despre armata roşie şi în deosebi de divizia internaţională.

Iulie 1919. — Denikin înaintează cu o iuţeală ameninţătoare. Oraş după oraş cade. Luptele se dau în împrejurimile Kievului. Capitala Ucrainiei se evacuiază. Zilnic zeci de vapoare, sute de şlepuri sunt trase în susul Dnieprului. Ne ducem la marginea râului şi vedem cum trec una după alta vasele flotei Dnieprene. Şi ce nu este pe aceste vase, pe şlepurile pântecoase scufundate în apă de atâta greutate, pe vapoarele mari şi largi! Se cară tot din Kiev. Şi muniţiuni şi tunuri, şi mobile şi piane şi trăsuri şi automobile şi lăzi cu zahăr şi maşini agricole, pielărie şi baloturi cu stofe şi pânză, s'au golit magazinele şi casele particulare, s'a sărăcit de bogăţia lui tot oraşul şi acum toată această avere, care este a statului se cară spre Rusia mare, unde va servi de momeală acelora pe cari încă puterea sovieturilor nu i-a putut atrage.

Dar câtă bogăţie din toată această comoară va ajunge la locul hotărît. In fiecare noapte se aud împuşcături pe malul apei. Flotile întregi de luntrii cu oameni de pe maluri înarmaţi până la dinţi se apropie de aceste vase şi fură tot ce le cade sub mână, pe când de pe vase păzitorii împuşcă cu mitrailerele sau ei singuri ajută la această hoţie a bogăţiei poporului întreg.

In fiecare zi trec noui formaţii comuniste. Eri a trecut tribunalul revoluţionar, alaltăeri comisia extraordinară. Populaţia orăşelului n'a dormit toată noaptea când a aflat că ultima a făcut onoare târguşorului să se odihnească în apropierea lui. Comisia extraordinară a lăsat câte-va mii de cadavre în urma ei la Kiev, a lăsat pivniţele însângerate, pereţii măsgăliţi de creerii atâtor nenorociţi, zdrobiţi de gloanţele Browningurilor şi Naganelor bolşevice. Numai când vorbeşti de comisiile extraordinare şi ai fiorul groazei sub piele.

Vr'o câţi-va matrozi din localitate, căci orăşelul fiind un portuleţ pe Dniepru mulţi locuitori se îndeletnicesc cu funcţiuni de ale marinei şi mai toţi fac armata ca mateloţi, au sosit şi au povestit isprăvile lor pe timpul când au servit în comisia extraordinară, (ceka).

Feţele lor brute, conduită lor deşanţată, până şi mersul lor îngâmfat şi provocator dovedesc pe deplin că nu sunt fanfaroni criminali ci într'adevăr călăi. Ei povestesc isprăvile lor cu voluptate se opresc la cele mai mici amănunte cum au ucis, cum au schingiuit victimile lor, cum s'au bucurat la durerile şi văicărelile nenorociţilor.

Orăşelul în care s'a răspândit vestea venirii lor şi a istorisirilor lor a avut câte-va nopţi urâte, cu visuri sălbatice, nebune, cu cauchemaruri îngrozitoare.

Ba mai mult execuţia unui biet om ne-a ţinut într'o stare de excitare şi ziua întreagă, făcea pe toţi să umble tiptil, să se strecoare ca umbrele. Teroarea era aci între zidurile noastre. Agentul companiei vapoarelor de pe Dniepru, un nenorocit care câştigase toată viaţa lui din greu o bucată de pâine, iarna trăind prin oraşele de provincie cu o leafă ca să nu moară de foame, vara în cuptorul cabinei de pe debarcader lucrând din greu a continuat meseria

lui şi sub bolşevici cari naţionalizaseră transportul pe apă. Nemulţumit ca toţi funcţionarii şi ca toţi oamenii sub regimul bolşevic, neavând o bucată de pâine, hărţuit în dreapta şi stânga de toţi aceşti derbedei deveniţi patroni şi satrapi a zis într'o zi unuia din ei:

— Pentru numele lui Dumnezeu, dar nu pot eu face totul, mai lăsaţi-mă în pace.

Şi a fost de ajuns.

— Ah! va să zică *sabotezi*, refuzi de a lucra pentru sovieturi. Contra-revoluţionar! Arestaţi-l.

Mateloţii din Kiev, de la comisia extraordinară erau în localitate şi au luat imediat afacerea în mână şi în aceiaşi seară nenorocitul agent a fost ucis în dosul unui gard. Timp de două zile, în luna lui August, ca să servească de exemplu burjuilor şi contra-revoluţionarilor, cadavrul lui despuiat de haine, numai într'o cămaşă sângerândă, a stat lungit pe lângă gard pe când roiuri de muşte asediau faţa, mânile, corpul lui neacoperit.

De aceia când s'a răspândit vestea că însuşi comisia extraordinară, nu numai câţi-va mateloţi slujbaşi ai ei, au sosit, populaţia târgului a înlemnit.

De mult se vorbise că în retragerea lor bolşevicii vor lua din fie care localitate ostateci, se vorbea chiar cine vor fi ostatecii şi în noaptea aceasta multă lume n'a dormit acasă.

La mine se ascundeau doi cumnaţi. Bine înţeles ei de vr'o săptămână dormeau în tufişurile de salcie de pe marginea Dnieprului, în compania a sute de oameni, cari se ascundeau de asemeni. In timpul verei aceste tufişuri sunt mai populate de cât satele şi târgurile. Aci sunt şi dezertori şi acei cari nu s'au prezentat în armata roşie, aci sunt şi ofiţeri fugari şi proprietari mari de pământ, aci sunt şi ţărani bogaţi şi proprietari de case mari din oraşe, aci sunt şi funcţionari urmăriţi şi preoţi vinovaţi

de a fi propovăduit contra bolşevismului aci e toată lumea aceia care, neputând trăi liberă, condamnată şi urmărită de autorităţile bolşevice, trăeşte într'o continuă ameninţare de moarte, într'o nesfârşită teroare.

In fine a trecut şi guvernul bolşevic din Kiev cu tovarăşul Rakovski în frunte. Vestea aceasta am ştiut'o a doua zi după trecerea guvernului spre Gomel.

Ah ce zile de enervare şi de emoţie! Pe de o parte teama că retragerea aceasta va fi fatală. Se poate să fim luaţi ostatici. Eu stau lungit toată ziua în pat, desbrăcat şi cu punga de ghiaţă lângă căpătâi, căci sunt grav bolnav. Pe masă, la îndemână ţin certificatul cu trei peceţi ale sovieturilor în care se constata că sunt grav bolnav de o boală nervoasă. Se poate că această mă va scuza.

In fie care zi trec soldaţi din armata roşie fără nici o organizare, fugari sau dezertori, rupţi de pe la regimentele lor sau maroderii ariere gardelor, cari năvălesc în odăi iau pâinea, ultima bucată de pâine de pe masă. Sunt rupţi, zdrenţeroşi, desculţi foarte mulţi din ei, cu picioarele în răni şi sânge, cu figuri de sălbatici. Numai vederea lor îţi dă fiori de groază.

Kievul a căzut. Astă noapte au trecut ultimele vapoare blindate. Bolşevicii au blindat vapoarele de pasageri, au pus tunuri mari pe ele şi cu aceste vapoare pătrund dese ori departe în dosul frontului Denikin; vapoarele acestea acoperă şi retragerea flotilei lor comerciale.

Ce va fi mâine?

Cele mai grele momente sunt acestea de trecere dintr'o mână într'alta a învinşilor şi învingătorilor. Comitetele noastre au fugit şi ele, în orăşel n'au rămas decât autorităţile militare.

O rază de speranţă ne luminează sufletul şi feţele par mai vesele.

Incă câte-va zile, încă câte-va nopţi şi vom

scăpa de visul acesta urât pe care îl trăim în teama zilei de mâine, în frica zilei de azi, a ceasului de acum, a minutei ce va veni.

Trece o zi, trec două. Afară de soldații fugari, cari fură și dezertează nu se vede nimic și nu se aude nimic. Pe Dniepru liniște, nici un vas, nici o luntre. Apele lui largi și liniștite se odihnesc după atâtea zile de lucru când suprafața lor a fost tăiată în sus și în jos vapoarele și tot felul de vase goale sau pline, care au cărat bogățiile Ucraniei.

E trist în pustiul bătrânului Dniepru.

E trist și târgulețul sub starea de asediu. După 10 ore seara, nu e liber să ieși din casă. Patrule de gardă roșie umblă toată noaptea și scutură arborii de fructele încă crude și din vreme în vreme se aud detunături de armă.

Și iar liniște.

Zvonuri, cari de cari mai bizare. Denikin avansează, Denikin a fost bătut. Eri a mai trecut un vapor bolșevic din Kiev. Azi a trecut spre Kiev un vapor blindat. Cernigovul a căzut. Se dau lupte lângă Cernigov.

In nopțile calde de August se aude ca tunetul furtunei, zgomotul vag și nedefinit al bubuiturilor de tun. Unde-va nu departe se dau lupte. Unde?

Oh! ce zile de enervare și de aprindere, ce zile de nebunie și de zăpăceala!

In fine a sosit artileria. Patru tunuri trase de boi. Vin de subt Cernigov. Boii mari, frumoși, tunurile cenușii prăfuite. Câți-va soldați de asemenea rupți, goi, murdari trec alături de tunuri.

Iar toată ziua au sosit soldați. Sunt de toate mărimile, de toate vârstele, de toate costumurile, tot felul de caschete, pălării, șepci, cu și fără cozoroace, cu tot felul de încălțăminte, ghete, cisme, bocanci, opinci, sunt și în pantofi de damă cu tocuri strimbe, sunt și în ghete de lac, sunt și desculți.

Turma aceasta cu figuri sălbatice cu mişcări îngrozitoare, cu ţipete stridente mi-a adus aminte de o zi petrecută de mine într'un cartier al Petrogradului.

Aveam nevoie să văd pe un profesor care locuia în spitalul său de pe soseaua Peterhof în Petrograd. Ca să ajung acolo trebuia să trec pe lângă uzinele Putilow şi prin tot cartierul din jurul lui. Intr'una din stradele acestui cartier erau vr'o trei bucătării populare şi ospătării gratuite. In faţa acestor bucătării şi ospătării era adunată toată acea drojdie a societăţii pe care ruşii o numesc fundul societăţei şi care i'a servit şi lui Maxim Gorki să intituleze piesa lui Azilul de noapte, căci în ruseşte această piesă de teatru este intitulată «La fund». (Na dnie) Ce figuri monstruoase am văzut atunci nu voiu uita nici o dată.

Criminali, asasini, hoţi, cerşetori, toată golănimea oraşelor mari, ruptă, zdrenţuită, pe jumătate îmbrăcată, ici colea pielea murdară, roşie de scărpinături se strevedea prin hainele în găuri, fără ghete sau ceva ce semăna a gheată cu capul gol, cu părul vâlvoi plin de paie, de fulgi de noroiu, cu feţele murdare, de luni nespălate, neraşi, netunşi, cu mânile murdare ţinând în mâni cioburi de străchini, tinichele de cutii de conserve, sau funduri de sticle toată această lume de paria aştepta borşul gratuit din bucătăriile populare.

Am trecut prin rândurile lor şi mi se părea tot timpul, de câte-va minute pe care l'am mers, că iată acum, acum, vr'unul din ei mă va izbi cu ciobul lui de strachină, sau cu fundul de sticlă, că voiu fi aci asasinat, măcelărit şi că nimeni, nimeni nu va şti de mine nu-mi va veni în ajutor.

Amintirea aceasta, care mi-a revenit des în vis, mi-a răsărit clar când am văzut armata roşie a sovieturilor intrând în orăşel.

Aceleași figuri sinistre, aceleași costume de cerșetori, aceiași căutătură de asasini și acelaș întreg pe care-l întâlnești doar în aruncăturile societății la acei paria, cari populează cartierele mărginașe ale orașelor mari și pe cari vițiul, beția, decăderea îi pecetluesc cu o pecete deosebită.

E drept că armata care intra în orășel era divizia internațională, renumita divizie internațională, compusă din toate națiunile din lume.

Aci erau și chinezi cu figurile lor mongole, aci erau și persieni cu căciulile lor înalte, aci erau și unguri în tunicile lor roșii, rămase din vremuri bune de pe când serviseră în cavaleria lui Frantz Iosif, aci erau și români, dezertori de la Odessa din cari formase primul batalion revoluționar tovarășul Rakovski, aci erau și sârbi și bulgari și nemți și turci și tot ce vrei Toate limbile, toate dialectele, înjurăturile cele mai variate, cântecile cele mai felurite se amestecau într'o limbă internațională de țipete huidueli, răsete cinice și hohoturi sălbatice.

Salutați !... trecea armata roșie, armata Internaționalei a III-a

Comandantul diviziei era un fost general în armata rusă. Da, un fost general. El purta o manta de general, dar avea cizmele rupte și chipiul turtit. Călătorea într'o caleașcă trasă de doi cai zdraveni și era însoțit de aghiotantul său, un armean cu părul creț și cu o figură semitică respingătoare.

Tovărășia cea mai mare domnia între tovarăși, general și aghiotant. Generalul era într'o continuă stare de beție, soldații erau mai trezi căci nu puteau găsi destulă băutură, pe când șefului îi se preleva din venitul fiecărui și era îndestulător ca el să fie la înălțimea aburilor rachiului în orice moment.

Armata s'a răspândit pe la casele locuitorilor, bucătăria s'a instalat în mijlocul satului.

generalul cu statul major s'a stabilit în palatul fostului proprietar şi al fostului comitet executiv şi o nouă viaţă a început în târguşorul nostru.

Dimineaţa era linişte până pe la 9; tovarăşii dorm târziu. In aceste ore cetăţenii pot respira mai liber şi îi vezi strecurându-se prin stradele pustii. In orele acestea ei duc în tufişuri de mâncare la ai lor cari se ascund, în orele acestea reuşesc să mâne vitele la păşune, ca să nu le fie luate, în orele acestea pot să-şi cumpere de ale mâncării ca să nu le fie luată din mâni mâncarea. Sunt ore de repaos şi acalmie. Fie care profită să mănânce, căci restul zilei orice obiect de mâncare trebuie ascuns.

După 9 ore începe viaţa. Trec soldaţi cu cai la adăpat, trec bucătăriile ca să ieie apa de la fântâni, trec tovarăşi ca să dejuneze. E ordin ca toate porţile, toate uşile să fie deschise, ca să nu fie nevoiţi tovarăşii să bată ca să li se deschidă. Orice uşă închisă este imediat spartă şi vai de aceia cari sunt în dosul uşii!

Toată ziua e un mers şi întors perpetuu. Fie care soldat duce ceva cu sine. Nu se dau înapoi de la nimic. Orice e bun pentru ceva.

Dar serile până târziu noaptea sunt mai îngrozitoare de cât orice. Cum nu e petrol, nici lumânări, odăile sunt în întuneric şi cum uşile sunt deschise, la fie-care moment cine-va se strecoară şi pretinde ceva:

— Daţi pâine. Daţi lapte. Daţi ce aveţi.

Şi pe dibuite întinzi şi nici nu şti cui o felie de pâine, un pahar cu lapte.

Şi apoi din nou aceleaşi intrări prin uşile între-deschise şi aceleaşi voci răguşite de beţie, de boală, de ţipăte continue:

— Daţi pâine, daţi lapte, daţi ori-ce aveţi.

După miezul nopţii totul se potoleşte, închizi uşile şi dormi, dacă vr'un întârziat nu sparge uşa şi apare cu arma în mână, cu ochii turburi, cu gura strâmbă, rânjindă şi nu ţipă:

— Daţi pâine. Daţi lapte. Daţi ori ce aveţi.

Aşa trăim aproape o lună.

Denikin s'a oprit după ce a ocupat Cernigovul la două zeci de kilometri de localitatea noastră. Speram încă, dar speram mai puţin. După o înaintare vertiginoasă oprirea aceasta ne pare stranie, şi apoi veştile pe care le răspândesc soldaţii şi comandamentul bolşevic nu sunt îmbucurătoare.

Şi soldaţii bolşevici, dacă au ceva bun, este că nu mint. Când le merg lucrurile prost spun pe faţă:

— Suntem bătuţi.

Când le merg treburile bine vorbesc sincer:

— Batem canalia burgheză!

Şi de câte-va zile nu vorbesc de cât de succesele lor.

Ce oameni nenorociţi ne socotim! Opt luni de când sperăm, opt luni de când urmărim pe hartă zi cu zi, ceas cu ceas apropierea izbăvirei noastre; iată-i aproape de noi pe mântuitorii noştri, o fortăreaţă după alta cade, un oraş după altul e ocupat de ei, iată-i aci lângă noi, se aude bubuitul tunului lor, se aud în serile de vară până şi pocniturile mitrailezelor lor, iată-i la două zeci de kilometri de noi, încă o sforţare şi noi le vom vedea oştile acestea ale lui Denikin, care ne vor aduce liniştea pentru toţi, libertatea, iar pentru mine putinţa de a mă înapoia în ţară, la ai mei, între ai mei.

Şi deodată totul se prăbuşeşte! Denikin nu mai înaintează! Ce oameni fără noroc, ce oameni nenorociţi!

Umblăm ca nişte umbre şi nici nu mai dăm atenţie la brutele cari ne înconjoară. Ne-am obicinuit şi cu ele, nu ne mai temem de ele, avem chiar cunoscuţi şi prieteni printre aceşti internaţionalişti ai socialismului comunist, cari ne proteguesc uneori, ne iartă că nu le putem da lapte căci nu avem nici noi şi dese ori ne a-

duc fructe furate de ei pentru copiii noştri. Şi în sufletele lor zdrobite şi în inimele lor crude, sunt licăriri de umanitate. Şi cum n'ar fi? Nu sunt şi ei oameni?

Generalului i-a fost într'o seară rău. Am fost adus cu toate menajamentele ce se cuvin unui om bolnav, dar care face ultimile sforţări de a vizita pe un alt bolnav. Generalul şade în mijlocul odăii pe un fotoliu. In aceaşi odaie pe scaune, fotolii, pe mese, canapele, pe pervazul ferestrelor şed tovarăşi, probabil ofiţeri, se poate chiar soldaţi; de unde poţi distinge. Atmosfera nu este aceea din jurul unui bolnav, din potrivă, e veselie de oameni tineri, sgomot de voci nepăsătoare, râs argintiu de oameni cu chef.

— Aha, doctorul. Bine ai venit doctore; îmi spune generalul. Bei ceva...

Mulţumesc, eu însumi sunt bolnav.

— Ei, batiuşca, văd că nu te pricepi în ale medicinei, dacă fiind bolnav nu poţi bea înseamnă că nu ştii vindeca oamenii.

— Dar d-ta tovarăşe comandant mi s'a spus că eşti bolnav.

— Am fost... şi sunt... dar acum îmi e mai bine... un pahar, două de coniac şi mi a fost mai bine.

— Bravo, generale, strigau tinerii, bravo batiuşca-al nostru. Şi un tânăr se aşeză pe genunchii generalului ca o şanteuză pe genunchii unui client şi-l pupă pe general în obrajii lui roşii, congestionaţi de bautură şi lucioşi de sudoarea adunată sub piele.

— Doctore mi-a fost rău. Inima. Ah, afurisita de inimă! Scleroşă, Miocardită! Vitium cordis! Aşa mi-au spus doctorii noştri. Nu bea zic Esculapii, ai să mori. Nu bea, auzi d-ta! Nu bea. Cinci zeci de ani de când am servit Patria şi pe Ţar, Armia roşie şi pe Trotzki, n'am făcut de cât să beau şi acum nu mai bea. Ce va face armia roşie fără mine. Divizia internaţională.

înțelegi, divizia internațională este sub comanda mea. Aĭ văzut pe flăcăii mei? Ce zici? Sunt și români. Unde este Firțulesco.

— Nu este aci, i se răspunde.

— Păcat. Bun băiat. Trăiască România. Beau în sănătatea României, doctore. Să bem tovarăși pentru Sovietscaia Romanie. Ura. .

Și generalul bea iar tânărul soldat sau ofițer îi ședea mai departe pe genunchi. Ceilalți râd, beau, fumează, vorbesc între ei.

Mă simt jenat în atmosfera asta de beție, de desfrâu. Capu-mi e pustiu și mi-e teamă după atâtea zile petrecute în pat, în enervare, în așteptare într'o continuă teamă, nedormit, nemâncat. că voiu cădea, că într'adevăr mă voi îmbolnăvi.

Mi-e scârbos bețivul acesta de general, îmi sunt scârboase mutrele tuturor acestor soldați, cari mă privesc cu dispreț ca pe un om slab care n'are puterea lor de resistență și aș voi să fug dar generalul continuă:

— In 1877 am fost ofițer la Dunăre. Zimnicea, cartierul general. Vorbește românește? Vezi știu și românește. Alexandru al II-a... Prințul Carol... Ah! ce femei frumoase în România. . Frumoase! Dunărea. . Podul... Ce știți d-voastră se adresează el ofițerilor. Armata roșie! Moft. Armata luì Nicolae al II-a... Moft! Armata lui Alexandru al II-a uite armata. Atunci au fost soldați, atunci a fost armată...

Și bătrânul ramolit continuă în fraze sacadate să vorbească de România, de Bulgaria, de pacea de la San Ștefano, de București, de români, de romànce, până ce începe să moțăie și adoarme în brațele unui ofițer.

Sunt recondus de o patrulă acasă, căci e după miezul nopții.

Unul din soldați îmi spune:

— E de treabă generalul dar e bețiv și foarte rău cu comisarul politic.

Pe lângă fiecare divizie, regiment, companie sunt comisari politici numiţi dela centru şi cari urmăresc fiecare mişcare a comandamentului technic al armatelor. Un conflict cu comisarul politic sau căderea în disgraţia ultimului este egală cu moartea.

— Tare ne este teamă că se duce generalul nostru, mai ales că eri sub Cernigov două companii de ale noastre au fost măcelărite de albi şi comisarul a cerut îndepártarea generalului. Păcat. Era om de treabă, deşi din regimul vechi.

Şi într'adevăr două săptămâni în urmă, când divizia roşie s'a retras de la noi spre Loew generalul a fost executat pentru inactivitate şi moleciune faţă de inamic.

Şi parcă văd şi acum figura roşcovană a bătrânului soldat, parcă aud vocea lui răguşită şi-l văd în mijlocul acelei mulţimi pestriţe şi bete vorbind fără întrerupere şi adormind apoi ca un copil pe umărul soldatului tânăr. Şi parcă îl văd lângă peretele vr'unei case într'o curte murdară tremurând sau nu, poate din potrivă cu o ultimă rezervă de puteri, falnic dar palid, aşteptând ca să fie executat Şi-l văd căzând sub glonţul comisarulni pe soldatul lui Alexandru al II a, a lui Nicolae al II-a şi al lui Trotzki I-iu, murind, murind ca un câine care a vrut să fie credincios tuturor stăpânilor.

Şi mi-e milă de el şi regret această statornicie de câine, această credinţă de animal, pierdută în zadar !

10. — RETRAGEREA LUI DENIKIN

Iar în fața necunoscutului zilei de mâine.

Septembrie și Octombrie 1919. — Arborii erau încă verzi când a început să ningă. Ici, colea, prin grădini — și aci fie care casă e înmormântată într'o pădure de arbori—așa sunt de altfel toate satele în Ucraina — se mai vede câte o prună vânătă sau vr'un măr roșu pe care soldații nu l'au putut doborî. Iarna începe de obicei de timpuriu în Rusia. Anul acesta a început din cale afară de vreme. Trebue să fie vr'un semn rău, mai ales pentru acei cari n'au lemne.

Intr'adevăr nimic bun nu se prevede.

Veștile despre înfrângerea armatelor lui Denikin și pe care nu voiam să le credem, de oare ce pusesem în ele toată nădejdea noastră, legasem viața noastră de ele, încep să se adeverească.

Divizia internațională ne-a părăsit căci nu mai e nevoie de ea, a rămas în locul ei un regiment sosit din Gomel și care face serviciul de pază în dosul frontului. — Odihnim puțin cu oamenii aceștia după zilele de teroare de sub internaționaliști. Regimentul din Gomel e compus din țăranii guberniei Moghilovului. Sunt mai toți tineri, imberbi încă, unii din ei copii. Au aerul de a nu pricepe ce fac și unde sunt. Aceasta se vede în căutătura lor nehotărîtă, în buimăceala cu cari merg, se mișcă, vorbesc.

Zilnic dezertează cu zecile şi comisarul militar ne spune că în curând se va topi tot regimentul. Desertiunea este aşa de mare în cât e greu de luptat cu ea.

— Şi cu toate aceasta Denikin e bătut, cu toată slăbiciunea bolşevicilor ei reuşesc să ajunge armatele regulate ale generalilor? ne întrebăm.

— Nici armatele lui Denikin n'au fost mai bune ne răspund oamenii cari vin din localitățile eliberate de bolşevici după retragerea lui Denikin. Aceeaşi anarhie, aceeaşi nesupunere, acelaş desfrâu şi aceeaşi hoție şi prădăciune şi între soldații lui. Ofițerii n'au nici o autoritate ei singuri se dedau celor mai neruşinate orgii. Beții, scandaluri, oraşele terorizate de desfrâul lor, iată ce au ádus şi Denikienii.

— Şi ce puteau ei aduce? Ce reprezintau ei, şi pe cine reprezintau? Denikin venea cu idealul unei Rusii mari şi nedivizibile. Dar e oare posibil aceasta? Dar se mai poate vorbi de o Rusie mare aşa cum a fost? Mai este posibila o revenire la trecut? Şi cine poate realiza acest plan, acest ideal? Ofițerimea? Burghezimea? Intelectualitatea?

Ele sunt supte de aceeaşi boală ca şi restul populației. Acelaş duh de nedisciplină, de lene, de *farmentism* în toți. Ani de viață de campanie, de viață fără o muncă sistematică, de viață de aventuri, de câştig ilicit, de prădăciuni au creiat o mentalitate specială în toți aceşti soldați. Nici un ideal serios, o vagă ambiție de a reveni la trecut, un dor de rasbunare contra acelor cari au pângărit Rusia, dar nimic solid în executarea acestui ideal, nici o pasiune în răzbunarea aceasta. Haite de bandiți setoşi de pradă, de jaf, de crimă s'au alipit la câțiva ideologi şi fanatici, ca şi dincolo la bolşevici, cu deosebire că ideologii şi fanaticii bolşevici sunt mai îndârjiți şi mai statornici, pe când cei dintâi

n'au focul acela sacru necesar sectarilor și asceților unei idei; haitele acestea și înaintează cât nu simt o rezistență puternică și apoi fug. dezertează, aruncă totul la voia soartei când văd cea mai mică rezistență.

Cazurile unice, cazurile izolate de abnegație, de devotament, de jertfă de sine pentru binele patriei se perd în massa aceasta de fapte josnice, netrebnice, ticăloase.

Mai bine făceau de nu veneau, vorbește toată populația pe unde a trecut Denikin.

Și când ascultăm toate ororile comise de ei ne fericim că nu i am avut și printre noi.

— Pe lângă atrocitățile, pe care le comit în timpul ocupației, câte nenorociri nu lasă ei după plecarea lor, ne povestește un om venit din Cernigov și care nu putea decât să regrete fuga lor. Când vin. ne-spunea el, se înțelege că toată populația saltă de bucurie. Au sosit izbăvitorii noștri. am scăpat de nevoile bolșevice! Fiecare caută să le fie pe plac, fiecare caută să-i ajute și toți sunt încrezători în noua soartă care ni se deschide. Nimeni nu se uită, că au rămas între noi spioni bolșevici, cari urmăresc fiecare gest și fiecare vorbă a noastră, noi ne credem, sub dominația lui Denikin, așa de puternici, în cât privim cu dispreț la rămășițele acestea ale regimului bolșevic. Viața începe să reînvie. Fiecare se căznește s'o ușureze. Prăvăliile se deschid, oamenii încep să scoată din ascunzători mărfurile și să le întindă în prăvălii și pe la vitrinile magazinelor, pâinea se eftinește viața pare că reintră în albia ei.

Și de odată se începe aceași bahanalie ca sub bolșevici. Canalia terorizată în primele zile de schimbarea de regim a stat liniștită, dar când a măsurat bine împrejurările și a observat că forțele Denikiene nu sunt suficiente, ca să ție ordinea și că ele singure pradă începe din nou să ridice capul. Din nou hoții,

furturi, asasinate la drumul mare, din nou vechia teroare de sub bolşevici. Soldaţii lui Denikin, cari în primele zile s'au purtat bine parcă sunt fermecaţi de eşirile acelei canalii de sub soluri şi încep şi ei alături de aceştia să se dea prădăciunilor. E contaminarea socială a mulţimei, de care vorbesc sociologii, e boala molipsitoare a crimei, a desfrâului, a decăderei. Şi în câteva zile teroarea albă ia locul teroarei roşii.

Iar când Denikin fuge revin din nou bolşevicii. Şi atunci e şi mai groaznic.

— Spionii cari au rămas şi pe care i-am dispreţuit, denunţă tot, povestesc celor mari fiecare mişcare, fiecare cuvânt al populaţiei şi represaliile, urmăririle, pedepsele încep. Toate casele acelor cari au arătat simpatia lor armelor lui Denikin sunt lăsate în mânile soldaţilor armatei roşii, cari pot să le devasteze cum vor. Toţi locuitorii cari au manifestat în vr'un chip simpatia lor pentru Denikin sunt arestaţi şi timp de săptămâni de zile nu se aude de cât împuşcături şi nu se văd de cât cadavrele nenorociţilor tăiate, azvârlite în uliţi, culcate pe lângă garduri, pe jumătate îngropate în câmp sau pe lângă drumuri.

Ah! da bolşevicii ştiu să-şi răzbune!

Dar câţi alţi nu pier în alt chip şi mai groaznic.

In ajunul părăsirei oraşului Cernigov, ofiţerii şi soldaţii lui Denikin au făcut cunoscut populaţiei că ei părăsesc oraşul din punctul de vedere strategic pentru 24 de ore şi că populaţia care se teme de represaliile bolşevice îi poate însoţi aşa cum stă, fără lucruri, fără îmbrăcăminte caldă fără rezerve de hrană, căci după 24 de ore Cernigovul va fi din nou ocupat.

Mii de oameni au plecat încrezători în cuvântul acesta cu armatele în retragere ale lui Denikin şi toţi oamenii aceştia au pierit ca muştile.

Denikin n'a putut relua Cernigovul şi toată

mulţimea aceasta, care a fugit cu oştile lui a trebuit să moară de foame, de frig, azvârlită în stradă, părăsită de soldaţii cari fugeau şi'şi salvau propria lor piele.

Se zice că mai multe trenuri pline de fugari din oraşul Charkov, după retragerea din acest oraş a lui Denikin au fost deşertate în plin câmp de către soldaţii lui şi ocupate de ei, iar toţi aceşti fugari în frig şi fără pâine au fost lăsaţi să piară sub focul mitrailerelor bolşevice care urmăreau trenul.

Suntem fericiţi că Denikin n'a venit, dar regretăm de asemeni de ce n'a venit.

O adâncă şi nedescrisă decepţiune ne stăpâneşte şi în acelaşi timp ne îngrozeşte ziua de mâine.

Ce vom face?

Noi am crezut în Denikin ca în Mântuitorul nostru. Atât am crezut în el în cât nici o umbră de îndoială nu ne-a trecut prin minte.. Tot ce am lucrat şi pregătit a fost în legătură cu venirea lui, care însemna salvarea noastră. Până şi locuinţa p care am închiriat'o după ce l'am părăsit pe proprietarul bogat şi care era des supărat de perchiziţiile bolşevicilor, am luat'o în vederea că vom trăi numai vara. Casa n'are ferestre duble, lucru indispensabil în Rusia, casa are un subsol neîncălzibil, de oare-ce sobele sunt stricate, casa toată de câţi-va ani a fost locuită numai în timpul verii şi n'are nici un fel de îmbunătăţiri necesare contra frigului.

Şi iarna a început devreme. Copacii sunt încă verzi iar zapada a acoperit totul. Geruri mici în fiecare noapte. In odăi e frig. Ce ne vom face?

Bazând pe Denikin am întocmit şi toate rezervele noastre de hrană cari sunt pe isprăvite. Ce vom mânca?

Eu sunt nevoit să fac pe bolnavul ca să nu fiu mobilizat şi nu practic meşteşugul meu, aşa

că nici pe această cale nu aveam nici un câştig.

Cu fie care zi ne apropiem de foame, de iarna grea, de mizerie.

Oare s'a apropiat sfârşitul?

Şi apoi ce dureroasă şi tristă e viaţa fără nici o iluzie, fără nici o credinţă în viitor.

Toate zbuciumurile, toate nevoile, perchiziţiile bolşevice, ameninţările din fiecare moment că vom fi ucişi, prădăciunile şi furturile, nesiguranţa fiecărei clipe, toate acestea ne-au părut subt credinţă că în curând vom fi salvaţi, toate erau uşoare de dus. Crucea pe care o purtam, grea, obositoare, ne apăsa adânc pe umerii însângeraţi dar o purtam uşor căci aveam în faţa ochilormirajul ademenitor al salvării.

Acum, cu plecarea lui Denikin numai aveam nici o nădejde şi viaţa devenea şi mai grea, şi mai impovărătoare. Plecam umerii pe drumul Calvarului nostru tot mai mult, tot mai adânc.

Ce dureroasă e viaţa fără nici o nădejde, acum doar vedeam, acum doar o simţeam.

Aşa am încheiat această toamnă prea de timpurie şi am început iarna celui mai trist şi dureros an al vieţii noastre

Fără speranţă de scăpare şi cu perspectiva foamei şi mizeriei în faţa ochilor obosiţi şi trudiţi de nedormire am continuat să trăim pentru că şi în noi ca şi în orice om era setea aceasta de a trăi ori şi cum şi în ori ce chip, de a trăi dacă nu pentru noi, pentru copiii noştri, cari, neştiutori, se jucau mai departe veseli şi fericiţi; ei ciripeau cuvintele lor nevinovate, cereau pâinea lor de toate zilele şi voiau de asemeni să trăească. Pentru ei trebuiam să trăim şi apoi noi singuri aveam încă acea rezervă de forţe vitale pe care ţi-o dă dorinţa, curiositatea de a şti: Ce va fi mâine? Cum va fi mâine? Cum vom scăpa?

Oh, da, omul are multă rezervă de forţe. Cine ar fi crezut vr'o dată că vom fi în stare să suferim ce am suferit.

Nici odată nu ne-am închipuit că vor veni vremuri în cari bucata de pâine, neagră, plină de rămăşiţe de paie şi noroi, amară, acră, va fi idealul la care ne vom opri. Şi ne-am oprit.

Omul se obicinueşte cu greu, dar se obicinueşte cu ori şi ce.

Ar fi crezut femeile noastre, crescute în belşug, crescute în linişte şi bucuria vieţii, că vor trebui să sufere foamea, că vor trebui să tremure la fiecare pas de teama morţii rudelor, copiilor, bărbaţilor lor.

Şi ele au suferit şi foamea şi înjosirile şi umilinţele cu o statornicie şi putere pe care nu o pot explica.

E drept că femeia rusă este educată mai statornic, mai independent decât semena ei din Europa. Ea învaţă în şcoli deschise, în gimnazii şi licee, în universităţi şi şcoli superioare şi nu este răzgăită de viaţa aceea de pensioane şi internate care fac domnişoarele să nu fie în stare a face un pas singure în lume. Fetele ruseşti călătoresc singure, citesc fără alegere ori ce le cade sub mână, dacă nu cunosc limbi străine în schimb au în limba ţării lor o literatură naţională bogată dar şi o literatură străină tradusă într'o imensă cantitate.

Femeea rusă se mărită după voinţa ei şi nu prin intermediar, şi alege singură pe omul cu care va trăi şi de aceea nicăeri nu se întâlnesc atâtea mesalianţe ca în Rusia. Fete milionare se mărită cu băeţi săraci, oameni arhimilionari iau fete sărace, dau mai ales se fac căsătorii între oameni fără stare; sunt mii de menajuri de studenţi, de tineri funcţionari şi profesori în care sărăcia este un musafir continuu.

Se poate că moravurile acestea şi educaţia această liberă, neatârnată a folosit femeilor nevoite ca să poată rezista mizeriilor şi urmăririlor la care au fost supuse, cum poate şi educaţia această slobodă, lectura nesistematizată

şi anarhică au creiat şi monştrii aceia de fete cari s'au coborât până la treapta bestiei şi în Comisiile extra-ordinare îndeplineau rolul de călăi.

Femeia rusă a fost obicinuită să lucreze; ea încă ca fată — vorbesc de femeia din clasa mijlocie şi bogată şi nu de femeea aristocrată ajută pe mama ei, face cumpărăturile singură, duce în lipsa mamei tot greul casei. Femeea rusă e mai serioasă, mai practică, mai muncitoare. Pe ea o atrag mai puţin superficialităţile vieţii, ea se îmbracă mai simplu, urăşte luxul nebun, îi place să fie mai liberă în gesturile ei şi urăşte toate acele torturi la care se supun femeile cochete, corseturile, tocurile înalte, pieptănăturile cu câte-va etajuri, precum şi toate manipulaţiile la care se supun femeile din apus ca să aibe tenul frumos, mânile şi unghiile frumoase.

Femeea rusă e mai liberă, mai independentă de prejudecăţi.

Poate de aceea trecerea dela o viaţă uşoară, comoda, plăcută la viaţa de muncă, privaţiuni şi suferinţe a fost mai usoară pentru femeea rusă decât va fi pentru femeea europeană. Totuşi, dacă cine-va a suferit sub bolşevici apoi aceea a fost femeea rusă.

Bărbaţii s'au ascuns sau au intrat prin diferitele instituţii ca slujbaşi sau au intrat în armată. Ei au continuat viaţa din ajun cu anumite lipsuri, cu teama teroarii în suflet, cu teama zilei de mâine; femeea rusă însă nu numai c'a trebuit pe lângă lipsuri, pe lângă teroare, pe lângă teama zilei de mâine să lupte ca să-şi apere şi cinstea de femee de atacurile brutelor sălbatice dar a trebuit să trăiască o nouă viaţă plină de jertfe şi de o muncă la care nu fusese obicinuită.

Neavând nici o servitoare în ajutor, aceia cari ţin servitori sunt supuşi unor anumite im-

posite în Rusia bolşevică şi socotiţi de exploatatori a muncii altuia, neputând ţine servitori, căci pentru întreţinerea unei servitoare trebuiau sume enorme, fiecare gură costă în Rusia bolşevică câteva zeci de mii de ruble pe lună, femeea rusă a trebuit să lucreze totul singură: să mături, să spele scandurile, să gătească, să spele rufele, să calce, să spele farfuriile murdare, să alerge după cumpărături.

Şi câte din femeile din lumea mijlocie au făcut în viaţa lor această muncă? Fie care om, cât de puţin bogat a avut o bucătăreasă, a avut un om care să-l ajute să care apă, sa spargă lemnele.

Soţia mea şi cumnatele mele cărau zilnic zeci de vedre cu apă, spălau rufele la râu, şi cărau pe cobiliţă rufele umezi, înhămau calul şi mergeau după ale mâncării prin sate, curăţau grajdul şi staulul când bărbaţii lor erau ascunşi şi nu se puteau arăta pe acasă de teamă să nu fie arestaţi. Una din cumnatele mele a facut de două ori drumul pe jos la Kiev şi înapoi, (380 de kilometri); iar noi toţi fugind de sub bolşevici am făcut 75 de kilometri pe jos în două zile.

Şi pe lângă munca asta brută, ele trebuiau să lucreze cu copiii lor, să-i înveţe carte, ele lucrau şi cu mintea. Şcoalele bolşevice erau un focar de infecţie fizică şi morală şi nu puteam lăsa copiii în această ghehenă; de aceea copiii erau preparaţi acasă şi cu preparaţia lor tot femeile se ocupau. Bărbaţii în continua fugă după un câştig sau pe la slujba lor, n'aveau timp şi copiii rămâneau pe seama femeilor. Şi lungi ceasuri ele stau aplecate pe masa de scris şi învăţau pe copiii lor să scrie, să citească, să nu rămâie în urma anilor lor de desvoltare intelectuală.

Şi câte din aceste femei au făcut vr'odată atâta lucru, câte din ele au muncit aşa de greu

şi câte din ele au crezut sau visat vr'odată că vor trebui să fie servitoare, spălătorese, rândăşiţe.

Dar toată munca asta obositoare, grea, murdară toate sforţările acestea erau făcute nu numai spre a da copiilor lor şi bărbaţilor lor hrană trupească, o haină şi o cămaşă curată, dar ele trebuiau să dea copiilor şi bărbaţilor lor şi o hrană sufletească, ele învăţau copiii şi ele îmbărbătau pe bărbaţii lor.

Nu ştiu ce s'ar fi făcut miile şi milioanele de bărbaţi fără femeile lor! Ele au fost paznicul lor, ele au fost îndrumătorul lor, ele i-au consolat şi întărit în luptă pentru viaţă. Cu un sentiment mai adânc de proprietate, cu o dragoste mai mare pentru interiorul lor, mai conservatoare în sentimentele şi credinţele lor, mai statornice în crezul lor, ele au însufleţit pe bărbat în desesperarea şi durerea lui. Mame, ele nu se puteau despărţi de copiii lor şi legătura aceasta le da puterea de a munci, de a lupta.

Oh! şi acele nopţi nedormite deasupra căpătâiul copiilor bolnavi după zilele de trudă, de spălat, de gătit, de cusut, cine le poate număra, cine le va preţui!

Femeea rusă a dus singură tot martirul acestei vieţi bolşevice pe cari oamenii nebuni au crezut că o dau ca un elixir de fericire omenirii.

Dar nici vrăjmaşi mai mari n'au avut bolşevicii de cât au în femeea rusă.

Ea îi urăşte nu pentru că au coborît'o din viaţa ei, uşoară, liniştită, blândă, ea îi urăşte nu din pricină că au silit'o să facă o treabă neobicinuită, brutală şi murdară, ea îi urăşte pentru că au distrus vatra ei, căminul familial, au distrus nădejdea în copiii ei, în familia ei, au distrus nădejdea că şi pentru ea şi pentru copiii ei va fi o zi mai bună.

Ne luând parte la viaţa activă politică, femeia rusă a urmărit însă luptele politice şi ea era revoluţionară cu tot sufletul. Mai sensibilă ca bărbatul, ea primea mai uşor toate impresiile din jurul ei, cari îi vorbeau de nevoile şi suferinţele poporului şi ea urâse despotismul ţarist cum urăşte astăzi bolşevismul.

In ori ce casă de oameni bogaţi găseai pe timpul ţarismului cărţi revoluţionare, reviste revoluţionare şi ele se citeau mai ales de tinerele fete. Studenţii, cari erau idealul fie cărei fete ruseşti cum sunt ofiţerii în alte ţări au avut o mare influenţă asupra educaţiei politice şi sufleteşti a femeei ruse şi cum toţi studenţii au fost revoluţionari în Rusia, toate femeile au rămas în viaţa lor cu urmele acestei uri contra despotizmului, contra ţarismului.

Ele au crezut în cetatea de fericire a Rusiei revoluţionare şi tocmai lor, celor mai sincere şi neinteresate adepte ale revoluţiei, bolşevizmul le-a dat cea mai crudă viaţă, cea mai nenorocită soartă, el le-a lovit cu pumnul lui însângerat drept în ochi, şi le-a orbit pentru totdeauna.

Ele numai văd cetatea aceea de fericire, la care au visat aevea. Ele au văzut sub lovitura brutei bolşevice realitatea îngrozitoare. Omul este încă un animal omul încă n'are dreptul să fie liber, omul este o fiară.

Şi ea şi-a strâns la piept copiii. şi a strâns în piept toată ura, şi a ascultat creerul şi inima în lupta contra sălbatecului, contra aceluia pe care ea l-a crezut salvatorul ei şi aşa resemnată, dar puternica ea aşteaptă lupta hotărîtoare.

Nu este uimitor că în alegerile din Germania femeile au votat contra socialiştilor, şi nu va fi uimitor că mâine, când femeea în Rusia va fi liberă, când va avea şi ea dreptul de a spune cuvântul său, femeea aceasta rusă va

conduce țara, căminul ei pe bărbatul și pe copiii săi pe o altă cale, de cât aceea pe care i-au arătat-o prietenii ei din tinerețe, tinerii studenți socialiști, ea îi va conduce înapoi spre cuibul ei părăsit, spre casa ei uitată, și va sădi acolo o nouă viață, o viață de trudă și jertfe dar o viață de liniște și departe de utopiile bolșevice.

Și ca o lupoaică își va păstra copiii de molima revoluționară, îi va învăța să urască pe om, căci omul e o brută, îi va învăța să iubească natura, animalele, viața căci în mijlocul lor ea a gasit prietenia, dragostea, liniștea.

Femeea rusă a suferit, dar suferința a ridicat-o și mai sus, a ridicat-o la adevărata ei menire de mamă și soție. Femeea cochetă, femeea romantică, femeea de modă și capriciu a dispărut sub pumnul bolșevismului.

Pentru aceasta îi se poate mulțumi, acestui bolșevism brutal dar el și-a creiat în acelaș timp și pe cel mai mare vrășmaș: femeea îl urăște de moarte.

O femee, bună mamă, o fostă revoluționară îmi spunea:

— Când auziam sau citeam pe vremuri, că pe revoluționarii noștri i-au dus la eșafod, i-au spânzurat sau schingiuit aveam nopți de insomnie și trăsărituri de groază. Mi se părea că sunt în stare să sfâșii în bucăți pe sălbatecii cari pot să se atingă de oameni, cari ne vreau binele. Astăzi când văd, că toți acești revoluționari n'au voit de cât sângele și peirea noastră, a tuturor, nu numai că n'aș plânge de durerea lor, dar eu, cu mânile mele slabe, i-aș gâtui.

Ei au ucis în mine dragostea de oameni, ei au ucis cu crimele și torturile lor, cu murdăria politicei lor, cu toată șleahta de bandiți de cari s'au înconjurat, credința în mai bine.

— Ah nu le voiu erta nici odată aceasta.

Şı aşa găndesc toate femeile ruse. Ele vor fi acelea carì vor arunca ultimul pumn de ţărână pe sicriul în care va fi închis bolşevismul, dacă nu va fi asvârlit şi el ca un câine, cum a azvârlit el însuşi miile de oameni nevinovaţi în groapa comună.

11. — SPRE KIEV

In căutarea sărei şi a drumului spre ţară.

Noembrie 1919. — La nevoi mari şi măsuri mari.

Pâinea a rămas pentru zece zile. Bani avem dar nu se poate cumpăra nimic cu ei. Avem banii vechiului regim, cari sub mână, în mod clandestin, au un preţ îndoit şi împătrit dar cari sunt primiţi pe piaţă cu acelaşi preţ ca şi banii bolşevici, cea ce însamnă o pierdere mare dacă cumperi pe faţă. Şi noi continuăm să cumpărăm aşa, căci nu îi putem schimba în orăşelul nostru, de oare-ce nu există nici un fel de operaţie de bursă.

Ţăranii nu vând nimic pe bani. Ei fac schimb. Dau făină, cartofi, varză, ceapă, slănină, unt, ouă, pe sare. Sarea înlocueşte banul. Fiind imposibilă de găsit, căci toată sarea este în mâinele lui Denikin, care ţine ocupat încă tot basinul Donului, Odessa, Kiewul, sarea nu poate fi adusă în nordul şi centrul Rusiei. de cât prin contrabandă. Preţul sării a atins cifre fabuloase, 400 de grame de sare se vinde cu 1000 de ruble.

In piaţă, în sate, oamenii în loc de bani iau cu ei un săculeţ cu sare şi aşa merg la piaţă ca să schimbe. Pe un fund (400 grame) de sare poţi căpăta 10 funduri de făină sau 1 fund de slănină. E sezonul săratului verzei, castraveţilor, a cărnii şi ţăranii umblă ca nebunii după sare.

Având sare, ai totul.

La Kiev, unde e încă Denikin sarea e destul de eftină. 400 de grame costă numai între 10 şi 25 de ruble. Deosebire colosală de preţ.

Dar ca să obţi sarea trebue să mergi la Kiev, trebue să treci frontul, căci între noi şi Kiev se dau încă lupte.

Nevoia este însă aşa de mare, viaţa aşa de aproape de sfârşit, ziua de mâine cu spectrul foamei şi al morţii se arată aşa de clar în cât toate greutăţile par fleacuri.

— Trebue să trăim! Şi viaţa, viaţa asta cu atâtea bunuri, cu atâtea perspective, cu tot ce poate da ea de mare şi frumos e legată de câteva kilograme de sare. Sarea salvatoare! Cine, în timpuri normale s'a uitat vr'o dată la solniţă şi s'a gândit că de conţinutul ei va depinde viaţa oamenilor.

Ce ironie!

E hotărît că trebuie să mergem după sare, ori-ce va fi şi ori-ce s'ar întâmpla. Aşteptarea ne duce la moarte, încercarea şi reuşita de a pătrunde la Kiev ne promite pâine, cartofi, varză şi posibilitatea de a trăi. Călătoria la Kiev din localitatea noastră şi din împrejurimi e întreprinsă în fie-care zi de sute de oameni, aşa că tovarăşi de drum vom avea destui. Călătoriile acestea pentru altă lume, care n'a trăit timpurile bolşevizmului nu spun nimic, căci ele nu au existat de cât în vremurile când n'au fost drumuri, când oamenii au trăit în primele veacuri ale culturii lor. Călătoriile acestea după sare nu se pot face cu sania, cu cai într'un cuvânt, căci fie care căruţă sau sanie inspiră bănuială şi poate fi perchiziţionată dacă nu conţine pe lânga sare şi alte bunuri şi poate fi oprită la fie care pas de soldaţii roşii, de bandele de hoţi, cari mişună pe drumuri. Apoi, mari cantităţi de sare sunt interzise, de oare-ce guvernul sovietic nu permite comerţul liber şi

vede în ori-ce cantitate mare de mărfuri comerțul speculativ; de acea călătoriile acestea se fac pe jos. Călătorii târâsc după ei, acum iarna o sănioară de acelea cu care se joacă copiii, iar vara trag după ei un cărucior și acesta tot luat de la copii.

Șiruri întregi, câte 50 până la 100 de oameni, unul după altul ca gâștele, cu aceste sănioare în urma lor, trec într'o procesiune curioasă, nemai văzută. Sunt și copiii între ei și femei și fete. Tot felul de costume, tot felul de paltoane, tot felul de ghete, căci sunt și tot felul de oameni.

Cum sarea, este sistemă monetară fără care nu poți cumpăra nimic și cum această monedă e mai eftină la Kiev, înspre orașul acesta se îndreaptă toată lumea fără deosebire de situația pe care o ocupă, căci nu pot spune fără deosebire de classă, căci classele sociale au fost desființate în Rusia. Aci, în aceste șiruri de călători întâlnești și profesori de liceu și de școli de la țară, și preoți și funcționari și judecători aleși și până și membrii ai sovieturilor, toți merg în Rusia burgheză să capete sare. Diferitele instituții, diferitele organisări de lucrători, deleagă 2-3 membri, cari merg să cumpere sarea necesară cu bani adunați de la toți membrii acestor instituții sau organizări.

Iată de ce aceste procesiuni de călători au un colorit așa de straniu și te uimesc la prima vedere. Apoi te obicinuești cu ele și când în timp de vr'o oră, două, nu le vezi trecând pe sub ferestre — noi locuiam pe șoseaua care ducea la Kiev — ți se pare straniu, ți se pare că ceva s'a întâmplat, că oamenii nu mai au nevoie de sare, că un eveniment e în așteptare.

Rudele mele, doui cumnați și două cumnate, au hotărît și ele să meargă la Kiev. Amândoui cumnații trăiesc însă sub pașapoarte false și trebuesc să se înțolească după identitatea din pașapoarte; înele sunt trecuți ca țărani deci trebuesc

să călătorească ca țărani. Cumnatele mele cari nu pot, cu toată buna voință, să iee aspectul de țărance sunt așa de burgheze în cât nu le rămâne decât de a se intitula învățătoare. Ele călătoresc ca reprezentantele școalelor de la care le-au și fost emise, prin buna voință a cunoscuților, documente în regulă.

In zorii unei zile de Decembrie au și plecat.

Am rămas noi ceilalți, căci trăim la un lóc vr'o cinsprezece fugari, în așteptarea lor. Ce zile lungi, ce nopți nesfârșite, câte gânduri triste, ce presimțiri sinistre! De ce nu vin? Ce s'a întâmplat cu ei? Ceasuri întregi stam la fereastră privind în zare pe lungul șoselei.

In timpul acesta de așteptare neliniștită am orânduit și noi casa pentru iarnă. La două ferestre, care cum spuneam, n'aveau de cât un rând de geamuri, o fereastră am astupat-o cu paie și am bătut-o cu scânduri, iar la fereastra rămasă liberă am făcut un fel de perdea din paie pe care o lăsam seara ca să astupe fereastra și să ne apere de frig. Tot subsolul casei, care nu era cu putință să fie încălzit, l'am umplut cu fân, după ce am bătut cu scânduri și paie toate ferestrele și ușile.

Era întuneric în casă, dar era suportabil; frigul nu atingea mai mult de 3—4 grade deasupra lui zero, așa că ne socoteam mulțumiți.

Eu continuam să nu ies din casă și să fiu socotit ca grav bolnav.

Zilele le petreceam scriind și citind. Dar zilele de Noembrie cu ferestrele în casă pe jumătate astupate erau de câteva ore; nopțile erau nesfârșite și în aceste nopți reci, lungi, pustii și întunecoase, căci n'aveam nici lumânări, nici petrol, puteai înebunii.

Puteai înebuni de liniștia nesfârșită Ca și noi și alții n'aveau iluminat și fiecare odată ce se însera se închidea în casă. Liniște, nici lătrat

de câini măcar, căci din lipsa de pâine, mai toţi câinii au crăpat de foame şi nimeni nici nu se gândea să ţie câini, linişte, o linişte de mormânt în care doar scârţâitul crengilor în nopţile cu vânt sau urletul lupilor, cari coborau flămânzi până în apropiere de sat, mai rupeau tăcerea şi dau impresia că mai trăeşti şi că mai trăeşte cineva.

S'au înapoiat ai noştri bine, au adus sare, au cumpărat şi ceva manufactură, aţă, ace tot ce se poate schimba pe pâine şi ce lipseşte la sate, au adus şi petrol şi nişte lămpi — o sticluţă de 50 de grame cu un dop prin care trece un fitil de tifon care arde îmbibat în petrol; lămpile acestea se numesc la Kiev: Fulgerul; au cumpărat şi făină albă şi pe lângă acestea au cumpărat şi un cal bătrân şi o sanie în care au adus toate aceste bunatăţi.

Drumul n'a fost aşa de greu, frontul l'au trecut destul de uşor, bolşevicii nu i-au prea supărat pe drum, documentele că cumnatele mele sunt institutoare le-au servit.

Veşti bune din Kiev. Denikin e tot acolo. Oraşul trăeşte aproape viaţa lui normală. E de toate dar toate sunt foarte scumpe

Călătoria aceasta bine întreprinsă a rudelor mele şi vestea că Denikin e încă la Kiev şi că se va ţine încă acolo, cum şi informaţiile, că se poate trece frontul destul de uşor mi-au deşteptat dorinţa de a fugi dela bolşevici. Familia mea, cu lucrurile obţinute din Kiev îşi asigura viaţa, soţia mea îşi găsise şi un loc de institutoare, puteam să plec liniştit şi trebuiam să plec pentru că termenul concediului ce mi se acordase se termina şi trebuiam din nou să mă prezint unei comisii medicale. Imi puneam întrebarea: Găsi-voiu medici tot aşa de indulgenţi, găsi-voiu un comisar politic care să asculte de medici şi să mi dea încă un concediu sau voi fi mobilizat?

Şi gandul la mobilizare, gândul că aş putea servi în vr'un regiment roşu sau internaţional, cu generali beţi, cu soldaţi sălbateci, mă înspăimânta şi nu puteam rezista gândului că trebuie să plec.

Eu nu puteam însă călători ca şi cumnaţii mei, ei erau ruşi, se deghizaseră în aşa chip în ţărani în cât erau greu să fie cunoscuţi, vorbeau limba ţărănească admirabil, eu eram străin, aveam un tip străin, vorbesc ruseşte cu un accent străin, lunile de şedere în odaie îmi puseseră pe faţă şi mai mult pecetea burgheziei, toate lucruri cari puteau inspira neîncredere şi mă puteau trăda.

Trebuia deci să călătoresc în alte condiţii.

După multă chibzuială am hotărât că eu voi călători în calitate de medic, unul din cumnaţii mei va fi un ţăran care duce pe medic la un bolnav din sat Cum el făcuse drumul la Kiev şi ştia toate satele de pe acest drum. de oarece poposise şi dormise în multe din ele, putea după întâmplare să spuie că el este din satul cutare sau cutare şi că ducea pe medic din comuna cutare sau cutare din apropiere. Cum pentru distanţe mici nu se cere paşaportul, puteam să spunem că nu avem documente asupra noastră.

Planul era riscat şi noi socoteam mai mult pe prostia şi nepriceperea acelor cari ne vor opri pe drum decât pe seriositatea lor, căci se înţelege că ori-ce poliţist priceput putea să ne însoţească până la localitatea de unde pretinsul ţăran a spus că m'a luat sau până la localitatea unde el pretindea că locueşte şi duce pe medic pentru ca toată mistificarea să fie descoperită şi noi amândoi să fim puşi la perete şi după constituţia sovieturilor să fim împuşcaţi.

Dar prostia şi ignoranţa miliţiei bolşevice ne asigura întru câtva că astfel de întâmplări nu pot avea loc şi de aceia am şi pornit.

Şi iată-ne pe drum. Era prin Decembrie. După frigul din Octombrie şi Noembrie se făcuse cald. Zăpada se topea şi drumul cu fiecare zi şi cu fiecare kilometru cu care ne apropiam mai la sud spre Kiev devenea imposibil. Calul bătrân, sania grea. Mergeam mai mult pe jos şi împingeam mai des la sanie decât şedeam şi mânam mărţoaga cumpărată de cumnaţii mei la Kiev.

Toate satele prin cari treceam erau sate bogate şi bine îngrijite, cu case mari, cu hambare şi magazii enorme, cea ce arătă belşugul. Regiunea această dealungul Dnieprului e renumită pentru păşunele ei şi pentru pământul său.

Ce mă uimea pe tot drumul şi prin toate aceste sate e că nu vedeam şi nu întâlneam de cât rar soldaţi şi miliţioneri. In sate domnea aceeaşi atmosferă de linişte ca şi sub regimul burghez şi pe care am văzut'o şi în primele zile de revoluţie bolşevică, atunci când am călătorit de la Kietschiţa şi am poposit la Holmici şi am ascultat cântecul de balalaici (mandoline) şi am asistat la jocul tinerilor din sat.

Şi aci în fiecare sat preoţii trăesc bine, noi poposim mai des la ei, ţăranii habar n'au de comunism şi de bolşevism.

Ei vorbesc:

— Noi suntem pentru sovieturi dar înpotriva comisarilor şi a comunei.

Şi în această afirmare a lor se şi cuprinde tot adevărul.

Intr'adevăr ei sunt pentru sovieturi, căci sovieturile le dau iluzia că ei sunt stăpânii situaţiei, că ei iau parte la viaţa publică, votând pe cine voesc în aceste sovieturi, căci trăesc o altă viaţă politică de cât în trecut. Dar ei nu pot accepta pe comisari, căci comisarii li sunt impuşi de la centru şi aceşti comisari sunt în general adevăraţi bandiţi cari îi revoltă prin destrăbălarea şi samovolnicia lor. Ei sunt contra

comunismului, căci toţi sunt proprietari de pământ şi nu voesc să ştie de proprietatea colectivă, de munca colectivă.

— Cum? strigă ei revoltaţi, să-m iee pământul meu, să mă lipsească de proprietatea mea, să unim tot pământul de-avalma şi să-l lucrăm deopotrivă toţi iar la sfârşitul anului să împărţim? Dar se poate una ca asta? Eu, să lucrez şi Vasile sau Iòn să stee cu mănile în sân şi la sfârşitul anului să iee atât cât am lucrat şi eu. Da, fugi d-ta cu astfel de gânduri. Aşa ceva nu se poate. Vom lupta şi muri până la unul dar comunism n'are să fie.

Şi într'adevăr că n'are să fie! Preoţii ne povestesc că mai toţi ţăranii sunt înarmaţi, au nu numai puşti dar şi mitraliere şi că nu se lasă aşa de uşor să fie rechiziţionaţi de roşii. Când vin în sat, ţăranii singuri hotărîsc cât pot să le dee din producte şi cu asta s'a isprăvit, ori-ce violenţă nu e tolerată.

Intr'un rând un comisar mai energic a îndrăznit să-i ameninţe, ţăranii au bătut alarma cu clopotele bisericei, lumea s'a adunat nu numai din sat dar şi din cătunele vecine şi comisarul cu soldaţii lui au fost nevoiţi să fugă, altfel nu scăpau.

Şi mă întreb unde e comunismul dela sate acela de care scriu bolşevicii, unde e acea Republică a sovietelor bazată pe încrederea ţăranilor.

In sate se cântă pe toate tonurile:

Jos cu Lenin şi cu carnea de cal
Trăiască Nicolae şi carnea de porc

(Doloi Lenin i Konina
Da Zdrastvieat Nicolai i svinina!)

Toată lumea aceasta de ţărani inteligenţi, şireţi, nu vorbeşte de cât în glumă de împărăţia

sovietistă, toţi o ironizează, fiecare nu găseşte de cât expresiuni de dispreţ, de ură.

O nouă conştiinţă s'a deşteptat în ţăranul acesta liber, conştiinţa omului că el poate singur să se conducă şi că el n'are nevoie nici de comisari, nici de comună.

— Sovieturile, or fi bune, zic ţăranii, dar numai sovieturile, în care noi vom alege pe cine vom vrea, dar nu sovieturi cu comisari trimişi şi cari îşi bat joc de noi.

Şi ei încep să şi aleagă comisarii lor.

Aşa într'unele sate au fost aleşi preoţi.

Am citit în gazeta, *Biedniota* scrisoarea unui soldat roşu, care venind de pe front a găsit în comitetul executiv pe popa din sat.

— Bună ziua tovaroşe. se adresează el popei.

— Dobitocule, îi răspunse acesta, eu nu-ţi sunt tovarăş.

— Atunci bună ziua batiuşca (părinte).

— Ei, aşa te înţeleg, răspunse popa.

Şi soldatul roşu se plângea în ziarul bolşevic împotriva acestui fapt. că el soldat al armatei roşii trebue să găsească în satul lui în capul treburilor sovietiste pe popă. pe reprezentantul fostului regim şi al bisericei, care a fost declarată despărţită de stat, iar popii declaraţi contrarevoluţionari,

Dar cele mai interesante sunt femeile ţăranilor. Ele văd, sub influenţa bigotismului lor religios şi simplicităţii lor, în bolşevici pe adevăraţii draci.

— Auzi. d-ta, vorbesc ele. să nu creadă ei în Dumnezeu, să mănânce în post carne, să omoare oameni în 'namiaza mare şi să nu fie luaţi de gât, să fure pe bieţii oameni şi în loc să fie înhăţaţi sunt lăsaţi în pace şi furtului lor îi se zice rechiziţie. Şi de unde toate nevoile acestea. De unde? Pentru că nu mai este batiuşca al nostru, împăratul nostru! Or fi bune

sovieturile. dar ne trebuie un stăpân, un ţar! Cum nu poate fi gospodărie fără stăpân, aşa nu poate fi şi ţară fără împărat!

Femeile se luptă cu soldaţii roşii fără milă, îi înjură cu ultimele cuvinte, aruncă după ei, cu ce le cade sub mână.

Aşa înt'un sat prin care trecem asistăm la scena următoare:

Intr'o casă de ţăran chiabur e bolnav stăpânul şi au chemat pe preot. In stradă s'au adunat câţiva soldaţi cari trec spre front şi tineretul din sat, care sgâeşte ochii la cocardele roşii ale soldaţilor şi la cizmele lor rupte. Soldaţii sunt beţi şi fac gălăgie, se înjură, cântă, ţipă şi apoi de-odată încep să cânte «Internaţionala»; copiii din sat le ţin isonul. Şi pe când ei sunt în toiul cântecului. din casa în care este bolnavul, es vre-o două mueri cu găleţile pline cu apă şi încep să arunce în soldaţi şi copiii cari cântă:

— Dar, duceţi vă la dracu cu mugitul vostru şi cu cântecul vostru. Omul trage a moarte, popa îi citeşte othodul şi voi cântaţi cântece necurate.

Soldaţii înjură dar tac.

Călătoria la Kiev merge bine. Poposim prin sate, unde suntem bine primiţi, mai ales când se află că sunt medic şi în fiecare sat consult zeci de bolnavi. Tifosul exantematic e aproape în fiecare casă şi pe lângă el încă alte boale.

Ceeace ne neliniştește sunt veştile proaste cari se înrăutăţesc cu cât ne apropiem de Kiev. Se pare că bolşevicii au ocupat localităţi pe marginea stângă a Dniprului în apropiere de Kiev şi că însăşi oraşul e ameninţat.

Oare să n'am din nou norocul să fug, să scap de această mizerie şi ticăloşie? Oare să fiu nevoit din nou să revin şi să trăesc în raiul acesta bolşevic?

12. — IN ORAŞUL MORŢILOR

Ce am văzut în Kiev câteva zile după plecarea lui Denikin

Decembrie 1919. — Când ajungem aproape de Mejigorie, douăzeci de kilometri depărtare de Kiev, auzim canonada. Ţăranii cari vin cu sare dela Kiev ne spun că Denikin se retrage, că oraşul e curăţit de toate autorităţile regimului vechi, a lui Denekin, şi că numai patrule şi foarte puţini soldaţi albi au rămas. Ei ne sfătuesc să poposim, de oarece se dau lupte pe lângă poduri şi că e pericol de trecut, ei abia au trecut sub ploaia de şrapnele.

Poposim la Mejigorie.

A doua zi ni se spune că Kievul a fost luat de bolşevici, că Denikin a fugit într'un chip ruşinos lăsând oraşul neevacuat complet şi că roşii au intrat şi devastează luând o mare pradă de război. Ţăranii ne sfătuesc să mai aşteptăm.

Toată ziua şi până târziu noaptea alerg din casă în casă: Sunt şi aci bolnavi în fiecare casă, în fiecare colibă. Zilele trec în această activitate febrilă şi 'mi permit să nu mă gândesc la viitor. Totuşi târziu noaptea, când mă întind în pat şi 'mi adun gândurile risipite, multă vreme nu pot adormi sub greutatea celor gândite.

Denikin s'a retras, prin urmare nu îmi rămâne decât să mă înapoiez şi iar să aştept. Dar dacă mă vor mobiliza, dacă mă vor tri-

mite în fundul Rusiei? Blestem ceasul când am intrat în țara aceasta, blestem momentul când am văzut pe primul rus, dar blestemele nu mă liniștesc.

Cumnatul mă sfătuește să merg totuși la Kiev. Dacă am venit până aci, de ce n'am merge și mai departe. Au rămas încă douăzeci de kilometri de umblat.

Canonada a încetat, țăranii ne liniștesc că în oraș au încetat devastările și omorurile și după zece zile de ședere la Mejigoire mergem la Kiev.

Eu cunosc orașul de mult, l'am văzut și în toamna trecută sub Hatmanul Skoropadski, dar acum nu-l mai recunosc. Se poate, că faptul, că intrăm printr'o barieră necunoscută mi-l face schimbat, totuși e îngrozitor ce vedem.

La intrare în oraș dealungul drumului câteva cadavre despuiate, goale sau în zdrențe de rufe cari au fost sfâșiate de trecători, de oare-ce le-a fost greu sau le-a fost teamă să desbrace pe mort și s'au mulțumit să rupă doar bucăți din pânza rufelor. După unii cadavrele aparțin soldaților albi, de ai lui Denikin, după alții cadavrele sunt ale țăranilor sau a altor oameni cari au fost la Kiev după sare și au fost uciși de bandiți.

Pe primele strade din cartierul Podol vedem în mijlocul drumului, pe trotuare, iarăși cadavre de oameni și de cai. Haite de câini se învârtesc în jurul pântecului deschis al cailor și rod carnea vânătă de frig iar măruntaele umflate de descompunere bordează rănile acestea enorme și cum ele le îngreuiază devorarea, câinii sunt îndârjiți de aceasta și se bat și se mușcă între ei.

Stradele sunt pustii. Obloanele închise la toate magazinele și la toate casele.

Noi ne oprim la un cunoscut negustor care trăește pe Podol. Se miră cum am putut străbate căci în oraș se vorbește de ororile ce se

petrec pe drumuri şi ne povestesc cum au fugit soldaţii lui Denikin şi cum au intrat în oraş soldaţii roşii.

— Trei zile soldaţii bolşevici au avut autorizarea să devasteze totul ne spun cunoscuţii noştri. In odăile lor se văd urmele trecerii soldaţilor, multă mobilă lipseşte, — în casa aceasta am fost mai înainte dese ori — pereţii sunt tăiaţi în lungi fâşii şi hârtia tapetului atârna în zdrenţe.

— Ca să vadă, dacă nu sunt dulapuri sau ascunzători în zid, ei lovesc cu săbiile sau cu baionetele în pereţi, şi rup hârtia de pe ziduri.

Podelele sunt de asemeni în multe locuri găurite.

— Şi aci au căutat dacă nu sunt ascunzători în care s'au putut pune lucruri.

— Au venit în câte-va rânduri. I-am ospătat, le-am dat de toate din câte aveam.

— Ce spun? Ce vorbesc ei?

— Dumnezeu îi mai înţelege! Aci sunt comunişti, aci sunt antisemiţi. Au bătut şi devastat pe evrei mai rău decât pe creştini. Pentru ei pentru armata aceasta roşie, tot bolşevizmul acesta e o farsă care le aduce câştig şi ei îţi fac impresia unor farsori siniştrii.

Avem şi noi ocazia să-i vedem de aproape.

Abia am sosit când apar şi ei.

Sunt vr'o cincisprezece. In căciuli mari, pe care nu le iau nici odată din cap, îmbrăcaţi în cojocele, cu cisme mari. Mulţi poartă părul mare şi lasă o şuviţă să se strecoare de sub căciulă pe frunte şi uneori până deasupra unui ochi, aşa că nu te privesc decât cu un ochi ceeace le dă o înfăţişare şi mai stranie.

— Stăpâne. dă-ne să bem.

Li se dă rachiu, vodkă.

Beau. Apoi se apucă să scormonească prin lucruri, iau cu ei câteva nimicuri şi pleacă. Nu sunt supăraţi că n'au găsit lucru mare. Se vede

că pricep că au venit prea târziu, că alţii au profitat înaintea lor.

In timpul nopţii şi zilei se repetă astfel devizite.

Centrul oraşului ca şi Podolul e mort. Nici un om. Ca să te urci pe stradele oraşului, (Kievul e aşezat pe dealuri) e o adevărată nenorocire. Câteva zile mai înainte a plouat şi apoi a fost ger, poleiul de ghiaţă a acoperit toate trotuarele. In timpuri normale se aşterne nisip sau cenuşe, acum nimeni nu se gândeşte la aşa ceva. Oamenii cad la fiecare pas.

Şi aci în oraş ca şi la sate şi pe drumuri, întâlneşti din vreme în vreme câte un om cu o sănioară, cu care cară lemne, sau vre-o vadră cu apă. Foarte des întâlneşti oameni cu sticle cu apă sau ducând apa într'o vadră. Uzina pentru apă din lipsă de lemne nu funcţionează şi oraşul este de o lună fără apă.

Din uşile deschise ale caselor se exală un miros îngrozitor de câte ori se deschid. Cum toate casele aceste mari cu 5 şi 6 etajuri au sistemul closetelor cu apă, se înţelege ce murdărie poate fi acum când de o lună nu este apă în case.

Intâlnim din vreme în vreme camioane cu morţi. Tifosul exantematic face ravagii şi aci. Zilnic mor până la 2000 de oameni şi cum nu pot fi înmormântaţi individual, sunt prea mari cheltueli, primăria oraşului are vre-o 20 de camioane cari încarcă câte 10 — 15 cadavre deodată, le leagă cu frânghii şi le duc aşa la cimitir.

Cadavrele sunt goale sau acoperite cu saci, căci e zadarnic să fie îmbrăcate, la cimitire sau chiar pe drum sunt despuiate de haine de către sărăcimea oraşului.

Şi pe Kresciatie (un fel de Calea Victoriei a Bucureştiului) întâlnim cadavre de oameni şi cai. Cât e de lungă şi largă această stradă, ea era vecinic plină de lume în timpul normal, acum abia vezi câte un trecător.

Nu vezi un om bine îmbrăcat, nu vezi o femeie elegant îmbrăcată, toată lumea s'a deghizat sau s'a îmbrăcat într'un chip mizerabil; doar din vreme în vreme trec în trăsuri ofiţeri sau comisari, într'un cuvânt oamenii stăpânirii, cari prin costumele lor elegante îţi amintesc vremurile din trecut; ei se îmbracă bine, au paltoane scumpe şi blănuri bogate.

La Besarabka, târgul de legume şi carne, lume multă. Bărbaţi, femei, vând lucruri. După feţele şi mânile lor se văd că sunt oameni subţiri, după lucrurile pe cari le vând, albituri, haine, ghete, se vede că au fost cândva oameni cu stare. Ei nu vând de fapt, ei cerşesc mai mult. In ochii lor sunt lacrămi, mânile le tremură şi de frig dar şi de durere, de umilinţă, de decăderea în care au ajuns.

Li se oferă nimicuri, pentru lucruri scumpe, de speculanţii şarlatani. O bucată de pâine, pentru un cearşaf de pânză, câteva ruble cu care se poate cumpăra mâncare pe câteva zile pentru un palton.

O doamnă imploră să-i cumpere cine-va o toaletă de bal. Un individ îi dă 300 de ruble — atât ca să cumpere 2 funzi (800 gr.) pâine. Ea o vinde. Şi aci lângă ea, două minute mai târziu, individul acesta vinde unui alt individ aceeaşi rochie pentru 10 mii de ruble. Doamna se uită trist şi pe faţa palidă îi curg lacrimi fierbinţi.

Scene de aceste la tot pasul Nu numai pe Besarabka, dar şi pe Kusuciatic. Tunducleevska şi pe alte uliţi lungi şiruri de oameni şi femei cari vând, vând ultimul lucru, pentru o bucată de pâine.

Magazinele s'au închis. Negustorii merg pe stradă şi se apropie de trecători şi după ce se asigură — e nevoie de un mare talent psihologic ca nu cumva să te înşeli, că ai păţit-o — că într'adevăr trecătorul nu poate fi comu-

nist sau agent al comisiiilor extraordinare îţi şopteşte încet:

— Pot vinde sare şi alte lucruri.

Peste un astfel de negustor dăm şi noi, căci cumnatul meu vrea să cumpere din nou sare şi negustorul ne duce într'o pivniţă în fundul unei curţi pe strada Marea Vladmirskaia şi ne vinde sarea.

Ne învoim să venim seara s'o luăm, căci ziua e periculos.

Negoţul se face şi liber, dar în mici cantităţi şi în dughene pe jumătate deschise.

Marfă este suficientă, dar e toată ascunsă.

— Zece zile în urmă ne spune prietenul la care am poposit, era de toate în oraş, cum s'a simţit că vin bolşevicii totul a dispărut.

Oraşul are aspectul unui oraş de conspiratori. Se pare că ceva îngrozitor se petrece în toate casele, că ceva misterios se ascunde şi oamenii umblă cu feţe speriate ca în aşteptarea vr'unei mari nenorociri.

In schimb comisarii poporului, armata e foarte veselă. Pentru veselia lor sunt restaurante, restaurantele comuniste, şi se intitulează *Restaurantul Sovietic No.* 1 sau 2 sau 3, etc. unde se mănâncă pe preţuri fabuloase, se poate găsi şi de băutură, deşi băutura e interzisă, dar oamenii beţi nu sunt urmăriţi şi aproape fiecare soldat sau comisar e beat.

Pentru buna dispoziţie a comisarilor sunt teatrele deschise.

Dacă cineva n'a simţit lovitura bolşevismului apoi aceştia sunt artiştii teatrelor. Ei au continuat să joace şi să amuzeze pe aceşti tirani. Şi nici nu se putea altfel. In timpurile Neroniene, populaţia cerea pâine şi petreceri; în aceste timpuri de teroare neroniană bolşevică pâinea şi petrecerile şi fac preocupaţia tuturor acestor stăpânitori de o zi.

Pâinea, petrecerile şi desfrâul!

Spre seară, pe întuneric, stradele nu sunt iluminate, uzina electrică nu funcţionează, ies pe stradă prostituatele de toate categoriile.

Ele sunt bine îmbrăcate, caricatural de goale, cu rochii peste măsură de scurte, cu pălării mari, cu bijuterii strigătoare prin bogăţia lor. Ele populează teatrele, restaurantele sovieturilor, ele trec în trăsuri cu comisarii poporului, ele sunt stăpânele poporului acesta comunist.

Fără apă şi lumină oraşul se mai zbate încă şi în spasmele frigului. Nu sunt lemne. Râul a îngheţat, pe Dniepru n'au putut fi aduse la timp lemnele necesare oraşului, trenurile merg prost, ţăranii cu carele nu voesc să intre în târg căci le sunt rechiziţionaţi caii sau boii şi confiscate lemnele pentru casele autorităţilor.

Oamenii sunt nevoiţi să întrebuinţeze pentru ars ce le cade în mână. Grădinile publice sunt tăiate, frumoasa grădină botanică din Kiev, una din cele mai frumoase nu numai în Rusia dar şi în Europa, a căzut sub securea populaţiei. Alte grădini şi squaruri, pomii de pe bulevarde, apoi tot ce este construit în lemn, grajduri, hambare, sunt distruse şi tăete. In case oamenii au pus în foc uşile dintre odăi, cercevelele de la ferestrele din interiorul odăilor, în multe case au ars parchetul, iar alţii mai cuminţi au pus în foc, bârnele din podurile caselor şi au făcut cu aceasta periculoasă existenţa altora în aceste case.

Frigul din Octombrie a prins pe neaşteptate pe locuitori fără lemne şi în mai toate casele au pleznit tuburile-conducte de apă, pe atunci se găsea încă apa în case, şi apa aceasta s'a revărsat a udat şi podelele şi acum casele acestea sunt greu de locuit.

Da Kievul nu e de recunoscut.

Stradele nemăturate, gunoiul pe trotuare, murdăria cailor se întinde în sloiuri mari pe asfaltul şi peatra caldarâmului, exalând un aer greu, mirositor, peste tot oraşul.

Şi în această murdărie, în această decădere, trec oameni speriaţi, buimăciţi, alături de triumfători, de prostituatele vopsite, de soldaţi beţi, cu feţe de brute şi de criminali.

Mă gândesc cum să plec mai repede, să es din această gehenă pe care oamenii au făcut'o în numele principiilor de dragoste şi egalitate, mi-e necaz că n'am putut scăpa, dar mă consolez cu gândul că voi reveni în târguleţul meu, că voi găsi pe ai mei şi că voi găsi oameni cunoscuţi.

Aci, în oraşul acesta, ţi-e teamă de fiecare, nu ştii ce se ascunde în dosul feţei ori-cărui om şi treci repede ca să scapi de privirea stranie, speriată ca şi a ta, a vr'unui biet urmărit sau de privirea provocatoare şi ameninţătoare a acelora cari sunt triumfătorii zilei.

Şi apoi mi-e teamă de boală, mi-e teamă că voi fi şi eu împachetat într'un camion din zecile ce trec, cum treceau în timpuri normale aceleaşi camioane încărcate cu zarzavat, şi cu care azi se transportă morţii.

Nopţile le petrec în insomnie şi am viziunea celor văzute ziua.

Impuşcăturile neîntrerupte ale banditilor în lupta cu garda roşie şi miliţioneri, ţin isonul cântecului de teroare pe care'l aud cântându-se în mintea mea obosită.

Şi doar târziu adorm în acest oraş de morţi şi de foamete.

Ne înapoiem pe acelaş drum spre casă. Ne oprim acolo unde am poposit, mergând spre Kiev. Acum e mai greu de făcut drumul, căci avem cu noi marfă, sare, zahăr, ceva manufactură şi acum nu mai putem spune că eu sunt doctorul şi cumnatul meu ţăranul care duce la un bolnav pe medic. Dar afară de momentele când vedem apropiindu-se de noi soldaţi sau

miliționeri, în restul vremei uităm de pericolul care ne amenință și mergem voioși.

Noroc, că e calul nostru o mârțoagă așa de nenorocită încât nu inspiră de cât disprețul și rîsul fiecărui. Noi asta am și dorit să nu fim cu ceva bun și bogat izbititori în privirile altora cea ce ne ar face să fim perchiziționați.

Calul hodorogit, bătrân, sania mică, cumnatul meu îmbrăcat țărănește și mergând alături de sanie, eu la câți-va pași în urmă voesc să arăt că nu sunt din aceași companie, nu fac nici o impresie și trecem destul de bine prin sate și târgurile preserate pe drumul nostru.

Au început geruri mari. E prin Ianuarie. Drumul e rău. Zăpada puțină și lopețile saniei taie nisipul înghețat cu greutate. Calul găfăie și întinde gâtul lui slab parcă ar fi gata să-și dee sufletul.

Nu pot uita orașul Kiev pe care l'am lăsat.

Auzisem și cetisem despre starea nenorocită a orașelor de sub bolșevici, despre Moscova, Petrograd dar nu-mi puteam reprezenta fisionomia lor.

Și acum mă gândesc mereu : dacă Kievul care a fost în acești 2 ani, câteva luni, sub Scoropadski și germani, câteva luni sub Denikin și a avut posibilitatea să se odihnească de bolșevici și a căzut în halul acesta, ce poate fi acea nenorocită Moscovă sau acel blestemat Petrograd după 2 ani de continuă domnie bolșevică.

Nu, omul care n'a văzut un oraș sub bolșevici, nu'și poate da seamă de aceasta. Odessa a fost ocupată de bolșevici, în timpul când în orașul acesta au fost mulți români. și numai în timp de câteva luni, și deci românii cari au trăit atunci nu'și pot da seama de cea ce au devenit orașele când bolșevizmul s'a sălășluit în ele timp de un an sau doi.

Numai o imaginație puternică își poate de-

semnă cea ce realitatea-ţi arăta când ai trecut şi ai trăit într'un astfel de oraş.

Sunt oameni cari nu pot pricepe această schimbare; ea nu se poate cu nimic compara. Unui prieten, căruia îi vorbeam de oraşele sub bolşevici, îmi spunea:

— Te înţeleg, ele au după câte spui aspectul oraşelor sub o ocupaţie străină.

— Dar de unde! Nimic asămuitor!

Un oraş se ocupă de câteva regimente sau divizii duşmane şi îndată se face ordinea, oraşul ocupat de bolşevici nu suferă atâta de trupele soldaţilor roşii cât suferă din partea lepădăturilor oraşelor. Când intră armata roşie într'un oraş se ridică tot puhoiul de asasini, criminali, toţi din fundurile oraşelor şi în câte va ore — nu trebue mai mult — tot oraşul e scotocit, furat, aruncat în stradă.

Când mai târziu apar în oraş autorităţile civile bolşevice şi cu ele comisiile extraordinare se începe o nouă bahanalie de rechiziţi însoţite de aceleaşi crime şi hoţii.

Oraşul deodată ia un alt aspect dar un aspect care trebue văzut ca să fie priceput.

Voiu încerca să redau în mic şi pe cât e posibil aspectul acesta printr'o comparaţie:

Inchipuiţi-vă Bucureştii de astă-zi cu magazinele lui bogate, cu prăvăliile lui mari, cu băcăniile încărcate, cu cafenelele elegante, închipuiţi-vă Calea Victoriei cu trăsurile, echipajiile, automobilele ei şi pe miile de pietoni eleganţi, precum şi sutele de femei în matasă şi catifea cu briliante în urechi pe piept, la gât, închipuiţi-vă mersul în sus şi jos al acestei mulţimi pestriţe şi de odată.... toate acestea au dispărut!

Magazinele cu ferestrele şi vitrinele sparte zgăind găurile lor enorme în strada pustie, cafenelele închise, în vitrinele lor în locul obloanelor de fier, sunt bătute scânduri, pe stradă

câte un birjar ducând vr'un comisar sovietic, pietoni cărând apă, sau trăgând un cărucior sau o sanie după ei.

Şi în locul eleganţilor şi elegantelor doamne, ce zic nu în locul lor, dar ei însăşi eleganţii şi elegantele aceste doamne şi domni, cari făceau eri plăcerea ochiului cu costumele lor scumpe şi rochile lor de zeci de mii de lei, trecând acum într'o haină ruptă, într'o rochie murdară şi târând după ei un cărucior cu 20 de kilograme de lemne sau ducând o vadră cu apă.

Sau o icoană şi mai vie. La Caluga, un oraş lângă Moscova, murdăriile de prin case, din cauza lipsei de oameni de a le curăţi, s'au urcat aşa de înalt în gropile lor încât au debordat şi au început să curgă pe strade. Nu vorbesc de parfumul în care se scăldau bieţii oameni, cum nu vorbesc de aspectul acestei mări unice în felul ei. Atunci, s'au mobilizat de sovieturi toate fostele elegante şi eleganţi ai Calugei, toţi burghezii, toţi foştii milioneri şi toţi aceştia au fost siliţi să cureţe gropile, în care murdăria nu mai voise să stee.

Şi închipuiţi-vă acum Bucureştii sub bolşevici. Aceleaşi gropi şi aceeaşi debordare, acelaş miros şi aceiaşi mare unică în felul ei şi pe Calea Victoriei toţi arbitrii eleganţei, toate damele High lifeului nostru cu vadra şi vedrişoara cărând rămăşiţele frugalelor prânzuri şi dejuneuri.

Numai aşa, făcând o astfel de comparaţie vă puteţi da o mică idee de ce este un oraş sub bolşevici. Altfel nu puteţi să vă închipuiţi care este realitatea şi credeţi că e cum a fost sub nemţi la Bucureşti sau sub unguri la Craiova.

Oh, nu! Războiul o fi îngrozitor, războiul, sunt de acord este cel mai brutal atentat la viaţa unui popor, războiul este o catastrofă monstruoasă în care omul se scoboară de pe înălţimea la care l'au urcat ştiinţele, artele, moralitatea,

dar războiul este opera întregului popor, şi cel mic şi cel mare şi cel sărac şi cel bogat şi cel bun şi cel rău toţi îşi iau rămas bun dela viaţa liniştită şi pornesc să lupte pentru apărarea vetrii lor, casei lor, bogăţiei lor.

Inamicul le apare ca o năpastă pe sufletul lor, ca un atentat la viaţa lor, şi ei merg să lupte, să moară, ca să trăiască ţara, patria lor.

Războiul are momente înălţătoare în catastrofala lui zguduire a vieţii sociale.

Revoluţia socială însă este cu totul altceva. Nici inamicul nu e un străin, e omul cu care ai trăit până eri alături, cu care ai vorbit, glumit, cu care ai crezut că ai aceiaşi limbă, aceiaşi religie, aceleaşi obiceiuri, acelaşi ideal. Inamicul în râzboiul civil este fratele tău de eri, este omul cu care ai mers umăr la umăr până aseară, este cetăţeanul aceleiaşi ţări ca şi tine dar care sub farmecul unor idei care-l stăpânesc te-a declarat mai vrăşmaş lui decât cel mai străin duşman.

In războiul civil tu nu ai un front pe care să eşi şi să lupţi, nu, pe tine te, atacă în casa ta, pe strada ta, dela răspântia uliţei, în grădină, în câmp ori unde.

Şi de aceea lupta e mai groaznică, rezultatele mai înverşunate.

Şi pentru ce acest război civil, pentru care cuvânt ruina şi prădăciunile oraşelor şi satelor, pentru ce distrugerea atâtor bunuri.

Pentru ce?

Vroiţi egalitatea averilor, egalitatea claselor sociale, egalitatea dintre oameni? Oare aşa se dobândesc ele? Ce egalitate se va obţine când pe unul îl fur până la ultima aţă şi 'l arunc în stradă fără haină şi fără o bucată de pâine şi celalt care a furat se va împâna în hainele şi bogăţia mea?

Oare nu se revine la acelaşi lucru? Oare hoţul şi ucigaşul cari m'au devastat şi ucis, n'au

devenit cu bunurile și viața mea eu însumi sub o altă formă. S'a distrus, distrugându-se averea și viața mea averea însăși și viața mea însăși. Bine înțeles, că nu.

Averea însă a trecut în mânile altora, viața mea ticăloasă, netrebnică, care a provocat revolta altora, care a provocat acest războî civil, se continuă în acela care mi-a luat și averea și viața.

Oare toate aceste crime, furturi, să fie numai *scoală-te tu, ca să șed eu*, este trecerea găleții cu murdării dintr'o mână într'alta?

Bine înțeles că da. Toată revoluția socială, cu durere trebuie să constatăm, din cele ce vedem, e numai aplicarea principiului *scoală-te tu să șed eu*!

Asta am văzut pe stradele Kievului.

Boeri, intelectuali, oameni bine crescuți, cărând apă cu găleata și trăgând o sănioară încărcată cu lemne, iar acei cari până în ajun au făcut treaba aceasta, se lăfăesc în automobile.

Oh! nu, greșesc, nu acei cari până în ajun au făcut treaba aceasta. nu, ei continuau s'o facă și acum aceiași treabă, dar se lăfăiau în trăsuri toți acei cari n'au lucrat nici odată nimic, cari au trăit din furturi, omoruri, ticăloșii.

Nu, în Rusia sovietistă lucrătorul cinstit și muncitor, țăranul gospodar și bun, toată lumea aceea care n'a știut cum să înoade căpătâiele vieții a rămas și sub bolșevici la bucata de pâine și la paharul cu apă. Onesta muncitoare, respectuoasă de drepturile și persoana altuia, ea n'a putut eși în stradă, era prea demnă ca să facă o treabă pe care nici odată n'a făcut'o, să fure și să omoare.

In jurul principiului de distrugerea a vieții și bogăției sociale au alergat acei în cari ședeau germenii distrugerii. Pe aceștia i-a atras nu programul de construcție, de creiare, a bolșevicilor și a comuniștilor, program ademenitor

pentru minţi, senine şi reci, program irealizabil în viaţă, realizabil doar în fantezia dulce a geniului, pe omorîtori şi pe distrugători i-au atras opera negativă a comunismului opera de distrugere.

— Trebue să distrugem totul ca pe ruinele a cea ce am distrus să creiăm ceva nou.

Apelul acesta nebun, care este în opunere cu tot ce ştiinţa omenească a făcut şi a hotărît când a spus, că nimic nu se face prin sărituri şi sbuciumări şi că după cum natura însăşi merge în chip uşor şi liniştit spre perfecţionarea ei aşa şi omenirea merge încet, câştigând zi cu zi o nouă cetate luminoasă în ţara fericirii tuturor şi că nici o zguduire nici o revoluţie nu va folosi la nimic, apelul acesta la distrugere a atras pe acei cari n'au făcut decât au distrus toată viaţa lor.

Sub cuţitul şi toporul lor, sub târnăcopul şi sapa lor ei au ruinat şi devastat oraşele, ei au ucis oameni, pe om, cea mai frumoasă creaţiune a naturii şi pe care nimeni de cât ea nu o poate reface, sub pumnul lor şi piciorul lor au fost strivite frumuseţi nesfârşite, bogăţii nemai auzite, ei, aceste lepădături ale omenirii au ucis omenirea.

Şi ce vor? Pentru ce e necesară distrugerea aceasta? Voesc ei să ne înapoiăm la viaţa simplă şi sălbatecă a naturii, cum a visat'o un Tolstoi, creştinii primitivi, Icarienii sau fraţii Moravi.

Dar e oare posibil aceasta? Dar viaţa aceasta simplă nu este ea negarea firei însăşi a omului iubitor de nou, de complicat, de tot ce este comod, uşor de făcut? Oare viaţa cu toate bunurile ei contemporane nu prezintă o superioritate colosală asupra vieţii brute din trecut?

Şi dacă într'adevăr n'ar fi aşa, dacă într'adevăr viaţa patriarhală, a câmpurilor, a colibei, a sărăciei, a simplicităţii fără electricitate,

mașini, trenuri, teatre și muzică ar fi aceea adevarată, de ce acei cari devastează, fură, omoară, nu nimicesc toate aceste bunuri cari împart pe oameni în saraci și bogați, de ce nu le distrug cu desăvârșire, dar le ascund cu atenție, le păstrează cu sfințenie și se servesc de ele cu bucurie.

De ce? De ce toți acești comisari comuniști cari propagă distrugerea bogățiilor trăesc bogat, se îmbracă bogat, le plac vinurile alese, muzică delicată, femeile frumoase în rochii de lux?

Oh! nu, distrugerea unora se face pentru îmbogățirea altora. E aceiași politică care durează de zeci de ani: scoală-te tu ca să mă așed eu, scoală-te tu burghezie ca să șed eu proletariat.

Ce frumos și bine ar fi dacă s'ar vorbi așa și dacă nu s'ar ascunde acest principiu sub masca unui idealism în care e vorba și de frăția oamenilor și de egalitatea lor.

Frăție și egalitate și orașele distruse, oamenii uciși ca animalele, frăție și egalitate și viața redusă la o stare de abrutizare de crimă, frăție și egalitate și omul devenit o fiară nimicește pe om.

Nu... mai bine spuneți: Vrem să ședem, faceți ne loc! cel puțin așa va fi mai drept.

Cu astfel de gânduri urmam sania cumnatului meu.

Cele văzute la Kiev m'au durut prea mult, ele mi-au revoluționat toate gândurile mele. Gândeam altfel de cum gândisem până atunci și omul, omul pe care'l iubisem îmi apărea o fiară.

Omul murise în conștiința mea, cum murise orașul acesta mare și frumos.

13. — BOLŞEVISMUL

Capitol în care se explică ideile de dictatură proletară.

Ianuarie 1920. — M'am apropiat de târguleţul în care trăesc cu teamă, căci fiind mobilizabil şi numai în concediu pentru boală s'ar fi putut ca în lipsa mea să fi venit vr'o comisie în anchetă şi să nu mă fi găsit. Mă gândesc la toate urmările unei astfel de întâmplări şi am fiori de groază.

Dar ajungem bine şi aflăm cu bucurie, că nu s'a interesat nimeni de mine; ba aflu că s'a comunicat dela comisariatul militar, că o nouă depeşă sosită din Orel anunţa, că supuşii străini sunt dispensaţi de serviciul militar şi că trebuie să fac şi eu cererea de a fi scutit.

Voi fi, în cele din urmă liber, liber să lucrez, liber să mă mişc şi să nu m'ascund în odaie şi s'aştept mereu vizita vr'unui miliţioner, care vine să vadă dacă sunt sau nu bolnav.

Sărbătorim toate aceste veşti cu bucurie şi reîncepem viaţa monotonă din trecut.

Căutând pe bolnavi acasă, călătoresc cu sania sau cu căruţa pe la diferiţi bolnavi. Pătrund tot mai adânc în viaţa ţăranilor, lucrătorilor, micilor negustori şi a sutelor de refugiaţi.

Toţi trăesc viaţa din ajun. Aceleaşi case aceleaşi interioruri văzute şi până eri, aceiaşi vorbă, aceleaşi obiceiuri, nimic nou.

O furtună aşa de îngrozitoare a trecut pe aci, odată cu bolşevismul. Ar fi trebuit ca ea care a dorit să sfărâme toate aşezămintele sociale şi politice, să dee şi un nou aspect vieţii de toate zilele. Or, nimic nu s'a întâmplat.

Ceeace mă miră e că nu întâlnesc nici de cum bolşevici. Trăesc în *bolşevizie* aşa i se zice în glumă Rusiei şi nu văd bolşevici. Sunt comisari, sunt funcţionari prin comitetele executive, sunt comunişti din nucleul — aşa se zice pe ruseşte clubului comunist — bolşevic, dar ei vorbesc ca şi oricare alţii, se plâng de nevoile vieţii, de sărăcie de scumpete, de faptul că nu pot găsi nimic de mâncare, dar nu văd oameni cari să fie ceeace eu îmi reprezint sub cuvântul de bolşevic.

Bolşevicul este un om care a rupt cu tot trecutul, el nu e religios, nu e patriot, nu are respect pentru nimic ceace făcea în trecut pentru om o valoare morală sau materială, el nu iubeşte bogăţia, nu aleargă după câştig, e drept faţă de alţii, cumpănit în toate, dar mai ales cinstit. El trebuie să fie muncitor, activ, blând, bun pentru alţii, el trebuie să lucreze pentru prosperitatea clasei sale.

Or, toţi bolşevicii pe cari îi ştiu eu sunt oameni ca şi noi ceilalţi, cu toate păcatele, cu toate apucăturile, cu toate pasiunile.

E drept că deseori stau de vorbă cu medicul veterinar. El se lapădă de bolşevism dar de fapt judecă întocmai ca un bolşevic. A cetit multă literatură socialistă, a fost înainte în timpul şi după revoluţia din Octombrie la Petrograd, a asistat la toate meetingurile bolşevice, l-a ascultat pe Trotzki, Lenin, Zinoviev şi alţii.

L-am întrebat odată să-mi explice aşa cum el a înţeles o doctrina bolşevică din toate cele ceiace a cetit şi văzut.

Şi iată ce mi-a vorbit: bolşevicii cari de fapt

nu sunt de cât aripa stângă a social democraţiei ruse au susţinut în potriva tovarăşilor lor menşevici (sau fracţiunea dreptei socialiste) că proletariatul trebue să iee conducerea statului, fără să aştepte evoluţia economică şi socială a ţării şi deşi vor fi într'o minoritate în ţara lor, să se menţie la putere prin dictatură.

Ei pun chestiunea acestei dictaturi astfel

— Burghezimea, spun ei, a avut în mânile ei statul şi a domnit tot prin o minoritate, tot prin dictatură. Şi ce a făcut? A permis capitalismului să se dezvolte într'un chip extrem de repede neintervenind în lupta dintre capital şi muncă, reservându-se la principiul economiei burgheze: *laisser faire-laisser passer*. Deşi ştiinţa demonstrează zilnic, că inegalitatea socială este un factor hotărâtor în degenerescenţa rasei umane, burghezimea n'a luat nici o măsură contra acestei neegalităţi, care a sădit incultura, mizeria, boalele, degradarea fisiologică a omului. ea n'a căutat să vie în ajutorul clasei mai slabe şi a proteguit numai clasa din care au eşit toţi reprezentanţii autorităţii.

Burghezimea n'a putut prin diplomaţia ei secretă să ne scape de războaie, ba dinpotrivă a căutat prin războaie să stabilească supremaţia capitalismului unei ţări asupra celeilalte. Pentru câştigarea de noui pieţe pentru produsele ei o ţară a năvălit asupra celeilalte, rezultatul războaelor a fost îmbogăţirea unora, sărăcia şi mizeria altora şi a celor mai numeroşi.

Ca să se pue capăt acestei stări sociale şi politice nedrepte, rămâne un singur lucru de făcut: proletariatul trebuie să iee conducerea afacerilor statului. El nu trebuie să meargă la nici un compromis cu burghezia şi nici cu democraţia burgheză, căci compromisurile nu duc decât la amânarea rezolvirii chestiunei sociale. Dovadă sunt compromisurile dintre partidele socialiste reformiste şi burgheze. O clasă socială

va putea dicta punctul ei de vedere numai atunci când va avea în mână tot aparatul statului: armata, finanțele. Iată de ce dictatura proletariatului este necesară.

— Dar proletariatul nu este încă conștient de rolul acesta de conducător și el este o minoritate.

— Bolșevicii știu aceasta dar ei se întreabă: Burghezimea a avut majoritatea în țările în care domnește și este ea așa de conștientă de rolul ei? Situația e aceiaș, numai deosebirea este, că pe când burghezimea n'a vrut să deslege nici o chestiune socială care nu privea interesele ei, interesele minorității, proletariatul vrea să deslege toate chestiunile folositoare majorității poporului care e format din proletari și semi-proletari.

Acesta este fundamentul raționamentului pe care se bazează bolșevicii când susțin dictatura proletariatului. Mijloacele pentru ajungere la dictatură și mijloacele de a se menține dictatura sunt crude, brutale dar dacă ele pot aduce la îmbunătățirea soartei majorității națiunilor ele sunt scuzabile.

Discut mult aceste afirmări și dese ori ne apucă zorile, ca să-i demonstrez:

Că burghezimea n'a fost organizată într'o clasă socială, cum este organizat proletariatul și că burghezimea a fost divizată în zeci de partide politice, majoritatea cărora au avut în programele lor de asemeni proecte de îmbunătățire a soartei celor mulți; pe când proletariatul este o clasă, cu un program hotărît, cu o masă compactă de oameni, cari au deschis un război pe față burgheziei neorganizată a rezista și lupta.

Burghezimea nu a declarat război socialismului n'a recurs la dictatură, ci lasă liberă orice propagandă socialistă să se facă contra intereselor ei burgheze; ea sancționează grevele,

boicoturile, luptele economice în contra capitalului ei. Dacă ea s'ar organiza ca proletariatul și și-ar pune deviza: moartea socialismului oare proletariatul ar fi putut rezista și socialismul n'ar fi putut să fie nimicit?

Burghezimea în politica ei de cucerire n'a urmat numai decât interesele ei dar și interesele lucrătorilor țării sale. Multe războaie n'au avut caracterul curat economic dar și național. Așa războiul din 1865 și acel din 1871 au fost recunoscute de Marx și Engels ca războaie necesare Germaniei.

Războiul mondial, care s'a terminat, a fost susținut de socialiștii germani, cari vedeau în el triumful capitalului german și spuneau: Trebue să recunoaștem că dacă bucuriile capitaliștilor nu se resfrâng și asupra lucrătorilor, nevoile capitaliștilor au un mare răsunet și în muncitorime. Și deci trebue să ajutăm capitalul nostru național în contra capitalului străin.

Și apoi dacă toată chestiunea se reduce în venirea la putere a proletariatului și îndepărtarea burghezimei și dacă ea n'are ca scop schimbarea întregii forme sociale și transformarea definitivă a societății atunci la ce am ajuns dacă în loc de a avea la guvern pe burghezi, avem pe lucrători. Oare nu e evident ca 2+2=4 că proletarii vor deveni burghezi, iar burghezii proletari, cum a avut loc în revoluția franceză când în locul vechii nobilimi s'a stabilit una nouă dospită de Napoleon și că n'am făcut nici un pas în rezolvirea problemei egalității cetățenilor.

Și apoi schimbarea de stăpâni nu schimbă condițiile de viață.

Cu ce s'a schimbat în orășelul nostru viața socială, că în locul pristavului (subprefectului) a staroste-lui (primarului) este acum un comitet executiv? Și apoi cine va indica că trebue să fie cutare sau cutare conducătorul meu? Bur-

ghezimea îmi da dreptul de vot, cu care eu îmi exprimam voința, și indicam pe cine vream să mă conducă, bolșevicii opresc dreptul acesta de vot la trei sferturi din populație căci trei sferturi din populație s'a arătat să fie cu sentimente anti-bolșevice.

Țăranii sunt anti-bolșevici, căci ei vreau să fie stăpânii pământului, funcționarii au fost socotiți de burghezi căci n'au voit să fie robi bolșevismului, intelectualitatea de asemeni de oare ce dictatura proletară o priva de toate drepturile ei pe când burghezimea îi da libertate și îi permitea să se desvolte. In regimul burghez un proletar putea ajunge până la banca ministerială, în Rusia bolșevică un burghez poate fi doar împușcat. In statele burgheze—democrate, talentul putea să se manifeste, în societatea proletară dictatorială, ori ce talent e înăbușit în fașe căci bolșevicii nu permit nici o dezvoltare în afară de marginile puse de ei.

Și apoi este o lege a evoluției care face că numai oamenii cu o lungă experiență politică și după o lungă pregătire morală ajung până la priceperea abstractă a ideilor de conducere și nu confundă ceeace este al Statului cu ceeace este al particularilor. In societatea burgheză s'au găsit ici colea astfel de oameni, în cea democrată și mai mulți, pe când în societatea bolșevică proletarii s'au arătat incapabili de a distinge bunul statului de al particularilor și și-au însușit multe bunuri.

E drept, că burghezimea n'a deslegat chestiunile economice și sociale, dar oare ele depindeau de voința acestei burghezimi și nu de o mulțime de factori materiali, sociali și politici? Oare proletariatul din Rusia de când a luat puterea a putut el face ceva și tocmai din cauza că și el este legat în opera sa creeatoare de acești factori? Socialismul este pentru proprietatea colectivă și bolșevicii au trebuit să recu-

noască pe cea individuală, socialismul este pentru conducerea colegială și bolșevicii au trebuit să recunoască principiul absolutismului, principiul individual.

Bolșevismul pe zi ce trece face concesii nu economiei burghezo-democrate, dar economiei conservatoare absolute pentru că între sindicalismul bolșevic și anarhismul, individualismul conservator nu este de cât un pas.

Și atunci ne întrebăm la ce folosesc toate aceste catastrofe sociale pe care oamenii cuminți au voit să le preîntâmpine și au sfătuit pe șefii bolșevici ca să nu le experimenteze. Ce au făcut ele? Ce au dat ele?

Nimic! Rusia n'a progresat sub bolșevici cu nici un pas mai mult de cât pasul pe care l-a făcut în prima revoluție din Februarie 1917. Revoluția aceia a fost opera întregei Rusii pentru că toate clasele sociale erau sătule de absolutism. Așa se și explică trecerea lenta de la o formă la alta, trecere fără mari zguduiri politice.

Fără pregătiri economice suficiente, care să dicteze condițiile sociale și politice și fără o schimbare morală și intelectuală nu se va putea ajunge la o formă socială nouă care cere aceste schimbări. Socialismul sub forma bolșevismului dictatorial este irealizabil într'o societate cum e cea rusească, nepregătită economicește și sufletește.

Așa discutăm dese ori și ne aducem dovezi din cele ce vedeam,

Eu îi arăt orășelul acesta în care trăim și în care nu s'a schimbat cu nimic viața. El mi-arată schimbările făcute în școală, în administrație, în diferite instituții. Și apoi din nou începem.

El trebuie să se recunoască dese ori bătut și trebuie să recunoască că într'adevăr toate ideile acestea frumoase, senine, toată această operă

de transformare a societății actuale nu se va putea realiza decât cu treptata evoluție a omului.

In țăranul rus s'a deșteptat conștiința cetățeanului. Il întrebi.

— Ești mulțumit cu sovieturile?

— Da sunt mulțumit căci ele îmi dau posibilitatea de a-mi spune dreptul meu.

Or, în aceasta nu e decât o înșelare aparentă: Votul universal i'ar fi dat același drept și încă și mai mare.

Sovieturile el le acceptă numai sub forma aceasta: participarea lui la viața publică.

Cetățeanul rus s'a născut, el va trăi.

Dar nașterea aceasta nu este opera bolșevismului ci a revoluției ruse în general care s'a preparat de 100 de ani și a reușit să iee ființă în Februarie 1917!

Și nu se poate spune că bolșevicii nu fac totul ca să'și atragă partizani și să'și facă prozeliți.

Pe lângă că comuniștii, membrii partidului bolșevic se bucură de toate bunătățile, ei sunt scutiți de multe greutăți. Puși în toate situațiile de vază ei au dreptul de a controla și de a opune voința lor ori-cărei hotărîri a altora.

Așa dacă un comitet a vre-unei localități și în care nu sunt comuniști face vr'un act care nu convine bolșevicului, care nu este în comitet el are totuși dreptul de a opri executarea actului sau hotărîrii luate de comitet. Comunistul are drept de a controla activitatea comitetelor și a decide în caz dacă el are altă părere să se facă cum el vrea.

E drept că se cere dela el multe jertfe și apoi intrat în partidul comunist el nu mai poate eși. Urmărit, spionat, el trebuie să ducă o viață conformă cu principiile partidului, în caz de abatere este imediat pedepsit cu moartea.

Poate faptul acesta și face că comuniștii cu-

toate că au puterea în mânile lor să fie aşa de puţin numeroşi. După statistica oficială ei numărau în toamna anului 1919 numai 550 de mii de membri, ceeace la o populaţie de 150 de milioane e foarte puţin.

Şi totuşi pentru atragerea lor în partid se fac sforţări uriaşe. Pe lângă meetinguri, întruniri publice, conferinţe lecţii, bolşevicii au organizat trenuri şi vapoare de propagandă, în cari călătoresc agitatori. La fiecare staţiune se opresc, ţin conferinţe, împart broşuri; multe din aceste trenuri şi vagoane au tipografiile lor şi tipăresc gazete pe care le împart gratis.

Bolşevicii imediat ce au luat puterea au declarat toate tipografiile şi toată hârtia proprietatea statului. Nici o altă gazetă decât gazetele lor nu e permisă. Din timp în timp ei permit apariţia vre-unui ziar menşevic sau socialist revoluţionar, dar la primul articol care nu le convine ei suprimă ziarul iar pe redactor îl împuşcă.

Toate tipografiile continuă să lucreze, dar ele nu fac decât să tipărească ziarele bolşevice şi cărţi bolşevice.

Ziare au puţine, în schimb brosuri şi cărţi de propagandă sunt o mulţime. E drept, că au permis unor asociaţii particulare să lucreze; aşa cooperativele din Haskov publică o mare bibliotecă de sociologie, economie politică şi literatură şi au ajuns la câteva sute de volume; de asemeni Academia liberă a lui Şaniavski din Moscova editează lucrări foarte interesante, cari numai bolşevice nu sunt.

Mii de exemplare din aceste broşuri şi cărţi de propagandă se împart la sate.

In fiecare oraşel s'au deschis biblioteci. Toate cărţile au fost de asemeni naţionalizate şi cum cărţile au fost eftine în Rusia şi foarte multă lume a posedat cărţi, s'au putut organiza în toate oraşele mari şi mici, zeci de biblioteci.

Aşa în orăşelul meu erau două biblioteci destul de bogate, una a cooperativelor de consum, alta a sovietului. Ultima avea cărţile confiscate de la proprietarul moşiei târgului, care se vede a fost un bibliofil, şi biblioteca era foarte bogată. Bibiloteca primea şi toate cărţile din editura institutului de tipar bolşevic.

Bine înţeles activitatea aceasta e foarte utilă. Se înţelege că la o populaţie de opt-zeci la sută de analfabeţi atâta profusiune de cărţi nu e necesară. Ţăranii iau broşurile şi cărţile ca să le fumeze, căci o carte e mai eftină decât o cărticică cu foiţă de ţigare; cu toate acestea din o sută de ţărani, sunt zece, cinci-spre-zece cari citesc şi cari se pot infecta de molima aceasta bolşevică,

Şi cu toate acestea sunt foarte puţini cari au fost influenţaţi de bolşevism.

De ce?

Pentru că ţăranii nu pot pricepe bolşevismul, el trece pe lângă ei ca o fantomă de care ei se tem, se îngrozesc şi de care nu se ating.

Eu sunt mulţumit cu aceste două biblioteci din orăşelul meu şi cum ziua a început să se mărească, căci e Februarie, şi am timp mai mult, citesc cu pasiune, citesc tot ce îmi cade sub mână ca să omor timpul, timpul pe care îl mai am de trăit până voiu fi liber.

Căci, încep să visez din nou. De câteva zile se aude bubuitul tunurilor şi soldaţii roşii au apărut de peste Dniepru.

Ei povestesc grozăvii.

Vin polonezii. Şi nu vin singuri, vin cu francezi, cu englezi dar mai ales cu nemţi.

De nimeni nu se tem bolşevicii aşa ca de nemţi.

De fapt nu vin decât polonezii, dar cum armata lor e îmbrăcată în diferite uniforme, după cum a fost divizată în trecut Polonia, se în-

tâlnesc soldați și în uniforme germane și în uniforme austriace și în uniforme franceze și engleze; acestea din urmă sunt purtate de polonezii voluntari din armata generalului Haller formată în Franța și Germania.

Soldații povestesc cum luptă polonezii, ce grozăvii fac, dar de fapt ei își scuză doar slăbiciunea lor și voesc să se desvinovățească față de autoritățile de aci pentru faptul de a fi fugit de pe front.

Polonezii într'adevăr au rupt frontul și s'au apropiat la 30 de kilometri de Dniepru, de noi, de localitatea în care trăim.

De câteva zile suntem mai agitați, mai voioși și în jurul nostru totul se animă.

Primăvara, care se pare timpurie, căci suntem încă în Februarie și timpul cald și dulce după gerurile trecute, ne înviorează de asemeni simțurile.

Soldații fugari de pe front dau viață târgului care de asemeni s'a deșteptat din letargia lui. Vezi fețe mai vioae, figuri mai senine, auzi voci mai vesele, simți strângeri de mâni mai calde.

— Vom scăpa! In curând vom scăpa!

Acesta e cuvântul cu care ne salutăm, el înlocuește cuvintele banale de întâlnire și despărțire.

Iar satele și mahalalele trăesc viața lor liniștită ca și cum nimic nu se va întâmpla.

— Vor veni Polonezii sau nu, ce-i interesează pe ei. Ei duc viața lor departe de politică și sbuciumul social,

Și totuși și la țară și la mahala este o schimbare, dacă nu sufletească, cel puțin exterioară.

Am fost într'o zi la o nuntă, căci în iarna aceasta au fost multe nunți.

Era nunta unui matelot de pe un vas de comerț, mobilizat acum de bolșevici. Se însura cu fata unui vecin și am fost și noi.

Intâiu de toate îţi izbeau privirile costumele bogate ale tinerilor şi fetelor. Redingote, ghete de lac, rochii de mătase, bijuterii, şaluri de Cachemire, broboade bogate. Toate aceste haine pe corpurile robuste, vânjoase, puţin disgraţioase şi neobicinuite uimesc la început, dar apoi ochiul se obicinueşte şi ţi se pare că aşa trebue să şi fie îmbrăcaţi toţi oamenii aceştia.

Obicinuit să vezi hainele şi rochiile acestea purtate de oameni cu maniere alese, cu gesturi studiate, cu mişcări fine, eşti ca într'o altă lume când vezi pe ţărani şi lucrători intoliţi în fracuri şi redingote.

Toate aceste costume au fost schimbate pe pâine şi pe untură, pe ouă sau pe cartofi de foştii stăpâni ai lumei, de burghezimea înfometată de azi.

Ţăranii fac schimbul de produse alimentare pe haine, bijuterii, rochii paltoane, blănuri bogate şi în fiecare casă vei găsi lăzi întregi cu lucrurile acestea.

Pe ascuns, riscând să fie prinşi la fiecare pas, vin din oraşe sau proprietarii însăşi ai acestor lucruri sau intermediarii lor, cari le-au dat un nimic şi acum vor lua de la ţăran tot ce acesta le va da ca să poată trăi încă câteva zile, câte-va săptămâni.

Da, e o lume nouă la sate, o lume curioasă, pestriţă, curios îmbrăcată dar numai exteriorul ei trădează schimbarea, fondul a rămas acelaş, ţăranii vorbesc aceiaş limbă, au aceiaş judecată, cred în acelaş Dumnezeu, respectă aceleaşi principii şi numai hainele acestea boereşti, pe care le îmbracă în zile mari, la sărbători sau la nunţi dovedesc că ceva s'a schimbat.

Uite aşa se fac schimbările. Ele îmbracă o formă exterioară, ele se fac la lucruri superficiale, oamenii schimbă hainele, dar nu năravul, ca şi lupii, ei îşi pun un nou vestmânt pe acelaş suflet.

Şi în această îmbrăcare a țărănimii în fracuri și redingote, în rochiile decoltate de mătase și în bluzele de catifea se vede simbolul acestui bolșevism rus, care n'a putut de cât să puie o haină, care nu merge pe umerii altor oameni, dar care n'a putut schimba pe omul însăș.

Or aceasta era necesar.

Au încercat ei și aceasta! Şi au început dè jos, au început de la copil.

Ce au făcut ei cu copilul, cu bunul și nevinovatul copil?

Ascultați. Le spun lucrurile acestea din cea ce am observat și auzit de aproape. Soția mea era profesoară într'un gimnaziu bolșevic, care purta acum numele de școala muncii de gradul al II-a.

De ce școala muncii? Se preda lucrul manual sau vr'o meserie? mă veți întreba. Nu!

Numele de școala muncii vine dela faptul că în școala aceasta se cere de la elev și învățător să muncească egal. Nu trebuie ca dascălul singur să cate a învăța pe copil cea ce el știe și după un program anumit dar copilul trebuie să arate profesorului ce trebue acesta să-l învețe, el trebuie să facă programul învățăturii lui.

Pedagogia contemporană a constatat că numai aceea ce copilul vrea singur să învețe el va învăța ușor și bine, de aceea pedagogii trebuie să adapteze învățătura lor după dorința și aptitudinea fiecărui copil în parte.

Ce poate fi mai frumos și mai mare! Dar ce poate fi mai greu și mai cu neputință de realizat în vremurile de azi și cu oamenii de astăzi. Ce cultură și ce dar de a explica trebuie să aibe acel dascăl care va trebui să puie în practica această metodă, ce talent trebuie să aibe ca să atragă pe copil și de câtă psihologie are nevoe ca să poată pătrunde în sufletul

copilului şi să ştie: poate el pricepe sau nu faptul cutare sau celalt.

Poate cândva, după un secol două, se poate că vor fi astfel de pedagogi şi astfel de împrejurări în care profesorul va avea şi cultura şi răbdarea necesară ca să înveţe împreună cu elevul său. Se poate! După cum e posibil că într'un timp oarecare, când-va, când va fi o altă lume, cu alte condiţii sociale şi economice, prielnice dezvoltării comunismului, se va putea organiza o societate comunistă.

Cine însă astăzi s'ar apuca să aplice comunismul şi cine s'ar apuca să introducă sistemul muncii reciproce, sistemul pedagogiei psihologice bazate pe observarea şi dezvoltarea directă a copilului?

Nimeni sau numai un nebun.....

Şi bolşevicii au tentat nu numai să aplice comunismul, dar să introducă şcoala muncii.

Mai întâi după programul lor pedagogic copilul trebue să ia parte şi la administraţia şcoalei şi la conducerea ei, de aceea sunt delegaţi din fiecare clasă, cari asistă la adunările şi conferinţele profesorilor şi au drept de vot.

Apoi elevii hotărîsc ce au de învăţat. Ei pun întrebări dascălilor şi cer răspunsuri. Dacă profesorii nu-i satisfac ei au dreptul de a se plânge comisarului instrucţiei publice, deseori un analfabet, care poate îndepărta din învăţământ pe profesor.

Şi se poate închipui ce învăţătură e aceasta, ce casă de nebuni e această şcoală în care ţâncii învaţă pe dascăl ce trebue să-i înveţe.

Pe lângă aceasta bolşevismul n'a uitat încă un lucru, că trebue să pregătească din copiii claselor primare viitorii cetăţeni conştienţi de menirea lor. Şi în scopul acesta a deschis cluburi pentru copii.

Seara într'una din clasele şcoalei se adună copiii. Scopul ar fi ca ei să citească, să declame

versuri să joace teatru, să discute ceeace au cetit, dar ei neavând nici un control, căci dascălii n'au drept să se amestece între ei ca să nu le insufle cumva duhul antibolşevic — profesorii sunt suspectaţi de bolşevici, — şi apoi s'ar nega cu acest control spiritul libertăţii, deci fără control copiii singuri fumează, vorbesc obrăznicii, joacă în cărţi.

Alături, deseori, în altă clasă sunt adunaţi comuniştii mari, căci copiii se numesc comuniştii tinerii, oameni în vârstă, cari de asemeni nu discută politică şi sociologie, dar beau pe ascuns, fumează şi joacă în cărţi.

Dese ori cei mici se strecoară în clubul celor mari, ca să culeagă mucurile de la ţigări sau să capete un păhărel de rachiu.

Dar ce este mai ruşinos şi mai grav este faptul că fete mici de la 10 ani în sus vin şi ele în aceste cluburi.

De câte ori n'am rămas îngrozit văzând fetiţe în cea mai fragedă vârstă cu erupţiuni pe piele, neîndoelnice, cu angini bănuitoare, cu lesiuni cari vorbesc de boli îngrozitoare şi cari au fost căpătate din contactul cu viţiul şi desfrâul.

Ce va fi din generaţia aceasta? Ce va ieşi din copiii aceştia? Ce învaţă ei în şcoala aceasta şi în cluburile acestea unde nu e vorba de cât de furturi, de omoruri de viţii?

Mă îngrozesc şi mi-e teamă de viitorul propriului meu copil!

Trebue să fug, să evadez din această închisoare de desfrâu şi ticăloşie.

Căci deseori surprind pe fata mea şi pe copiii cumnaţilor jucându-se. Se joacă de-a bolşevicii. Unii din ei sunt burghezi refugiaţi, călătoresc cu sania ca să cumpere sare, sau merg cu sania ca să schimbe lucruri pentru pâine şi întâlnesc pe alţii cari sunt bolşevici. Şi se începe tabloul pe care ei l-au văzut în atâtea rânduri şi pe

care cu talentul lor admirabil imitator îl redau aidoma:

— Mânile în sus strigă vre-unul din ei și cu un pușcoci de lemn amenință, pe nenorocitele călătoare, care, cu fețele rumene și cu ochii mari și naivi privesc la atentatorii lor.

— Mânile în sus și nu mișca!

Se continua tabloul cu perchiziția:

— Tovaroșe, eu n'am nimic, eu sunt proletară ca și d-ta.

— Taci canalie burgheză, te știu eu, tu ești Kniaghina Bariatinska și mergi cu o sută de milioane la tine...

— Nu zău.

Și scena continuă.

Dese ori ea se termină cu uciderea burghezei, care a fost țintuită la peretele odăiei.

Scenele acestea, care se repeta zilnic, căci imaginația copiilor trăește sub impresia scenelor zilnice de care aud și pe care le văd, mă fac să mă gândesc cum să-i scap, să-i salvez din viața aceasta, care nu-i poate duce de cât la o completă atrofiare a sentimentelor de dragoste, de umanitate.

Ce monștrii vor fi copiii aceștia deveniți oameni! Ce suflete nenorocite vor ieși din acești copii cari au fost legănați cu cântece despre omoruri, violuri, furturi și devastări.

Și mă urc pe dealul Mazepei de unde se vede Dnieprul revărsat, și unde se aude mai bine bubuitul tunului și mă bucur la auzul acestui zgomot care acolo varsă moartea și durerea, mă bucur căci el îmi făgăduește eliberarea din acest iad de tortură și crimă.

Da, polonezii se apropie!

BOLŞEVISMUL A FOST PREVĂZUT

Vremurile pe care le trăim au fost descrise de Dostoievski.

Februarie—Martie 1920. — Apropierea Polonezilor de târguşorul nostru, — ei şi-au oprit frontul după luptele din Februarie la 40 de kilometri de noi — a reînviat timpurile vechi bolşevice, zilele dintâi ale venirii lor. Teroarea iar a reînviat. La Gomel un orăşel la 80 kilometri de noi sunt mulţi polonezi, există o biserică catolică; s'a început masacrul lor, preotul a fost spânzurat. In localitatea noastră erau vr'o doi polonezi, ei au dispărut de frica comisiilor extraordinare (ceka).

Comitetul executiv (ispolcom) s'a transformat în comitet revoluţionar (revcom), un comisar politic şi un comisar militar au venit cu vr'o 20 de soldaţi ca să urmărească pe dezertori şi contra-revoluţionari.

Zilnic se fac arestări. Oamenii arestaţi dispar. Unii vorbesc, că sunt trimişi în capitala judeţului, alţii că au fost executaţi.

Soldaţi dezertori trec mereu. Se fac razzii şi în contra lor. Ei aruncă armele şi fug. In lacul din faţa târguşorului nostru au fost găsite sute de puşti. Ele au fost aruncate de soldaţi în timpul când au traversat lacul cu luntrile.

Se trimit trupe de ajutor. Ele trec prin târguşorul nostru, dar n'au nimic războinic în ele.

Din ele dezertează o mulţime. Aşa din 500 de soldaţi trimişi din Cernigov s'au prezentat aci ca să fie îmbarcaţi şi trimişi pe front numai 140.

Nimeni nu e mulţumit. Toţi murmură. Soldaţii se plâng că sunt flămânzi; ei n'au nevoie să se plângă că sunt în sdrenţe căci aspectul lor de cerşetori te uimeşte şi revoltă şi te încredinţează de mizeria lor.

Şi cu toate acestea bolşevicii se ţin, ei continuă opera lor de distrugere. Nimic n'a rămas viu, nimic nu se mai ţine în picioare. E drept că pe frontul polonez afacerile lor sunt proaste, dar ei au distrus toată armata lui Denikin, au ajuns la porţile Caucazului şi fruntaşii lor promit că vor ridica în curând armatele de pe alte fronturi şi vor zdrobi Polonia, care va fi în anul acesta şi ea o republică sovietică.

Iţi vine să crezi în cuvântul lor, căci multe din făgăduelile lor s'au împlinit.

— Cum se ţin? întreb pe un bătrân revoluţionar care se ascunde la un vecin al nostru.

— Cum se ţin? Nu e aşa de greu având puterea în mână şi neavând nici un fel de scrupule ca să deţii puterea. E greu să domneşti când ai consideraţii morale şi sufleteşti faţă de acei pe cari îi guvernezi, dar când priveşti la oameni ca la nişte vite nu e greu să ţii cireada cu biciul şi cu parul.

Acum patruzeci de ani, continuă bătrânul, când Dostoievski a scris romanele şi *Jurnalul* său noi tinerii îl înjuram îl blestemam. Astăzi îl recitesc şi mă mir cum a putut omul acesta să înţeleagă aşa de bine sufletul nostru şi a putut să ghicească, că oameni cu suflete ca ale noastre nu pot face de cât opera pe care au făcut-o bolşevicii.

Da, pe el l-au interesat revoluţionarii şi idealele revoluţionare. Când îl recitesc acum şi nu fac de cât să-l recitesc, în cât ştiu fraze întregi pe din afară, căci el trebue să fie evanghelia

omului care a greşit şi care vede în ea greşelile, văd bine cât de puţin l-am înţeles.

Şi bătrânul îmi ia cartea *Posedaţii.*

— Iată ce scrie el aci: «Nici un popor n'a putut încă până acum să se organizeze pe principiile ştiinţei şi ale intelectului, n'a fost nici odată un astfel de exemplu, de cât poate pentru o minută şi din prostie». Oare nu este adevărat rând cu rând ce spune el, acum când ai văzut ce au făcut bolşevicii din omenirea asta dorind să organizeze poporul după principiile ştiinţei şi ale minţii. Ai văzut ce au făcut din industria, comerciul, şcoala, armata, literatura, întreaga noastră viaţă dorind s'o organizeze după principiile de ştiinţă.

— Şi citeşte aci, îmi spune bătrânul răsfoind câteva pagini în urmă: «Să şti cu adevărat, că oamenii aceia cari încetează de a pricepe poporul lor şi rup ori ce legătură cu el, pierd şi ori ce credinţă în patria lor». Oare nu e adevărat? Oare bolşevicii trăind în străinătate sau trăind în subsolurile Rusiei, departe de viaţa adevărată, n'au încetat de a pricepe poporul lor căruia i-au vrut să-i lege idealurile lor politice?

— Şi ce fel de oameni sunt aceşti comunişti şi socialişti? Ce reprezintă ei? Noi îi vedem acum în exerciţiul ideilor lor. Şi îi ştim. El nu-i văzuse însă sub forma aceasta şi totuşi iată cum îi descrie: «De ce toţi aceşti socialişti şi comunişti sunt în acelaş timp şi aşa de sgârciţi, şi aşa de ahtiaţi după proprietăţi şi chiar într'atâta că cu cât este el mai mare socialist şi cu cât a pornit mai mult pe calea aceasta el este mai mare amator de proprietăţi şi mai mare proprietar». Ei, şi nu e adevărat. Nu vezi pe toţi fruntaşii lor, afară de câţi-va fanatici, alergând după câştig, nedespărţindu se de averea lor, căutând să'şi facă o nouă avere. Priveşte de la comisarii cei mari şi până la cei mai mici

și vei vedea cât e de drept Dostoievski când spune, «cu cât e mai mare socialist cu atât e mai mare proprietar».

Sau n'are Dostoievski dreptate când spune că socialiștii par'că sunt posedați de o ură contra acelora cari au și urîsc țara lor pentru că ea progresează și îi doresc ruina. Ruina ei lor le va face plăcere.

Ei, adică socialiștii, vor fi foarte nenorociți dacă Rusia ar deveni cum-va bogată și fericită. Ei n'ar avea atunci pe cine urî, n'ar avea în cine să scuipe, n'ar avea pe cine batjocori».

— Și n'ai oare impresia că este așa? Revoluția din Februarie 1917 era să facă Rusia bogată și fericită. Țarul ticălos o adusese la râpă și era în ajun de a semna o pace rușinoasă; revoluția l'a alungat și putea, câștigând războiul, să se întărească și să facă din Rusia o țară bogată și fericită. Bolșevicii s'au îngrozit că s'ar putea întâmpla așa ceva și că nu vor mai avea, cum spune Dostoievski, pe cine să urască, în cine să scuipe, pe cine să batjocorească! Cuvinte profetice, dragul meu.

Și bătrânul continua să răsfoiască cartea.

— Citește aci, citește pagina aceasta, pagina 375. In ea Dostoievski ne dă o imagine a celor ce vedem acum.

— Știi d-ta ce vorbește Karmazin (un erou al romanului Posedații), că învățătura noastră, a socialismului este negarea cinstei și că dreptul liber la necinste va atrage mai mult de cât ori-ce pe rus.

— «Admirabile cuvinte. Cuvinte de aur. Ai nemerit-o bine. Dreptul la necinste, dar toți vor trece de partea noastră, nici unul nu va rămâne la ei.

— Și nu este adevărat ce spune Dostoevski? Cu ce au atras bolșevicii poporul rus. Cu acest drept al fiecărui de a fura, de a omorî, de a distruge.

— Dar n'am terminat. Citește aci paginile 404 și 406. E vorba cum vor face socialiștii revoluția.

Găsesc paginile și citesc:

— «La început vom declara răscoala. Vom provoca o astfel de răscoală că totul va cădea de pe fundamentul lui. Șigalev (un comunist din romanul *Posedații*, care a scris proectul unei societăți viitoare comuniste a la Fourier) este o figură genială. In caietul lui (în care a scris proectul societății) sunt lucruri frumoase. La început spionajul. In societatea lui viitoare fiecare membru al societății este obligat să urmărească pe cellalt și trebue să denunțe. Fiecare aparține tuturor și toți fiecărui. Toți sunt robi și în robie egali. In cazuri extreme e necesară și calomnia și omorul dar principalul egalitatea».

— Ei, ce zici mă întrerupe bătrânul. Oare nu este așa? Ce este societatea bolșevică de astăzi de cât această societate a lui Șigalev, bazată pe spionaj, calomnie și omor. Cum se țin bolșevicii, cum se ține partidul lor, cum se ține armata lor, de cât numai pe spionaj, pe calomnie și omor. Toți suntem robi și egali. Ah! ce bine a ghicit Dostoievski. Fie-care aparțineam tuturor și toți fiecărui. Admirabil! Dar citește mai departe.

«Primul lucru trebue să scădem nivelul științei și al talentelor. Gradul înalt de cultură și talent este accesibil numai capacităților mari. Nu e nevoe de capacități mari! Capacitățile mari sunt totdeauna în stare să puie mâna pe putere și să devie despoți. Capacitățile mari nu pot să nu fie despoți și în totdeauna au demoralizat omenirea și nu i-au adus foloase, capacitățile mari trebuesc ucise sau alungate.»

— Ha, ha, ha, râde bătrânul și mă privește printre lăcrămi, căci râde cu lacrămi. Ei, ce zici? N'ai auzit la un *meeting* de-aci pe un co-

misar care spunea mulţimei: «Intelectualii sunt vrăşmaşii noştri, ei trebue curăţiţi sau trebue să fie slugile supuse ale muncei fizice, care este mai presus de toate căci ea produce bunurile necesare vieţii.

Şi apoi cine a susţinut că intelectualii n'au ce căuta în partidele socialiste de cât d. Lenin, care ca şi Şigalev a susţinut că «capacităţile intelectuale nu pot fi de cât despoţi.» In privinţa asta el singur dă un exemplu, el este o capacitate mare şi n'a fost un despot mai mare de cât omul acesta cu figură mongolică. Dar citeşte.

— «Intelectualii trebuesc alungaţi sau ucişi. Lui Cicero i se va tăia limba, lui Coopernic i se vor scoate ochii, Schakespeare va fi ucis cu pietre. Iată ce spune Şigalev!»

— Iată ce spun şi fac bolşevicii, striga bătrânul. Da, da. Uite Korolenko e în agonie, Andreev a murit în exil, Pleckanov a murit de durerea care i-a pricinuit-o nebunia bolşevicilor, Kuprin a fugit în lume. Merejkovski se ascunde unde-va. Universităţile nu funcţionează. Profesorii n'au ce mânca. Iar în fruntea tuturor stau semidocţii. Stai. Ia întoarce pentru un moment înapoi la pagina 252 şi vezi ce spune Dostoievski de aceşti semi-culţi cari ne conduc acum.

«In deosebi, cu aceasta se distinge semicultura, cel mai îngrozitor biciu al omenirei. Ea este mai rea de cât foametea, războiul. Semi cultura este un despotism cum n'a fost până acum în lume. Despotism, care are credincioşii şi robii lui, despotism în faţa căruia totul se apleacă şi se roagă, despotism în faţa căruia până şi adevărata ştiinţă se închină şi-l linguşeşte...

Bătrânul mă opreşte şi mă priveşte lung în ochi.

— Şi nu este aşa? Mai ales frază din urmă? N'ai văzut eri în gazeta bolşevică cum profesori ca Tonurazev, Bechterev oameni de ştiinţă,

au venit să se ploconească în fața semi-doctilor din fruntea statului si s'accepte bolșevismul. Savanții în fața semi-culturei. Teribil despotism. Și acum citește mai departe de unde ai lăsat.

— «Robii trebue să fie egali. Fără despotism n'a fost nici libertate nici egalitate, dar în turmă trebue să fie egalitate. Așa scrie Șigalev.»

— Și așa vorbește Lenin, mă întrerupe din nou bătrânul. N'ai cetit ceeace a spus la ultimul congres al sovietelor. Uite am aci gazeta. Vorbind de principiul colectiv sau unic în conducerea țării, a armatei și a tuturor intreprinderilor el a spus: «Acei cari apără colegialitatea o formulează în chip abstract și susțin că fie care membru al colectivului este responsabil individual pentru treaba pe care o face. Or aceasta nu este adevărat. Nici un membru al colectivului, neavând indicațiuni exacte de ce trebue să facă n'are nici o responsabilitate personală, de aceia trebue puși în fruntea instituțiilor cum s'a pus și în fruntea armatei oameni cari să fie responsabili. Rusia, cu 2—3 oameni cari știu ce vor și știu comanda, poate fi condusă.» Ei, ce zici. Nu este ceia ce spune Dostoievski: «Fără despotism nu există libertate și egalitate în turma de boi, căci noi nu suntem decât boi în societatea bolșevică.» Ia mai cetește:

— «Eu sunt pentru Șigalev. Nu e nevoie de educație. De-ajuns cu știința! Și fără știință avem destul material pentru o mie de ani, dar trebue să dezvoltăm în oameni supunerea. In lume un lucru nu este suficient supunerea. Dorința de a te instrui, de a învăța este o dorință aristocrată. Abia apare dragostea sau dorința de a avea funcția ta și se dezvoltă în om și dorința de a avea proprietatea lui. Asta nu se poate. Noi vom distruge în om dorințele. Noi vom lăsa să se răspândească beția, despotismul, delațiunea, intrigile, noi pe ori ce om

de geniu îl vom reduce la starea de copilărie. Totul vom transforma în ceva extraordinar, plină egalitate. «Noi am învăţat meşteşugul nostru şi noi suntem oameni cinstiţi, noi n'avem de nimic altceva nevoie», iată ce au declarat nu de mult lucrătorii englezi. Da, numai ceiace este absolut necesar. Aceasta trebue să fie deviza fiecărei societăţi.

— Şi nu au reuşit să facă din Rusia bolşevică ceeace spune Dostoievski? Toţi suntemegali. şcoalele au fost transformate în localuri de desfrâu şi beţie. noi trăiam cu ceeace este absolut necesar, o bucată de pâine. Oare nu e aceasta realizarea planului lui Şigalev? Să trăiască Şigalev strigă, bătrânul şi trecu de două trei ori prin odaie. Apoi se apropiă de mine şi-mi spuse: citeşte mai departe, citeşte căci mi se pare că ascult lucrarea unui contemporan care a trăit cu noi vremurile acestea de bolşevism. Nu, orice vei spune, nemăsurat geniu a fost Destoievski. Dar, citeşte:

— «Dar e nevoie şi de cutremur. De asta ne vom ocupa noi guvernanţii. Robii au nevoie de conducători. Deplina supunere, deplina lipsă de personalitate, dar odată în treizeci de ani Şigalev pune în mişcare şi cutremurul şi toţi deodată încep să se mănânce unul pe altul, până la o anumită limită şi numai ca să nu se plictisească. Plictiseala este un sentiment aristocratic şi în împărăţia lui Şigalev nu vor fi dorinţe. Dorinţele, suferinţele pentru noi conducătorii, iar pentru robi împărăţia lui Şigalev.

— Ce bine! Ce admirabil! bătând din palme mă încurajează să citesc mai departe bătrânul.

— «Noi la început, continui eu, la pag 408, pe care a însemnat-o bătrânul cu creionul roşu, noi la început vom provoca revoltă, Vom pătrunde în popor. Ai noştri nu vor fi numai acei cari omoară şi dau foc dar şi acei cari

ştiu să dea lovituri clasice şi ştiu să muşte. Aceştia din urmă pot numai să strice lucrurile. Eu nu pot nimic pricepe fără disciplină. Eu sunt o canalie şi un socialist. Ha, ha, ha. Ascultă eu i-am socotit pe toţi cari vor veni la noi: şi învăţătorii care'şi bat joc împreună cu copiii de Dumnezeu şi advocatul care apăra pe asasinii culţi, şi studenţii cari ucid pe om ca să aibe sensaţii puternice, şi juraţii cari achita pe criminali Toţi vor fi cu noi. Şi procurorii cari tremură în faţa juraţilor că nu sunt suficienţi de liberali. Şi administratori şi literatori, sunt mulţi cu noi şi ei singuri nu ştiu. Pe de altă parte supunerea studenţilor şi a dobitocilor a atins limite nemai auzite, în profesori a crăpat fierea, pretutindeni apetituri mari, dorinţi şi vanităti nemai pomenite. Ştii d ta câţi indivizi vor pleca în urma noastră târâţi numai de idei făcute gata? Ah! ce rău îmi pare că nu vor fi şi proletari, Dar cred că vor fi şi ei.

— Pagina aceasta d-ta nu o prea înţelegi, căci Dostoievski scria greu, întrerupt. Ideile năvăleau în mintea lui aşa de repede că el nu le putea prinde. Şi apoi d ta nu ştii bine viaţa noastră din trecut. Eu care am fost revoluţionar şi am trăit în mediul acesta, îţi pot explica ceeace a vrut să spuie Dostoievski.

In societatea noastră prin anii 1860—1870 şi chiar până în ajunul revoluţiei toată lumea era revoluţionară şi socialistă. Dar revolta lor era mai mult nemulţumirea că societatea nobilă punea piedici dezvoltărei burghezimei şi toţi cum zice Dostoievski şi profesorul şi avocatul şi juraţii şi administratorii, toţi aceştia, eşiţi dintre burghezi erau revoluţionari sau făceau pe liberalii. Toţi aceştia au contribuit la căderea ţarismului, dar foarte mulţi din ei au urmat şi pe bolşevici. Citeşte însă la pagina 408 şi vei vedea cum vorbeşte de vremurile noastre parecă le-ar fi trăit.

— Principalul lucru, citesc eu, este legenda! Ii veţi învinge· Priviţi la ei şi îi veţi învinge. Noi aducem cu noi un nou adevăr. Două trei sentinţe a la Solomon şi e gata. Câteva adunări, câteva comitete de cinci, De gazete nu avem nevoie. Daca din 10000 de rugăminţi vom satisface una, toţi vin cu petiţii şi rugăminţi.

— Oare nu este aşa, striga enervat bătrânul. Cum au făcut revoluţia bolşevicii. N'au pus în mişcare legenda: pacea imediată şi pământ ţăranilor? Şi apoi decretele lor nu erau sentinţe a la Solomon, fraze înţelepte pentru dobitoci? Şi apoi adunările, comitetele acestea de cinci nu sunt *piatorcile* (piatorcă aşa se numesc comitetele de 5 membri cari conduc toate trebu-rile în sovieturi) noastre. Până şi cum vor fi numite, a ştiut Dostoievski. Şi apoi fraza «de gazete nu avem nevoe» nu este adevărată? N'au desfiinţat ei toate ziarele, n'au distrus toate revistele. De gazete nu avem nevoie. Şi apoi ultima frază: Din zece mii de petiţii una va fi satisfăcută. Şi nu e aşa? Nu vezi zilnic sute de nenorociţi bătându-se la uşile comitetelor lor şi aşteptând ca unul din ei să fie satisfăcut? Cum a cunoscut de bine pe oameni omul acesta, pe care noi l'am scuipat şi înjurat pentru că ne spunea în faţă şi fără înconjur toată ticăloşia noastră!

— Citeşte acum la pagina 644. Acolo vei vedea cum el prevede exact explicaţiile bolşevicilor de azi când vor fi întrebaţi de ce au avut nevoie de această revoluţie. Se pare că Dostoievski îi văzuse în viziunea lui genială pe Lenin şi Trotzki.

— «La întrebarea, citesc eu la pagina subliniată, la întrebarea, de ce au fost făcute atâtea crime, au fost puse atâtea lanţuri la mânile şi picioarele oamenilor, atâtea ticăloşii, el cu o repeziciune febrilă răspunse că s'au făcut toate acestea pentru zguduirea sistematică a bazelor

sociale, pentru distrugerea societății și a tuturor principiilor, pentru a descuraja pe toți și de a face din ea un talmeș-balmeș și că odată societatea redusă la această formă bolnăvicioasă, cinică, lipsită de ori-ce credință, dar dornică de o gândire conducătoare și de apărarea ei, să fie luată în mânile noastre ridicând drapelul revoltei și bazați pe o serie întreagă de aceste comitete din cinci membri (piatorci) cari în vremea aceasta vor acționa în chip practic, vor întrebuința toate mijloacele și se vor agața de toate părțile slabe de care se pot prinde.»

— Oare nu explică bolșevicii în chipul acesta necesitatea crimelor și ticăloșiilor lor și oare n'au procedat în chipul acesta? până și cincimile lor au fost prevăzute de Dostoievski.

Așa petrecem citind și recitind pe Dostoievski și nu știm cum să ne explicăm prevederea lui, visiunea aceasta genială a celor ce vor veni. Bătrânul deseori îmi spune:

— Pe lângă geniul lui el a avut sinceritatea care a lipsit generațiilor noastre, care au trăit în minciună și fantazie. El n'a avut capul rusesc. El ura pe ruși. Intr'un loc al *Posedaților* el pune pe un erou al lui să spuie:

— Ils sont simplement des paresseux și n'au mentalități franțuzești. Oh, pe ruși ar trebui să-i nimicim pentru binele omenirii ca pe niște parasiți răufăcători.

Și el deseori repeta cuvintele lui Bismark.

— Locul rușilor este în Asia. Când ei vor veni în contact cu civilizația europeană, ei nu vor putea rezista, vor deveni socialiști, comuniști, nihiliști sau anarhiști și vor pieri în mizerie.

Cuvinte de prooroc ale altui geniu, pe care Dostoievski-l respecta, pentru că'l înțelegea de minune.

— Şi cum se va termina toată această revoluţie 'l întrebam uneori pe bătrânul revoluţionar.

— Cum? Adu romanul lui, *Adolescentul*. Şi acolo sunt lucruri frumoase şi cari ne vorbesc de timpurile de azi. Dar acolo este mai ales răspunsul la cea ce mă întrebi.

Să'l citim pe Dostoievski.

Şi într'adevăr de câte-va săptămâni 'l recitesc pentru a doua oară.

In timpul când noi discutăm se aude bubuitul tunurilor tot mai clar.

Şi după aceste discuţii şi lecturi ne simţim întremaţi iar isonul bubuitului ne dă nădejdea că poate vom vedea în curând şi vremuri mai bune.

---

14. — SPRE LIBERTATE

Incercarea de a fugi de sub bolşevici

Aprilie 1920. — Iar primăvara a venit. Nici odată n'aş fi crezut că voi serba reînvierea naturei acum în aceleaşi condiţii ca şi în anul trecut. Paştele e aproape. Il vom serba probabil cum l'am serbat pe cel din trecut, sub aceaşi tercare roşie, căci în oraş mişună fel de fel de tipuri, cari nu ne asediază, numai mulţumită faptului că sunt medic. Zilnic ni se povestesc isprăvile comisarilor de curând sosiţi şi a armatei roşii.

Cu primăvara s'a deşteptat din nou chestia pământului. Aci în Ucraina a dat faliment reforma agrară comunistă, care prevedea socializarea solului şi a trebuit sovieturile să împartă pământul marilor proprietari la ţărani. Aceştia s'au şi instalat pe aceste pământuri şi ca să fie siguri că nimeni nu le va lua fructul atâta timp dorit au şi adus lemne pe bucăţile de pământ dobândite şi îşi şi construesc case, grajduri, staule, hambare.

Şi iată iar o ironie a soartei bolşevizmului că el, reprezentantul comunismului, să asiste la împroprietărirea ţăranilor, la creiarea populaţiei mijlocii. la formarea de proprietăţii-ferme, aşa cum le-a visat conservatorul ministru al lui Nicolaie al II-lea, iunkerul Stolipin. Creiarea de ferme agricole este egală cu îndepărtarea so-

cialismului pe sute de ani de la realizarea lui este falimentul politicei bolşevice.

Dar la ce scandaluri am asistat cu ocazia diviziunii moşiilor. Comisarul averilor naţionale a dat pământul după cum a fost plătit: celui ce i-a dat bacşişul mai bun i-a dat pământul mai bun deşi loturile au fost puse la loterie dar loteria avea cheia ei şi cele mai bune parcele au trecut în mânile celor cari au dat mai mult.

A fost o revoltă între ţărani şi preşedintele comitetului celor mai săraci ţărani aci, aci era să împuşte pe comisarul averilor naţionale. Dar conflictul s'a aplanat; se vede că şi cel dintâi s'a ales cu ceva.

Toată această şarlatanie dovedeşte, că cele mai bune intenţii nu valorează nimic dacă nu sunt oameni cinstiţi şi drepţi.

Noi n'am cerut pământ căci suntem convinşi că în curând vom pleca de aci. Chiar grădina de pe lângă casa noastră, pe care anul trecut am lucrat-o, am lăsat-o în parăsire şi bălăriile au crescut sub ploile de primăvară.

In fiecare dimineaţă mă duc pe dealul Mazeppa să ascult bubuiturile tunurilor; când nu se aud, mă întorc trist ca şi cum ceva s'a rupt din sufletul meu şi a dispărut ori-ce nădejde.

Zilnic trec soldaţi fugari cari sunt arestaţi de comisarul militar de aci. Dnieprul e păzit. Faptul acesta ne nelinişteşte, căci noi vrem să ne trecem lucrurile pe malul cellalt al râului, în guvernământul Minsk, de oarece suntem convinşi că polonezii vor încerca să ocupe malul acesta cât de curând.

Cu mari greutăţi reuşim să trimitem lucrurile noastre cu luntrea într'un sat din gubernământul Minsk, unde avem o cunoscută. Intr'o noapte neguroasă, când soldaţii dorm, coborâm mai toate lucrurile. Eu merg de asemenea pentrucă în cazul când vom fi prinşi să pot spune că

voiam să trec la un bolnav, din satul de peste partea ceallaltă a râului, care a trimis pe un om după mine. Şi într'adevăr un ţăran de pe marginea ceallaltă a Dnieprului s'a angajat să ne treacă. El ştie cursul apei, e pescar — şi ne va duce lucrurile ca să nu cadă în mânile patrulelor.

— Dar, nu vă temeţi. Soldaţii dorm şi nici o pază nu este. Vă faceţi degeaba sânge rău.

Şi într'adevăr trecem toate lucrurile, ne rezervăm cele mai necesare.

Trăim cu multă atenţie, căutăm să aflăm fiecare gest, fiecare mişcare ca nu cum-va să rămânem aci când armatele bolşevice vor ocupa malul nostru, al Dnieprului.

Căci iată ce plan am făcut: polonezii vor înainta până la Dinepru şi vor ocupa toată gubernia Minskului, unde cumnaţii mei au proprietăţile lor. Noi vom trebui cu câte-va zile mai înainte ca ei să ajungă la malul drept al râului să trecem acolo şi să ne lăsăm ocupaţi de polonezi. Dacă întârziem şi pe malul stâng vor fi forţe mari bolşevice şi se va stabili aci frontul, ori ce trecere va fi imposibilă. De aceea trăim într'o aşteptare bolnăvicioasă. Fel de fel de veşti circulă şi după ele ne orientăm viaţa aşa că suntem într'o continuă enervare.

Un cumnat al meu, o cumnată şi cu doi copii mai în vârstă au hotărît să plece şi să treacă prin linia frontului, căci nu e posibil ca să trecem râul toţi cincisprezece oameni cari trăim aci. Trecerea frontului se face zilnic de sute de oameni, cari acum merg în Polonia să cumpere sarea, de oare-ce la Kiev ea este tot aşa de scumpă ca şi la noi. In această mulţime voesc şi rudele mele să se strecoare.

Au plecat. Călătoria e şi mai mult riscată de cât aceea spre Kiev pe cari au făcut'o iarna. Prin toate localităţile pe care le vor străbate vor trebui să treacă prin sate şi târguri în care se

găsesc cunoscuţi, de oare-ce moşia lor este în această regiune. Dar ei nu mai pot răbda şi au plecat.

Ne despărţim de ei cum te desparţi de mortul pus în sicriu şi coborît în groapa proaspăt săpată. Te uiţi la faţa lor palidă de emoţia despărţirei şi a fricei necunoscutului, care îi aşteaptă şi ţi se pare că te uiţi la faţa răposatului pe care nici o dată nu o vei mai vedea.

De pe Mazeppa urmăresc luntrea lor — trecerea ţăranilor şi a acelora cari merg după sare e permisă — şi lung timp urmăresc punctul negru, luntrea lor perzându-se între tufişurile inundate de pe malurile Dineprului.

Ce preţ mic are viaţa, cum o riscăm de uşor! Oameni cari au muncit din greu; cumnatul este un mic proprietar de pământ, are vr'o 250 de hectare de pământ nu tocmai bun, a luat moşia în zestre, datoare, rău întocmită şi 10 ani a luptat s'o ridice să-şi clădească o fabrică de amidon, să şi plătească datoriile. Patru ani apoi a fost pe front ca ofiţer de rezervă artilerist, a suferit asediul fortăreţei Kovno, asediul Dvinskului, luptele pe râul acesta şi abia a scăpat viu din mânile soldaţilor Femeea lui bolnavă, copiii mici, doi din ei mai mari, abia au 11 şi 13 ani, au plecat cu toţii, întâmple-se ce se va întâmpla.

De ce au fost ei nevoiţi să se ascundă! Ce au păcătuit ei, cari n'au ştiut o zi de odihnă şi de linişte, ca să fugă, să se pitulească, să sufere şi să fie şi socotiţi de contrarevoluţionari şi de vrăşmaşi ai poporului!

In jurul moşiei cumnatului meu sunt zeci de ţărani cu 100 până la 200 de hectare de pământ, mult mai bogaţi de cât ruda mea şi ei, pentru că sunt ţărani, pentru că poartă haine ţărăneşti, şi pentru că nu ştiu ceti şi scrie au rămas locului, au fost lăsaţi în pace, s'au îmbogăţit în timpul acestei revoluţii.

Oare știința de carte,—cumnatul meu e licențiat în drept — este o crimă?

Și apoi credințele lui politice! Ca student a fost dat afară din Universitate pentru vederile lui subversive, era socialist revoluționar și cu greu a fost reprimit și a putut obține licența; ca membru în Zemstvă a fost urmărit și persecutat de gubernator pentru ideile lui liberale și lupta pe care a dus-o cu arhiereul guberniei în ce privește școlile bisericești contra existenței cărora era cumnatul meu.

Om bun, democrat, cinstit, țăranii n'au avut de cât să se laude cu purtarea lui omenească și dreaptă, dovada, că aci în refugiul nostru mulți din ei veneau să ne ajute în nevoia noastră, ne aduceau de ale mâncării, ne încurajau în descurajarea noastră și nici unul din ei n'a descoperit ascunzătoarea în care cumnatul meu trăia, deși știau că pentru capul lui, ca fost proprietar era pregătit ștreangul.

Omul acesta cult, desinteresat, drept, muncitor ca un rob, a trebuit să se ascundă ani de-a rândul și acum trebue ca să poată reintra în casa lui să se expuie a fi ucis de primul soldat roșu, dacă ar fi fost denunțat că nu este el acela care se ascunde sub pașaportul fals pe care-l dobândise,

E drept că se deghizase așa de bine în cât era de nerecunoscut în hainele de țăran, în cojocelul de piele, în opincile de coajă de copac, cu barba de mujic rusesc și cu mânile de lucrător, căci zilnic lucrase din greu, ca să dee mânilor înfățișarea mânilor robuste a lucrătorilor.

Soția lui, o blondă delicată, nu putea să-și ascundă originea ei burgheză și ea trebue să spue că este dăscăliță și că merge pentru sare din partea comitetului de învățători. In scopul acesta avea hârtiile necesare, pe care oameni buni—oh! câți oameni buni are Rusia aceasta mare! — ni le făcuseră.

Trăiam în grija lor când într'o zi un prieten, deşi bolşevic, ne-a făcut cunoscut că trecerea Dnieprului va fi oprită cu desăvârşire şi că dacă nu se executa ordinul pricina este că comisariatul militar nu are destule forţe ca să o facă, dar că forţele aceste pot veni în fiecare moment. Trebuia să ne grăbim.

Cellalt cumnat avea un cal şi o căruţă, de care nu vrea să se desparte cu nici un chip.

E interesantă şi istoria acestui burghez.

Proprietar ai unei moşii mai mari, pe care avea şi o fabrică de spirt, el a trebuit să-şi părăsească proprietatea în 1915, când au năvălit germanii. Om nenorocos, a trebuit să se întâmple ca tocmai pe moşia lui, care era pe râul I. nu departe de P. să se oprească germanii şi să stee până la pacea dela Brest-Litovsk în primăvara lui 1918. Pe pământul proprietăţii lui germanii au săpat tranşee, au construit blindajuri în beton armat, au distrus fabrica de spirt pentru ca din cărămida ei să lucreze blindajurile. Casa, clădirile gospodăriei. tot ba chiar şi satul din apropierea moşiei, germanii l'au aprins, căci ele puteau servi ca punct de reper pentru artileria rusă.

Fără nici un mijloc de existenţă el a trăit ca administrator al unei moşii şi în calitatea aceasta fugise când bolcevicii au ocupat gubernia Minskului. Nenorocit şi ca om, nu numai ca proprietar, în fuga asta de năvălirea nemţilor a pierdut ultimul său copil şi l'a pierdut în condiţii extraordinare. Plecând cu trenul din staţiunea L, el şi cu soţia lui s'au aşezat pe platforma unui vagon pentru cărbuni pe unul din vagoanele de lângă locomotivă, iar doica şi copilul lor negăsind loc în acest vagon şi ca să fie şi mai la adăpost, s'au aşezat într'un vagon de marfă, ultimul din trenul acesta.

Şi în timpul mersului un aeroplan german s'a coborît deasupra trenului şi a aruncat o

bombă, care a distrus tocmai ultimele trei vagoane în care, într'unul din ele, a fost doica şi copilul cumnatului meu. Nenorociţii părinţi au văzut cu proprii lor ochi, de unde şedeau, cum s'a sfărâmat vagonul, cum rămăşiţele de corpuri omeneşti au fost asvârlite în aer şi au rămas pe şinele însângerate şi n'au putut face nimic, n'au putut da nici un ajutor, n'au putut decât să ţipe, să ţipe îngrozitor, toată durerea şi toată oroarea spectacolului văzut, toată monstruozitatea crimei săvârşite.

Şi omul acesta fără nici o avere, cu o tragedie aşa de îngrozitoare în suflet era urmărit ca burghez de bolşevici şi trebuia să fugă şi să se ascundă.

Din toată averea lui îi rămăsese doi cai şi o căruţă. Caii îi evacuase în timpul retragerei sale de nemţi pe şosea şi au fost adăpostiţi la un prieten al său, Pe unul mai bun din ei, l'au luat când au venit bolşevicii şi singurul cal care i-a rămas roib, frumos dar slab, căci nu voiam să-l hrănim de teamă că fiind mai voinic l'ar fi luat şi pe el soldaţii cumnatul meu îl îngrijea ca pe un copil, cum ar fi îngrijit pe copilul său, pe care germanii l'au rupt în bucăţi.

In dragostea lui pentru calul acesta era ceva aşa de duios şi dureros în cât ori-ce discuţie şi propunere de a ne debarasa de el nu putea avea loc, căci calul era o greutate de fapt pentru noi. Uite şi acum când trebuia să fugim era greu să-l trecem peste râu, căci pod nu era şi plutelor nu le erau permis să treacă vite dincolo de râu.

Şi totuşi trebuia de luat calul. Noi vedeam, că cumnatul ar fi preferat să rămâie mai bine aci, de cât să se desparte de animalul acesta care îi amintea viaţa lui de om cu stare, de om muncitor, căci şi el nu era din acei bogă-

tași cari au moștenit pământul lor, dar 'l dobândise după ani de hărnicie și sacrificii.

Oameni buni, ni-au venit în ajutor și de data asta și în aceeași noapte cu riscul de a fi împușcați de patrulele cari mișunau printre tufișurile malului râului în luntrile lor, cumnatul și soția lui, cu căruța și calul au trecut dincolo de Dniepru.

Rămâneam eu, soția mea și copilul, o cumnată a mea și doi copiii mai mici ai primului meu cumnat, care a plecat cu soția lui și cu alți doi copiii mai mari.

Mai rămăseseră lucruri, căci ori-cât de mică e gospodăria omului se strâng totuși vechituri din toate părțile și cum trebuia să mergem în locuri, cari rămâneau după retragerea bolșevicilor pustii, orice lucru avea o valoare și nu trebuia lăsat pe loc.

Norocul nostru — sunt coincidențe bizare, extraordinae uneori,—că în aceeași zi când am aflat că Dniepruł va fi oprit pentru navigație a venit o institutoare dintr'un sat din gubernământul Minskului, însoțită de un miliționer.

Invățătoarea era fiica unui mare proprietar ai cărei părinți erau la Kiev ascunși și dela cari cumnații mei i-au adus în ultima lor călătorie la Kiev — făcută cu luntrea, — vești și lucruri. Institutoare a cinci școli sovietiste ea căpătase autorizarea de a veni pentru aceste lucruri și ca să nu fie pe drum supărată de diferite autorități și diferiți agenți luase cu ea pe un miliționer din localitatea unde era.

Ea ne era cunoscută de mult, așa că venirea ei ne-a bucurat, dar miliționerul cu arma lui, cu sabia și cu revolverul legat la brâu, în loc de curea cu o sfoară. ne-a speriat. Credeam că rudele noastre au fost prinse și că miliționerul venea să ne aresteze și pe noi.

Dar el repede ne-a liniștit:

— Nu vă uitați că sunt înarmat și port cârpa

asta roşie pe piept (cocarda bolşevică) eu nu sunt comunist şi puteţi fi liniştiţi, am venit cu domnişoara, domnia-ei, mă ştie.

Le-am dat pe lângă lucrurile pe care cumnaţii mei le-au adus din Kiev şi restul de lucruri cari ne-au mai rămas şi aşa am scăpat de greutatea de a le transporta şi de a nu ne fi confiscate pe drum.

Povestesc lucrurile acestea ca să arăt cum se puteau uşor înşela autorităţile bolşevice şi de câtă puţină simpatie se bucurau în cercurile lucrătorilor şi ţăranilor, ai amicilor lor aceşti tirani, pentru că toate aceste încercări de a fugi se făceau cu concursul lor, al acestor ţărani şi lucrători, cari ar fi trebuit, ca proletari ce erau şi deci stăpâni ai regimului, să ne denunţe sau să ne aresteze ca contra revoluţionari.

Or, toată lumea aceasta ne sfătuia dinpotrivă să fugim mai repede, ne ajutau în fuga noastră şi nu găseau destule cuvinte să blesteme pe acei de teama cărora trebuia să fugim ca nişte hoţi şi nu găseau mijloace ca să ne vie mai repede în ajutor ca să scăpăm.

Oh! nu voiu uita niciodată pe bătrânul care m'a trecut cu luntrea când am fugit din târguleţul unde am trăit 14 luni de tortură fizică şi sufletească, a bolşevismului. Ce om de treabă ce suflet omenesc! Bătrânul era ţăran dintr'un sat de peste Dniepru şi fusese multă vreme portar la gara din Kiev. Şi-mi aduc aminte, că întâia oară când am fost la el, — am trecut Dnieprul cu sania, râul era îngheţat, — ca să văd pe un fiu al lui bolnav de tifos exantematic, am văzut într'o ramă litografia unei clădiri.

— Unde văzusem eu clădirea aceasta? mă întrebam privind pe peretele de lemn al colibei. Era clădirea unei gări. Avea ceva asămuitor cu una din gările ruseşti prin care trecusem.

Şi bătrânul văzând că nu-mi deslipesc ochii de pe imaginea litografiată 'mi şopteşte:

— E gara din Chişinău.... am luat fotografia întâmplător, mi a plăcut clădirea.

Era o coincidenţă naturală. La un fost portar de gară nu era uimitor să se găsească fotografia unei gări pe care el o putuse lua de la vr'un şef sau amploiat. Dar pentru mine imaginea gării acestea, a Chişinăului pe care o văzusem de atâtea ori m'a urmărit multă vreme, m'a obsedat lung timp.

— Să fie oare o prevestire? Să fie oare un semn că în curând voiu revedea Basarabia, Chişinăul?

Bătrânul era un ţăran chiabur, avea doi fii, frumoşi şi voinici, amândoi desertori din armata bolşevică.

— Nu ţi-e teamă că are să-i iee? îl întrebam.

— Nu. Mai bine îi strâng eu de gât de cât să-i las să lupte pentru tâlharii aceştia de bolşevici.

Satul tot era în contra bolşevicilor şi nu de mult au avut ţăranii lui o încăierare cu soldaţii bolşevici, cari veniseră după rechiziţionarea pâinei şi pe care satul refuza s'o dee.

— Ei, dom'le doctor, de-ar da bunul Dumnezeu să scăpăm de molima asta, îmi vorbea el.

Şi când i-am spus planul meu, că voesc să m'ascund câte-va zile în gubernia Minskului până vor veni polonezii mi-a spus părinteşte:

— La mine nu te pot lua, căci eu fiind om cu stare toţi soldaţii când vor trece prin sat se vor opri la mine, dar am eu un fin, om sărac dar cinstit, la el ai să fi ca la mine. El este şi preşedintele comitetului săracilor, dar n'are nimic de a face cu bolşevicii, cum îi iubesc eu aşa-i sunt şi lui de dragi.

Trebuia ca bătrânul să vie să mă iee, căci hotărîsem că el va veni după mine când va sosi momentul fugii, ca după doctor, ca să mă treacă la un bolnav dincolo de râu.

Vestea că râul poate fi păzit serios, şi vestea

că lunírile toate vor fi suprimate ca să nu poată nimeni trece, m'a pus pe gânduri.

Bătrânul locuia pe malul cellalt, cum puteam să-i dau de veste ca la noi s'au luat astfel de măsuri?

Se însera. Mă agitam dintr'un colț într'altul al odăi. Soția mă liniștea că bătrânul va veni. Ea hotărîse să rămâie încă cu copilul, de oare ce ea era profesoară la o școală sovietistă și absența ei ar fi dat de bănuit, ea trebuia să treacă în ultimul moment, când polonezii se vor apropia cu totul de râu. Pentru trecerea ei se angajase de asemeni bătrânul.

Și bătrânul nu venea.

Târziu, noi coborîsem stolurile și ședeam în jurul microscopicei lămpi când pași se auziră în tindă.

— Cine poate să fie, ne întrebăm și așteptăm ca ușa să se deschidă în odaie.

Ea se deschide. Apare bătrânul. Gâfâind de urcușul dealului, obosit el îmi spune:

— Barine (domnule) să mergem. Acum au trecut soldați mulți pe la noi, au trecut și multe care cu provizii, fug ticăloșii și cară tot ce pot. Se îndreaptă spre pod. Vorbesc că polonezii sunt la două zeci de verste (kilometri) de aci, spun că i-au bătut leșii de n'au știut pe unde ieși. Slavă ție Doamne că scăpăm, că vom putea și noi răsufla. Aide îmbracă-te.

Sar de la locul meu ca un copil. Mă simt așa de ușor, așa de vesel, așa de fericit! In fine, a sosit clipa mult dorită. Scăparea, scăparea din nevoia aceasta sufletească și trupească, scăparea din închisoarea aceasta ticăloasă și murdară. E oare adevărat că mâine voiu fi liber, că mâine nu voi mai aștepta să între soldați sau comisari și să strige: Mânile în sus.

Mă îmbrac și sunt așa de distrat că nu găsesc nimic. Ai mei m'ajută și caută să mă liniștească.

Şi nici un minut nu mă îndoesc de bătrânul acesta, sunt aşa de încredinţat în cinstea şi dreptatea lui în cât mă las să mă ducă unde şi cum vrea.

Câte-va minute în urmă sunt pe apă. Noaptea e fără lună dar cu multe, multe stele.

E totuş întuneric. Plutim printre tufişuri ca să nu fim zăriţi de patrule.

E linişte. Se aude doar bătaia lopeţilor pe luciul apei, se aude fâşăitul botului bărcii cum taie undele liniştite.

In zare văd dealul Mazeppei, turnurile albe a celor patru biserici profilându-se pe negrul orizontului, şi mi se pare că este o perdea mare întinsă acolo, departe, departe şi că şi dealul acesta pe care zile întregi am şezut şi cele patru biserici şi toate grădinile negre în această noapte de primăvară sunt desemnate cu cărbune de un artist genial. Şi că dincolo de aceasta perdea rămâne o viaţă, o viaţă de zbucium, de suferinţă, care mi-a pus pe suflet amarul decepţiei în bunătatea şi cinstea oamenilor, care m'a îmbătrânit cu ani de zile, cu ani de durere căci am perdut credinţa că omenirea va fi vr'odată mai bună.

Dincolo de această perdea rămâneau sforţările unor oameni, cari rupându se de la viaţa poporului lor au încercat o iluzie s'o facă realitatea şi pentru încercarea lor n'au cruţat nici viaţa altora, nici avutul altora, nici propria lor viaţă.

Şi ce au făcut?

Nimic.

Ba nu... au distrus şi acea mică şi neînsemnată încredere dintre oameni..

Dar faţa bătrânului încadrată în barba lui albă îmi apăru în întunericul nopţii.

— Nu, nu e adevărat, încrederea dintre oameni n'a perit. Oare nu şed eu aci în luntrea aceasta, alături de un om cu care n'am nimic

comun, nimic care să m'apropie de cât faptul că eu sunt om ca şi el şi că nimic nu ne deosebeşte, şi totuşi eu îmi las viaţa în mânile lui.

Nu. bolşevicii au încercat să sfărâme totul dar n'au sfărâmat de cât pojghiţa aceea care acoperă deosebirile dintre oameni, pojghiţa aceea care face ca deosebirile dintre oameni să fie prea mari. Astăzi privesc la om. după toate cele trăite acolo, altfel de cum l-am privit. astăzi văd că multe din cele ce le-am crezut indispensabile vieţii mele nu erau trebuincioase şi că omul trebue să trăiască mai uşor ca să nu poată apăsa cu greutatea vieţii lui şi asupra altora.

Perdeaua cu dealul Mazeppei cu cele patru turnuri ale bisericii au dispărut cu totul şi numai spaţiul negru se discerne în nesfârşitul lui, to ul dispăruse.

Aşa au să dispară şi toate frământările la ari am asistat şi nu va rămâne de cât un pustiu, un spaţiu negru, iar noi oamenii ne vom duce paşii spre o viaţă mai bună, mai frumoasă.

III

DUPĂ BOLŞEVICI

III. DUPĂ BOLȘEVICI

15 SCĂPAREA ȘI REINTOARCEREA ACASĂ

Prin Polonia la Minsk. Visul rusesc

Mai 1920. Ajuns în sătulețul din guvernământul Minsk m'adăpostesc în casa unui țăran sărac 'n care m'a dus bătrânul meu prieten Nevasta mi-a rămas încă acolo cu fetița. Bătrânul a plecat după ei. Timpul îmi pare enorm. Pe drumul satului trec mereu soldați bolșevici, ei se îndreaptă spre râu și trec în guvernământul Cernigovului de unde eu am fugit. Din vreme în vreme cirezi de boi, herghelii de cai, turme de oi trec mânate de soldați. Se cară tot, se ia ultima bogăție a țăranului, se rechiziționează cel mai mic lucru.

Trupe deșențate, în zdrențe, aceiaș armată pe care am văzut'o de un an și patru luni, trec cântând cântecul la modă bolșevic. Dacă în general cântecul caracterizează o epocă, apoi cântecul acesta este într'adevăr icoana bolșevizmului. Nu numai aria, care este de o brutalitate strigătoare, dar și cuvintele sunt ceva ordinar. Așa cântau de sigur haiducii din vremuri și trebue să recunosc că bolșevizmul are ceva haiducesc.

Cântecul se numeşte *Merişor* şi se adaptează după împrejurări, se vorbeşte cum merişorul acesta poate să se rostogolească prin toate locurile şi cum el vede totul. E o aluzie şi la burghezimea de care ei îşi bat joc şi la evenimentele zilei. Aşa la Odessa *Merişorul* se cânta aşa.

— Unde te duci tu merişor
agă de seamă să nu te rostogoleşti
Şi în *Almaz* să nemereşti
Căci de acolo n'ai să te mai întorci.

Aluzia era la vasul de război *Almaz* unde se executau ofiţerii şi burghezii.

n ritmul acestui cântec trec trupele.

Spre seară vine şi soţia mea. Ea a pecat neobservată. Noi nu suntem încă liberi căci polonezii n'au ocupat încă localitatea dar bubuitul tunului e aşa de aproape, şi soldaţii bolşevici, cari fug, vorbesc cu atâta siguranţă că ei au toţi ordinul de a trece Nistrul în c t nu încape nici o îndoială că polonezii vor ocupa zilele acestea şi satul acesta în care ne ascundem.

In noaptea aceasta suntem deşteptaţi. Ultimii soldaţi trec şi voesc să înnopteze în casa ţaanului nostru, ca în zori să treacă râul

Auzim cum intră într'altă odaie.

Sunt doi. Auzim ce vorbesc.

Se plâng că sunt bătuţi, că n'au de şeapte ani o zi de odihnă, că nu ştiu unde-i va duce b lşevizmul, vorbesc cu multă teamă de polonezi, laudă armata lor.

— Se poate tovarăşe, vorbeşte unul din ei, armată fără nici o disciplină? Se poate ca eu mujic (ţăran) care nu pricep nimic să fiu tot aşa de cuminte ca ofiţerul care are carte? D a a suntem bătuţi; avem ofiţeri dar ofiţerul nu poate face un singur lucru fără ca să nu întrebe pe comisar, şi comisarul e te sau un luc ător sau ţăran ca şi mine. Comisarul comandă şi de-aia fugim şi fugim.

Mănâncă și apoi se culcă.

Mă gândesc ce om de treabă e țăranul la care ne-am ascuns. Dacă el ar spune un cuvânt, am fi îndată ridicați și uciși pe loc ca contrarevoluționari, ca fugari din țara sovieturilor.

Dar, el nu ne va trăda.

El singur pricepe că toată opera aceasta bolșevică nu poate dura. Eri vorbind cu el îmi spunea:

— Cui au făcut bine blestemații ăștia de bolșevici? Celor mai bogați dintre țărani dar nu nouă celor săraci. Țăranul bogat are 2—3 cai, 2—3 vaci, oi, pluguri, are coase, are bani și poate lucra și pământul lui poate să-și aducă lemne din pădure, poate și să clădească ceva pe lângă casă, eu nu am de cât un cal și-o vacă. Câ pot eu lucra? Mi-au dat pământ, dar nu mi-au da și vite și cu ce pot lucra eu? Lucrez tot atâta cât am lucrat și mai înainte. Cu un cal n'am putut căra lemne și uite casa nu o pot îndrepta, cu un cal nu pot nimic face și trăesc din greu, pe când țăranul bogat trăește ca un mic proprietar.

— Au făcut bolșevicii, 'l consolez eu, pentru lucrători.

— Dar taci domnule din gură. Ce au facut pentru lucrători? Am un frate lângă Kiev lucrează într'o fabrică de zahăr. Ce crezi că caștigă? Atât ca să nu moară de foame. Leafa nu-i ajunge nici pentru 10 zile, dacă ar manca doar pâine. Dacă se întreține e mulțumită zahărului pe care îl fură și-l schimbă pe paine.

— Multe fabrici nu lucrează, pe multe bolșevicii le-au distrus dinadins, ca să silească pe lucrătorii cari rămân fără lucru să intre în armată. Așa aci lângă noi la Gomel au dat i singuri foc la o fabrică de chibrituri de oarece lucrătorii au refuzat să se mobilizeze. După ce a ars fabrica au trebuit să se ducă în armată, căci au fost declarați fără lucru și liberi.

— Nimeni, domnule, nimeni n'a văzut zi bună sub ei. Ba nu, uite comisarii lor. Aceştia 'ntr'adevăr trăesc bine. Aceştia au să iee locurile moşierilor şi fabricanţilor când s'o sfarşi cu bolşevismul. Uite, ai să vezi.

Dimineaţa am resuflat. Ultimii soldaţi au plecat. Nevasta mea s'a hotărît să se ducă într'un sat vecin unde sunt ascunşi cumnaţii mei, dar ea se înapoiază peste o oră. Pe drum a întâlnit patrule poloneze.

Pe când vorbim, în faţa ferestrei noastre tre patrule.

O fetiţă care trăeşte cu noi, o poloneză refugiată nu se poate stăpâni şi le strigă în poloneşte.

Bun venit domnilor.

Ei opresc caii.

Sunt toţi bine îmbrăcaţi, sub ei cai voinici şi frumoşi. Figuri de oameni, priviri inteligente. Te uiţi la ei cu plăcere. Par'că văd soldaţii noştri, pe ofiţerii noştri. Inima îmi bate de bucurie, lacrămile 'mi udă genele. Revăd din nou Europa, civilizaţia, în aceşti cavalerişti chipeşi şi cu feţe de oameni şi sunt bucuros că n'am să mai văd brutele acestea bolşevice, brutele acestea ale Asiei întunecate.

Ei ne întreabă dacă mai sunt bolşevici in localitate şi pornesc pe drumul prăfuit perzandu-se într'un nor de colb.

— Suntem liberi, suntem liberi!

După un an şi opt luni în fine odihnesc cu sufletul.

Dar noul acesta e aşa de excitant, aşa de plăcut încât nu pot sta locului.

Vreau să mă duc, să mă duc unde-va departe, cât mai departe de răul acesta blestema , de Dnieprul acesta care trece în marginea insăş a satului, vreau să nu mai văd nici silueta dealurilor de dincolo de râu, dealul pe care

am stat zile întregi când locuiam acolo dincolo de Dniepru.

Dar nu putem pleca aşa de uşor. Mai stam câte-va zile şi după ce trimitem copiii în căruţe, noi o luăm pe jos, pentru că mijloacele nu ne permit să luăm prea multe căruţe.

Dela Dniepru până la cea mai apropiată moşie à cumnatului meu sunt 75 de verste (kilometri) şi le facem cu toţii pe jos şi în dorinţa de a ajunge mai repede acolo le facem numai în două zile.

Am ajuns în cele din urmă la moşia cumnatului.

Casa a rămas întreagă, de oarece a fost locuită de comisari bolşevici şi au avut interes s'o ţie. Indată ce o casă de proprietar nu este locuită, ţăranii o devastează, scot feres rele uşile. Aşa o casă a surorii nevestei mele din apropiere a rămas numai cu zidurile goale. Dar astfel de case găseşti la fiecare cotitură d drum.

Ţăranii devastează şi clădirile locuite dacă sunt rău păzite. Aşa în localitatea unde am trăit sub bolşevici ei au devastat chiar palatul proprietarului în care era instalat sovietul. La început au furat toate ferestrele din etajul de jos; sovietul s'a mutat în etajul al doilea, apoi au furat ferestrele din etajul al doilea, şi sovietul a trebuit să se urce în al treilea. De aci le-a fost mai greu să fure şi palatul sovietelor a rămas la etajul al treila, pe când în celelalte două sufla vântul şi s'au cuibărit ciorile.

Lipsa de sticlă şi geamuri e colosală şi cum ţăranii au construit case noui şi n'au geamuri, ei fură de unde găsesc.

De asemenea e lipsă mare de clanţe şi închizători şi rar vei vedea vr'o instituţie bolşevică în care uşile sau ferestrele să aiba clanţe şi închizători.

Oamenii au devenit de o aşa abilitate încâ fură lucrurile acestea în namiaza mare.

Dacă casa cumnatului a rămas întreagă, în schimb maj toate clădirile şi acareturile au fost distruse şi furate. Deşi pădurea e aproape, deşi lemnul s'a vândut şi s'a dat de către sovieturi în orice cantitate s'a vrut, ţăranii au preferat să iee clădirile în lemn gata. Asta au făcut-o nu din lene ca să lucreze, dar din lipsa de instrumente de lucru, topoare, ferestrae şi din lipsa de cuie. O clădire gata era mai uşor e transportat, de cât una nouă de ridicat.

Fabrica a rămas de asemeni neatinsă, căci sovietul voia s'o puie în mişcare, dar n'avea lucrători specialişti şi doi ani n'a putut funcţona.

Dar ce murdărie pretutindeni! Par'că n'au tră't oameni. O odaie au transformat o în close ca să nu răcească domnii comisari în timpul e nei, şi toată casa nu era posibilă de locuit de cât după o remontare capitală. Ne pripăş m într'o odăiţă a mecanicului fabricei.

Moşia a fost în mânile comitetului tot timpul, ţăranilor nu li s'au dat pământ şi sing r comitetul a exploatat moşia. Dar vai! ce exploatare! Trei sferturi de pământ este părăsit, căci nu au avut oameni cu carì să-l lucreze. cum n'au avut inventar. Din o sută de cai au rămas 4 nenorocite mârţoage bolnave de rae, din opt zecì şi ceva de boi şi vaci a rămas o vacă, din zeci de pluguri, abia sunt două, n ci o semănătoare, nici o secerătoare nu funcţionează. S-au semănat toamna vr'o 20 de desetine cu grâu, dar în aşa hal au fost semănate ă ele nu vor da nici cât 2 desetine, de oarece s'au semănat cu semănătoarele pe jumătate goale, lucrătorii au furat grâul.

G .dina plină de bălării, pomii mâncaţi de omizi, curtea o mare de iarbă sălbatecă.

Dar în schimb un scrânciob în mijlocul curţe

şi de-asupra scrânciobului o stea în lemn, vopsită în roşu, aceasta este emblema bolşevismului. Scrânciobul este distracţia de seamă a bolşevicilor. Cântecul din armonică şi legănarea în scrânciob, aceasta e toată mulţumirea intelectuală a comisarilor, e toată petrecerea lor sufletească şi trupească.

Ca după un foc, ca după un dezastru priveşti la toate acestea şi nu ştii ce să faci.

Să începi din nou lucrul? E oare necesar? Legea agrară promite proprietarilor 300 de desetine. Dar cine va aplica această lege?

Totuşi trebuie să ne apucăm de lucru Au venit ţăranii îndată ce au aflat că s'a înapoia proprietarul şi au propus să li se dee p mânt în arendă, pe din două şi cu semințele lor. In câte-va zile câmpul a fost lucrat şi sămănat cu ovăz, cartofi cu grecihă.

Alţi ţărani au venit să ne ajute să aducem o orânduială oare-care în casă, în curte, în grădină.

Viaţa reîncepe Câmpul a luat alt aspect grădina a întinerit, pomii au fost scuturaţi de omida şi tunşi, curtea a fost cosită, scrânciobu doborît şi aspectul vechiu al curţii a reînviat. Dar urmele distrugerii încă se văd şi ele v r rămâne pentru totdeauna.

Eu nu mă gândesc de cât ca să mă înapoez în ţară. De doi ani aproape n'am nici o veste dela ai mei, nu ştiu ce s'a petrecut in ţară, nu ştiu sub ce formă s'a făcut Unirea, nu şt'u frontierele ţării. Şi îndată ce m'am simţit în remat plec cu soţia mea la Varşovia, unde trebu e să-mi iau documentele necesare — paşaportul şi un certificat de la consulatul nostru—ca să mă duc la Minsk şi să mijlocesc ca să m se restitue lucrurile luate.

Şi iată-mă din nou pe drum.

La ţară, departe de ziare, departe de n utăţ

trăiam în nădejdea că vom fi liniştiţi şi că visul cel urît s'a terminat, dela prima gară însă avem impresiunea că lucrurile merg prost în Polonia că s'aşteaptă ceva groaznic. Trenuri de persoane nu sunt. Trenurile de marfă nu primesc călă ori. Trenurile militare şi mai puţin.

Cu mari greutăţi răzbatem la Brest-Litowsk Aci veştile sunt şi mai precise. Polonezii se retrag. Ajungem la Varşovia. Aci atmosfera este identică cu cea pe care am descris-o în notele mele şi pe care am respirat-o în Odessa, Rietsch za în ajunul venirei bolşevicilor.

Birjarii cer cât vor. Tramvaiele nu circulă, la restaurante nu e pâine şi preţuri fabuloase, chelnerii sunt obraznici, seara de zece orj se stinge electricitatea, apă numai în etajele de jos, în hoteluri poţi găsi o cameră plătind portarului o sumă fabuloasă. Oamenii umblă năuci te îmbrâncesc şi nici nu se scuză.

In schimb cinematografele sunt înţesate de lume, pe strade lux, cocoane în rochii bogate, ciorapi de mătase la toate, pantofi de mii de mărci, automobile, trăsuri, cai de cursă; aceiaş desfrăbălare, aceiaş nepăsare în ajunul catastrofei.

La consulat sunt primit foarte rece. Mi se refuză paşaportul pe cuvânt că este o circulară a ministrului ca să nu se elibereze paşapoarte acelora cari le au pierdut sau le-au fost furate decât după un prealabil avis al ministrului de externe din Bucureşti.

Ce inteligentă măsură!

Se lasă un cetăţean al ţării fără nici un document pe stradă până la avizul ministrului, aviz care poate veni după luni de zile şi în timpul acesta cetăţeanul poate sta pe socoteala lui, bine înţeles, şi s'aştepte bine şi frumos.

Ce măsuri stupide pot inventa oamenii inteligenţi!

Am trebuit să plec la Minsk, cu un docu-

ment vechiu eliberat de consulatul român din Odessa, în timpul când spitalele române au funcționat acolo, dar care era scris în rusește ca să servească față de autoritățile ruse din Odessa și pe care consulul român din Varșovia nu l recunoștea, tocmai pentru că era scris în rusește, deși avea fotografia mea și pecetea și semnătura consulului Greceanu. Sunt dureros impresionat de această șicană. După atâtea suferințe, o primire așa de puțin amicală.

Sunt la Minsk! După cinci ani reveneam în orașul meu. Casa mea! Lucrurile mele! Am plecat patru, ne întoarcem trei un copil l am lăsat în pământul Moscovei și el este sub împărăția lui Lenin și Trotzki și el zace sub pământul pe care-l calcă acești binefăcători ai omenirii. Ușor pământ!

Găsim multe lucruri, multe nu le g sim. H r-dele în trecerea lor n'au putut lua tot, m -au lă-sat și mie, sau mai bine și-au lăsat pentru e când vor mai veni din nou.

Dar nimic nu ne interesează, căci la M'ns aflăm că moșia cumnatului meu, unde am poposit după fuga noastră, a fost ocupată din nou de bolșevici. Și noi, cari ne am lăsat copilul unicul copil, acum la cumnatul nostru.

Știm bine că el nu va rămâne sub bolșevici știm bine că el a plecat. Dar unde?

Telegrame nu se mai expediază din Minsk Minskul singur e amenințat. Orașul e tot într' aprindere nervoasă Și aci ca și la Odessa, ca și la Kiev, ca și la Varșovia e aceeaș atmosferă în ajunul schimbării. Dar aci schimbarea este și aproape, ea bate la ușă. Intr'o dimineață un aeroplan bolșevic a aruncat 4 bombe lângă gară.

La bubuitul lor am crezut mai întâi că orașu e bombardat, că din nou am căzut aci în mânile bolșevicilor, dar în urmă ne-am lin'șt' aeroplanele nu înseamnă nimic.

Cum vom afla unde e copilul?

Intr'o stare de enervare și zbucium ne frământăm toată ziua și alergăm ca să salvăm ceva din avutul nostru. Vrem să vindem, dar nimeni nu vrea să cumpere. Cine îndrăznește să cumpere, când mâine poate vor fi bandele roșii aci?

In oraș nu se mai găsește nimic. Pravaliile s'au golit de marfă, prețurile au devenit fantastice, pâinea a dispărut de pe piață. Din nou cozi nesfârșite de oameni în fața lăptăriilor, brutăriilor orașului, din nou zarvă în gări, trăsuri cu bagaje pe stradă, soldați de toate armele mișună și forfotesc. Și iar nopțile neliniștite, împușcături, țipete. Se fură, se pradă, se ucid

Iar în ziua în care plecăm, arde un cartier întreg al orașului. Fumul negru acoperă tot cerul și funingea cade pe toate stradele ca după explozia unui vulcan.

Am plecat într'o Miercuri; în aceeaș săptămână Vinerea, orașul a căzut.

Iar Brest-Litowsk, iar trenuri de marfă, iar învălmășeală. Funcționarii căilor ferate sunt mai toți bolșevici și fiecare ordin militar este contramandat de ei, așa că conflictele provoac certuri, înjurături, bătăi.

Mi se dă de comandantul militar autorizarea să merg cu un tren militar, dar șeful gării nu mă lasă și numai intervenția soldaților cari ne iau în vagonul lor, pe răspunderea lor, liniștește lucrul și cearta dintre comandant și șef.

Din tot ce vedem, din tot ce auzim, vedem dezastrul, sfârșitul Poloniei,

Soldații polonezi cântă cântece bolșevice. Ei nu vorbesc încă contra burjuilor dar contra *civililor* și trebue să manevrezi cu multă strategie ca să ieși teafăr din această atmosferă grea de ură și răsbunare.

In fine ajungem la Pinsk. Aci locuește cumnatul meu, care a sosit cu calul său de care

nu voia să sè despartă, după multă vreme și multă suferința.

El nu știe nimic de cellalt cumnat, la care mi-am lăsat fetița.

Petrećem o noapte îngrozitoare și a doua z după ceasuri de alergări, de ploconeli, de rugăminți, reușim să plecăm la o stațiune și mai apropiată de frontul polonez, doar vom întâlni pe cumnatul și copilul meu.

Ajungem la stațiunea L. Ací de la diferiți cunoscuți aflăm că cumnatul meu a plecat spre P ns și că trebuie să-l așteptăm acolo, unde el va veni zilele acestea.

Ne urcăm, cu autorizarea unui general rus, Balachovici, a cărui divizie luptă pe frontul polonez, într'un vagon în care se evacuau soldații din regimentele acestui general și ne pregătim să mergem la Pinsk, unde vom aștepta pe cumnatul și pe fetița mea.

Și aci s'a întâmplat o coincidență care te uimește prin bizarul ei.

După câte-va momente de ședere în vagon sunt chemat de un ofițer de serviciu care se scuză că trebuie să-mi facă cunoscut că în vagoanele de soldați nu pot călători cu soția mea și mă roagă să trec într'un vagon în care se găsesc refugiați și unde sunt și femei.

Ne supunem și ne urcăm în vagonul refugiaților.

Aci, din vorbă în vorbă, aflu de la o doamnă că cumnatul meu a hotărît să rămâie cu bolșevicii de oare ce soldații polonezi i-au devastat cu desăvârșire și că, dacă voesc să-mi iau fata, trebuie să mă duc imediat într'o localitate și mai apropiată de front de cât L...

Bine înțeles că într'un minut am fost din nou la generalul Balachovici, i-am vorbit de ceea ce aflasem și după o oră călătoream spre frontul polono-bolșevic.

Oare nu e stranie această coincidență? Dacă

rămâneam în vagonul cu soldaţi, n'aş fi ştiut nimic de soarta cumnatului meu, aş fi sosit la Pinsk, l-aş fi aşteptat să vie, iar în intervalul acesta bolşevicii ar fi ocupat localitatea unde este cumnatul meu, — căci localitatea aceasta a fost ocupată două zile după ce mi-am luat fetiţa cu mine — şi nu mi-aş fi putut vedea copilul.

Copilul l-am găsit. Două zile după această întâmplare părăseam Pinskul spre Varşovia şi de aci spre România.

Un an şi opt luni am trăit între bolşevici. Când scriu aceste rânduri sunt departe de ei. Toate ororile văzute şi îndurate s'au îndepărtat şi ca într'un caleidescop le văd în mii de forme. Groaznicul lor a dispărut, comicul lor mai răsare şi uneori surîd la amintirea acelor scene care, cu toată brutalitatea lor, aveau şi partea lor veselă.

Şi nu-mi pare rău că am trăit acolo. Pentru că am învăţat multe.

Am învăţat să apreciez munca şi să nu-mi fie ruşine a munci ori-ce şi ori când, am învăţat să traesc modest şi să văd că multe din lucrurile care le socoteam absolut indispensabile sunt inutile şi că omul se poate lipsi de ele.

Dar am constatat de asemeni că toate schimbările pe cari voesc oamenii să le facă sunt inutile dacă nu se vor schimba oamenii înşişi. Sunt frumoase toate teoriile bolşevice, sunt pline de avântul nobil şi umanitar, dar ele nu pot fi realizate de cât de oameni cinstiţi, buni şi drepţi. Tot potopul de sânge vărsat şi acele două zeci de milioane de ruşi morţi de cuţitul asasinului, de revolverul bolşevicului, de lipsa pâinii şi de molima boalelor n'a folosit la nimic, căci Rusia n'a învăţat nimic de la această schimbare şi Rusia va reveni la acea transformare, pentru care a fost gata, la acea formă

de stat pentru care și poporul ei și dezvoltarea ei economică și socială au fost pregătite. Rusia va fi o mare democrație liberală. Asta e cert. Țăranii ei și orășenii, lucrătorii ei și intelectualitatea, cari au rămas nemurdăriți de sângele vărsat, vor pune bazele acestei democrații.

Căci un suflet național fantastic și impulsiv trăește în poporul rus. Popor visător. Această caracteristică îi este dată lui din acel moment chiar când pentru prima oară Slavii au apărut pe arena istorică. Oamenii politici ai Bizanțului, spune profesorul Schmidt, la cel dintâi contact cu slavii s'au grăbit să i caracterizeze: anarhiști și vrașmași între ei. Iată cum au fost caracterizați!

Și oare nu este așa? Oare această caracteristică nu se aplică întregei istorii a Rusiei de la începutul ei până în zilele noastre?

Când a fost nevoe să se întocmească viața lor socială, când s'a constatat de ei înșiși «că pământul Rusiei e mare și bogat, dar că nu se poate trăi pe el din cauza anarhiei și războaielor civile», n'au chemat ei înșiși pe cine au vrut și nu s'au supus lor pentru că puterea și autoritatea lor proprie nu o recunoșteau?

Au chemat de dincolo de mări și țări și pe prinți vanagi și pe mitropoliții greci și pe regii leșilor, și pe pecenegi și pe polovși și pe tătari și din nou pe polonezi și pe nemți. Pentru organizarea pe loc a oricărei întreprinderi care are vre-un simț patriotic, pentru organizarea armatei, pentru ridicarea de fabrici, pentru zugrăvirea icoanelor, pentru învățătura poporului și chiar pentru cultivarea pământului, rușii s'au adresat streinilor. Iar dacă puteau să se orânduiască în așa chip, ca să li se aducă toate și pe deagata și ei să nu facă nimic, ei erau și mai bucuroși.

Dar totuși ei au avut pe Dostoievski, pe Tolstoi și pe Gorki. Ei au avut pe Musogorski,

Borodin și Scriabin. Ei au avut una din cele mai originale arhitecturi a cărei quintesență este frumoasa biserică Vasile Blajeni, pe piața roșie a Moscovei, pentru care ministrul actual bolșevic Lunaciarki a demisionat în 1918, aflând că a fost distrusă, de bolșevici.

Multe au rușii ce n'au alte popoare și cu care alte popoare s'ar putea mândri.

La ruși a fost în totdeauna mai presus de toate visul. In toate, până și în politică ei visează. Oare Dimitrie mincinosul, bandiții Stenka Razni și Pugaciev n'au fost visători? Oare n'a fost visător până și Ivan Groaznicul și Petru cel Mare, n'a fost visători Decabriștii și toți revoluționarii de eri și de astăzi, și până și bolșevicii lor?

Pușkin a concretizat într'un admirabil vers toată psihologia poporului rus:

De cât adevăruri mici
Ne este mai scumpă
Inșelarea noastră înaltă.

Și într'adevăr că lor, rușilor, le este mai dragă *Inșelarea* decât *Adevărul* și sub acest aspect se pot erta multe și bolșevismului lor feroce care este un *vis* și o *înșelare înaltă* a nenorocitei Rusii.

SFARȘIT